TPLF101B246

మా భూమి

APGA116B146

నాటిక

1755 F 173

శ్రీ వేమన గ్రంథాలయము
తేలప్రోలు. (కృష్ణా జిల్లా)

రచయితలు :
సుంకర సత్యనారాయణ
వాసిరెడ్డి భాస్కరరావు

ప్రజాశక్తి ప్రచురణాలయం
బెజవాడ

ప్రచురణ నెం 223

2

రూపాయి

ప్రజాశక్తి ప్రెస్, బెజవాడ
కె. 13/ వి.—2000—4.7.47

3
శ్రీ వేమన గ్రంథాలయము
తేలప్రోలు. (కృష్ణా జిల్లా)

విజ్ఞప్తి

★

ఈనాటకాన్ని ప్రదర్శించువారు ముందుగా ఆంధ్ర ప్రజా నాట్య మండలి ఆర్గనైజరు డాక్టరు రాజారావుగారికి (బెజవాడ) తెలియజేయాలి.

—రచయితలు

పాత్రలు

న.బం	పాత్రలు	పరిచయం	వయస్సు
1	వీరారెడ్డి	కథానాయకుడు	35
2	దాదేసాహెబ్		55
3	సుభాన్	రైతులు	24
4	రామిరెడ్డి		26
5	జగన్నాథరెడ్డి	దేశముఖ్	45
6	వెంకట్రావు	పట్వారీ (కరణం)	50
7	మస్తాన్	షాడి	30
8	రాముడు	దేశముఖ్ సేవకుడు	35
9	యల్లమంద	గొల్ల	40
10	సీతమ్మ	వీరారెడ్డి భార్య	27
11	కమల	వీరారెడ్డి చెల్లెలు	14
12	అమీన్	సబ్ ఇన్స్పెక్టరు	32

ఇద్దరు ముగ్గురు పోలీసులు

5 శ్రీ వేమన గ్రంథాలయము తేలప్రోలు. (కృష్ణా జిల్లా) 173

I

బందగీ సమాధి

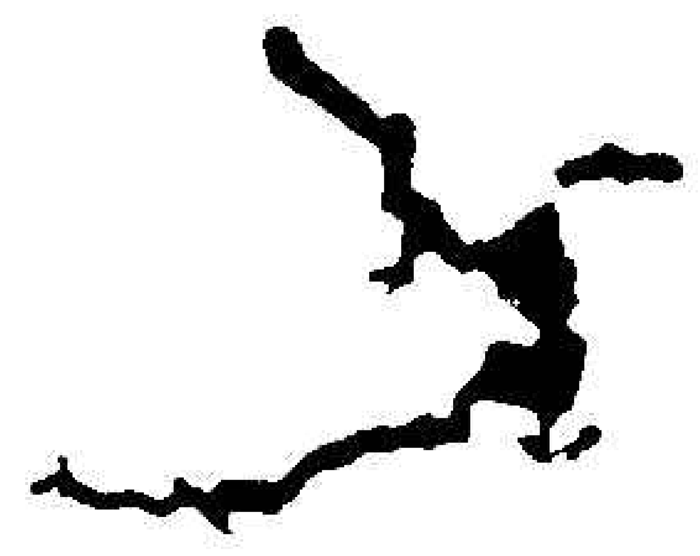
[సబ్జామొక్కలు, సన్నజాజులు వగైరా రకరకాల పూలమొక్కలతో సమాధి అలంకరించి ఉంటుంది. పీరారెడ్డి, దాదేసాహెబ్ ఒక ప్రక్కన; సుభాన్, రామిరెడ్డి మరోప్రక్కన నుంచుని ఉంటారు. పీరారెడ్డి భార్య సీతమ్మ, చెల్లెలు కమల సమాధిపై అగరువత్తులు వెలిగిస్తూ ఉంటారు. తెర లేస్తుంది. అందరూ కలిసి పాడుతూ ఉంటారు]

భాయీ, బందగీ,
నీ జీవితమే జీవితము
భాయీ బందగీ
వీరయోధుడా హారతు లివిగో
క్రూరనిరంకుశ దేశముఖుల ఈ
దారుణ హింసల రూపుమాపగా
పోరాటంబున ప్రాణాలొసగిన
నీవే అమర జీవివోయీ
మార్గదర్శివోయీ ॥భాయీ॥
విప్లవజ్యోతిని వెలిగించితివి
తెలంగాణను నీవే
ఇంటింటను నీవే
మా హృదిలో నీవే॥

[కమల, సీతమ్మ, పీరారెడ్డి పక్కకువచ్చి నుంచుటారు పాట అయిపోయిన తర్వాత అందరూ తమ చేతుల్లో ఉన్న పుష్పాలు సమాధిపై చల్లుతారు]

సుభాన్ : (నాలుగు వైపుల తేరిపార జూచి) ఏం జనం! తెంపులేదు.

రామి : ఓహో! జనమేంటి? ఇసుకేస్తే రాలేటట్టుందా?

దాదా : వచ్చే బండికి దిగేబండికి అంతులేదు ఏ చెట్టుకింద చూసినా బండే; నిరుదే అనుకుంటే అంతకు రెట్టింపు జనం వచ్చింది ఈ యేడు.

వీరా : అవును, ఏయేడు కాయేడు పెరిగిపోతూ ఉంది ముందుముందు ఇంకా వస్తారు.

దాదా : ఎనకటి రోజుల్లో రేపాల తిరణాలకి, సోమప్ప తిరణాలకి ఇట్టాగే వచ్చేవాళ్ళు.

రాము : అదేం వచ్చేవాళ్ళో. కోరివి తిరణాల మా గొప్పతిరణాలని నిరుడు పనిమాల బండి గట్టుకెళ్లా తీరా చూడబోతే ఇచ్చి కాయలేరు

దాదా : అక్కడ ఒక చోటే ఏంటి? ఇప్పుడేతిరణాల కెళ్లినా అంతే.

సుభాన్ : నిజమే దాదా

రాము : అయితే మన బందగీ ఉర్సుకి జనం ఇట్టా పొర్లి వస్తుందేమిటి?

దాదా : ఏమోబాబు, ఈ చిత్రమంతా ఎల్లాకే తెలవాలి.

వీరా : ఇందులో పెద్దచిత్రమేముంది దాదా? బందగీ పేరు రోజు రోజుకీ ప్రజల్లో పాకిపోతూ ఉంది. అందుకనే దూరదూరాల నుంచి ఈ తిరణాల చూడ్డానికి జనం వస్తున్నారు.

సుభాన్ : బందగీ చచ్చిపోయి, ఇంకా పట్టుమని పదేళ్ళన్నాగాలె అప్పుడె అతన్ని గురించి అనేకఊళ్ళల్లో వింత వింతగా చెప్పుకుంటున్నారు.

వీరా: అప్పుడే ఏమయింది? ముందు ముందింకా చెప్పుకుంటారు

రాము: ఏం ఎందుకని?

వీరా: అవును, అతను చేసినత్యాగం అలాంటిది. ఆరోజుల్లో ఒక్కడే దేశముఖుతో ఎదిరించి పోట్లాడాడంటే మాటలా?

సుభాన్: అందులో విసునూరు దేశముఖు అంతవాడితో!

రాము : మూణ్ణాళ్ళు బతికినా అట్టా బతకాలి

సుభాన్ : ఆయనకతోడు అట్టాంటోళ్ళు ఇంతా పదిమంది ఉంటే మన పనేది ఈ దేశముఖు తదాఖా.

దాదా : ఏదోమనం అట్టా అనుకోవడమేగాని. ఎంతమంది అయితే మాత్రం ఏంజేస్తా రామహరాజుని?

రాము : ఏం అంతలావు మొగోళ్ళా ? ఎంతమందిని చంపుతాడు ?

సుభాన్ : ఎందుకు జంపడు, ఇట్టాంటి మన దాదాలంతా చేతులు ముడు చుక కూచుంటే ఏంచెయ్యకుండా ?

దాదా : చేశామో. చేయలేదో, మాకాలం ఏదోగడచి పోయింది. ఇక మీ కుచోళ్ళచేసే తలకిందులేమిటో చేయండి. అనిమావ్వాం.

సీత : అసలీ తగాదాకు మూలమేంటో ?

సుభాన్ : ఏముంది, పదిమందిలో బొనసి బించుకోవడమే.

సీత : పదిమందిలో మంచి అనిపించుకుంటే ఆయన పొ... పోయింది ?

హీరా : ఎందుకుబోదు ? పదిమందీ బండగిచుట్టే చేరితే, ఇక ... మొఖం చూసేదెవడు ?

కమల : అతనుపైకివస్తే ఇంకా పీడిపెత్తనం ఎలాసాగుతుంది ...

దాదా : మన సుభాన్ ఈడుకే ఆ ఊరోళ్ళందరితో ... కున్నాడు.

కమల : అంత చిన్న వయస్సులోనే ఆ ఊళ్ళో ఏ తగాదావచ్చినా ... తీర్పుజెప్పేవాడటగా దాదా ?

దాదా : ఊళ్ళో తగాదాలేమిటమ్మా, చివరకు మొగుడూ పెండ్లాం ... కీసులాడుకున్నా అతనిదగ్గరికే వచ్చి చెప్పుకునేవాళ్ళు ... పుడకో ! ఎవళ్ళకీ నొప్పితగలకుండా తీర్మానం చేసి ... వాడు. అట్టాంటోణ్ణి వాళ్ళ పొట్టన బెట్టుకున్నారు.

సీత : అంత బుద్ధిమంతుణ్ణి చంపడానికి ఎవడికి చేతులాడినియ్యో !

సుభాన్ : (కోపంగా) తాగుబోతు. డబ్బుకు గడ్డికరిచి ఖూనీ జేశాడు

సీత : ఎవడు అంత పాపానికొడిగట్టింది ?

కమల : ఎవడో గాదు, వాళ్ళ అన్నే వదినా !

సీత : చాల్లే పిచ్చిపిల్లా. తమ్ముణ్ణి ఎక్కడన్నా అన్న జంపుతా... ఏమి టామాటలు ?

దాదా : నిజమేనమ్మా, అమ్మాయి జెప్పింది నిజమే. ... కొడుకు వాళ్ళ అన్నే చంపించాడు.

రామి : అట్టాంటి దుర్మార్గుణ్ణి పగలకోసినా పాపం లేదు.

పీరా : వాడి పనిబట్టడం ఎంతసేపు. అసలీ తగాదా బెట్టిన దేశముఖుకి బుద్ధిజెప్పాలి గాని

సీత : వాడి కడుపుగాల. అన్నచేతనే తమ్ముణ్ణి చంపించారంటే వా డెంత మాయముండాకొడుకో? అసలీ తగదా బాగాలదగ్గి రొచ్చిందా?

పీరా : భాగాలదగ్గిర తగాదా ఏముంది? అయిదుగు రన్నదమ్ములూ తలా నాలుగెకరాలూ పంచుకున్నారు. ఇంటికి పెద్దోడని అబ్బాసలీకి జ్యేష్ఠభాగంకింద ఇంకో నాలుగెకరాలు ఎక్కువకూడా ఇచ్చారు

దాదా : ఏం ఇస్తే ఏం ఫాయిదా? వాళ్ళ పరువెక్కడ దక్కనిచ్చాడు? తాగి తందనాలాడి తనకిచ్చిన ఎనిమిదెకరాల గడ్డా పాడుజేసుకున్నాడు.

పీరా : వాడు తాగితేం. తలకుబోసుకుంటేం? అదెవడికి గావాలి? మళ్ళ వచ్చి నాకు భాగం పెట్టారా చస్తారా అని తయారయ్యాడుగా.

రాము : మళ్ళీ ఏ మొకంతో వచ్చాడు సిగ్గులేక. బాగం అంటే అంత అడ్డగోలుగా ఉందా ఏమిటి?

సుభాన్ : ఎందుకుండదు? వెనకమాల దేశముఖు బుజం వేసుకుంటే ఎన్ని ఆటలైనా ఆడొచ్చు.

దాదా : నాబోటోడైతే అప్పుడే గుడ్లు తేలేసేవాడు. కాని ఆడికదేం దైర్యమో పన్నెండేళ్ళు డీ అంటే డీ అని దేశముఖుకు ఎదురు తిరిగి పోట్లాడాడు.

సీత : ఒక్కడే అన్నిరోజులు ఎట్టా పోట్టాడాడో!

పీరా : ఏముంది? నోరుమంచిదయితే ఊరు మంచిదవుతుంది. చుట్టుపట్ల మన నాలుగూళ్ళ జనం (సమాధివైపు చూపి) ఈయనమీద ఈగ వాలనిచ్చారా?

దాదా : సద్దెన్నం మూట బుజానేసుకొని కాళ్ళు కందెలుకట్టేటట్టు పన్నెండేళ్ళు కచేరీ చుట్టూ తిరిగాడు.

సీత. పన్నెండేళ్ళే!

కమల : ఎన్నాళ్ళు తిరిగితే ఏం వదినా. చివరికి బండగియే గెల్చాడుగా.

రామి : గెల్చాడూ ? ఇవన్నీ పెద్దోళ్ళకి మాకే తెలియవ్ నీ కెట్టా తెలిసి నయ్ అమ్మాయ్

సీత : (చిరునవ్వుతో) దానికెందుకు తెలియవ్. ఇంట్లో అన్న ఉన్నాడుగా నూరిపోయడానికి. (కమలతో) కానియ్. తర్వాత సంగతికూడా నీవే చెప్పు.

కమల : (ముసిముసి నవ్వులతో) నేను చెప్పడమెందుకు ? అన్నయ్యనే అడగరాదూ ? నాకు చెప్పినట్టే నీకూ్కడా చెప్తాడుగా.

సీత : (సిగ్గుతో) నేర్చావులే మాటలు. నోరుముయ్ ।

(అందరూ నవ్వుతారు)

రామి : ఇంతకీ తర్వాత ఏమి జరిగింది దాదా ।

దాదా. బండగీ గెల్చాదని కబురు తెలియగానే చుట్టుపక్కల నాలుగూ ళ్ళల్లో పండగ జేసుకున్నారమకో.

సుభాన్ : ఏం పండగ జేసుకుంటే ఏం లాభం ?

సీత : ఏం ?

వీరా : ఏముంది ? బండగీ గెల్చాదంటే దేశముఖుకి నిద్రబట్టలేదు. ఇక తన పచ్చి దోపిడీ సాగదనుకున్నాడు కుట్రలు బన్నాడు.

సుభాన్ : ఎన్ని కుట్రలు పన్నినా చివరకు దొంగేడ్పు ఏడ్చాడుగాని నెరీ దుగా వస్తే వాడి బతుకు బైట పడేది.

సీత : ఏం జేశాడేంటి ?

వీరా : మిసల్ (రికార్డు) తెచ్చుకోడానికి పాపం ఒకరోజు బండగీ ప్రొద్దున్నే కచ్చేరికి బయల్దేరాడు సరిగ్గా ఇక్కడికే-మనం ఇప్పుడు నుంచున్నచోటికే—వచ్చాడు. కంచెలో దాక్కున్న దేశముఖు రౌడీలు అమాంతగా ఒక్కసారి కత్తులతో బండగీమీద పడ్డారు. బండగీ తల తెగిపోయి నేలమీద పడింది. నెత్తురు కాలవగట్టింది.

సీత : రామ రామ. కటికి చచ్చినోళ్లెంతపని జేశారు ।

దాదా : ఊళ్ళో ఆరోజున ఒకడింట్లో కూడా పొయ్యి రాజలేదు.

రామి. (ఆవేశంగా) ఎందుకు ? మనదీ ఒక బతుకే. ముందు బతుకు.

సుభాన్ : కాకపోతే, ఇంతపనీజేసి ఊళ్ళో; ఇంకా ఆ దేశముఖు ఎన్ని గుండెలతో ఉంటాడు ?

దాదా : ఏంజేస్తాం ? గుడ్ల నీళ్ళు గుడ్లల్లో గుక్కొని కుళ్ళి కుళ్ళి ఏడ్చాం. అంతా కలిసి తలా ఒక చేయివేసి ఎట్టాగైతేం చివర కీ గోరీ కట్టించాం.

సుభాన్ : లోపల లోపల కుళ్ళి చచ్చేకంటే అంతా ఒక్కసారే కట్టగట్టుకోని చస్తే పోయేదిగా ?

రామి : అంతా ఎందుకు చావాలి ? ఈ గోరీ పక్కనే ఆ దేశముఖు గోరీ కూడా కడితే అందరి పీడా వదిలేది.

సీత : బందగీ అట్టాంటి పుణ్యాత్ముడు గనకనే ఈ పూజలు జరుగుతా ఉన్నాయి

వీరా : వట్టి వట్టి పూజలు చేసినంతమాత్రాన ఒరిగేదేముంది ? బందగీ దేనికోసం బలైపోయాడో దాన్ని మనం సాధించినప్పుడే అతని ఆత్మకు శాంతి గలుగుతుంది.

రామి : ఇక చూద్దాం పీడి ఆట లెన్నాళ్ళు సాగుతయ్యో ?

సుధా : ఎన్నాళ్ళో ఎందుకు ? మనాళ్ళు నలుగురూ కలిస్తే రేపే పీపాటికి పూడ్చిపెట్టం ?

దాదా : ఎందుకొచ్చిన నోటిరంకురా బాబు, గోడలకు చెవులుంటాయి. ఈ గొడవంతా మళ్ళీ ఆవోరకు తెలిస్తే....

సుభాన్ : ఏం తెలిస్తే ?

రామి : చంపుతాడా ? చంపనీ; ఈ ముండ బతుక్కంటె ఆ చావేమేలు.

దాదా. తొందర పడితే పనులవుతయ్యా. దేనికైనా ఆ గడియ రావాలి

కమల : ఏపని అయినా మన ప్రయత్నం లేకుండా ఎలా అవుతుంది దాదా ?

దాదా : నిజమే అనుకో అమ్మా. కాని ఏంజేస్తాం. ఆయన బలవంతుడు. మనకు రెక్కాడితేగాని డొక్కాడదు వాడు తల్చుకుంటే మన్ని చీమల్లాగా నలిపేస్తాడు.

వీరా : చీమలన్నీ కలిసి ఒక పెద్దపామును చంపివేయదల్లా ? మనం అంతాకలిస్తే పీడి బ్రతుకూ అంతే

దాదా : అదే నిజమే అనుకోనాయనా. ముందు మనాళ్ళంతా కలిసి రావాలిగా మరి ?

రామి : ఏంజేస్తారేం కలిసిరాక ?

సుభాన్ : కడుపులో కాల్తుంటే అంతా కలిసిసొస్తారు.

వీరా : ఏం దాదా ? మన ఊళ్ళో ఇంతమంది జనం ఉన్నామా. అంతా ఆరుగాలం చెమటోడ్చి కష్టపడి పనిచేసే వాళ్ళమేగదా ? ఇందులో ఒక్కడికి కొంచెమైనా కాస్తి పచ్చగా ఉందేమో చెప్పు?

రామి : అం దాదా ఎందుకు ? బొక్కెడు కండున్నవాణ్ణి ఒక్కణ్ణి జూపెట్టు మనూళ్ళో.

దాదా : అసలు తిండి ఉంటేనా కండ ఉంటానికి ?

సుభాన్ : పండినగింజంతా సర్కారే లాక్కుపోతా, ఉండె లెవీ అంట లెవీ

వీరా : ఒక్క లెవీయేనా. పైన కార్పరేషన్ (బుష్ఖరీదీ) పేరుతో దోచుకునేదెంత ?

దాదా : అందాకా ఎందుకు. నా తిప్పలు చూడరాదు. దేశముఖుసగ్గిరి మా పెద్దపిల్ల పెళ్ళికెప్పుడో రెండువందలు నాగుకు తెచ్చాను. ఏటా తీర్చేది తీరుస్తూనే ఉండా. పెరిగేది పెరుగుతానే ఉంది

వీరా : మరి నీవేచెప్పు, ఇక మనం ఎలా బతకాలో.

దాదా : ఇంతా ఒకటే బతకడం ఇట్టాగే ఎండేంటి ఎప్పుడో ఒకరోజు రాలిపోవడమే

రామి : ఇంకానయం. మన వీరారెడ్డి బావ రాసిచ్చాడుగాబట్టి సరిపోయింది లేకపోతే మన పటేల్ కూడా తిమ్మాపురం పటేల్ లాగా తఖ్తారాసిపెట్టినందుకు ఇంటికి 50 రూపాయలు గోళ్ళూడగొట్టి వసూలు జేసేవాడే.

సుభాన్ : ఎట్టాజస్తాం. కడిత్తేలంచం, మెదిత్తేలంచం. దాడిగతోలు కొని బతుకుదామన్నా బండిపట్టాలు కూడా కరువేనాయె

రామి : నీగోడు నాగోడు ఆలకించేదెవడు. ఆ వచ్చిన నాలుగు జతలూ వాళ్ళే పంచుకున్నారు.

వీరా : ఒకబండిపట్టాలేమిటి ? మనపని అంతా కొనబోతే కొరివి అమ్మబోతే అడవిగా ఉంది మనకు కావాలిసిందేది దొరుకుతూఉంది ?

కమల : దేనిమాట ఎలాఉన్నా రాత్రిపూట కాసేపు చదువుకుందామంటే దీపంలోకి చమురుకూడా లేదాయె

సీత : చదువూ చట్టుబండలు. చివరకు బిడ్డ మాడుకుపెడదామంటే రవ్వంత కొబ్బరినూనెకూడా కరువే అయిపోయింది.

దాదా : నిజమేనమ్మా నిజమే, ఏముంది - చెప్పుకుంటే మానంబోయే. చెప్పుకోకపోతే ప్రాణంబోయె నన్నట్టుంది మన బతుకు ఇంట్లో ఒక చీరె ఉంటే మీ పిన్నీ, చెల్లెలూ చెరిసగం జింపి కట్టుకుంట న్నారు. పోనీలే అమ్మా! ఎందుకొచ్చిన గొడవ. చెప్పుకొంటంకూడా నామర్దా.

సీత : కాస్తి కుడీ ఎదమేకాని అందరిపనీ అంతే ఉందిలే దాదా. (వీరారెడ్డి వైపు తిరిగి) వచ్చి చాలాసేపయింది. వెళ్తాం. అబ్బాయి గోల చేస్తొ ఉంటాడు

(సీతమ్మ. కమల బయల్దేరుతారు)

వీరా : రామిరెడ్డీ ! అమ్మాయినీ వాళ్ళనీ అక్కడిదాకా పంపించి ఎడ్లకి నీళ్లు బెట్టి కాస్తి మేతేసిరా

(కమలా సీతమ్మలతోపాటు రామిరెడ్డికూడ వెళతాడు)

సుభాన్ : ఏం దాదా! మరి ఏమంటావు ? మనూళ్ళోకూడ సంఘం బెట్టుకుందామా ?

దాదా : మీ మాటలింటా ఉంటే సంగం బెట్టుకోవడమే మంచిదనిపిస్తా ఉంది. కాని మనూళ్ళో తలకొకమాట-నిర్వాకమై చస్తుందాఅని....

వీరా : మరేం పర్వాలేదు దాదా, మీ బోటివాళ్లు పైన కాస్తి ఊతమిస్తే చాలు. ఆ పని అంతా మేమే చేస్తాంగా.

దాదా : ఏమో బాబు. ఈ కాలపువాళ్ళ సంగతులు మాకేం తెలుస్తాయి ? సుభానేమో సంగంబెట్టుకుందామంటాడు. వాడన్నేమో వద్దంటాడు.

సుభాన్ : ఎందుకు వద్దనడు ? సంఘం బెట్టుకుంటే ఆయన పిచ్చికళలు సాగవుగామరి మన పదిమందితోపాటు నిలిస్తే నిలుస్తాడు. లేకపోతే పోయి ఆ దేశముఖు చంకకిందనే దూరనీ

దావా: మళ్ళీ మనలోనే కొంద రిటూ, కొంద రటా? అయితే ఇక నిర్వాకమైనట్టే?

వీరా: డబ్బుకోసం గడ్డితినే రకం ఎవర్కో నలుగురు ప్రతి ఊళ్ళోనూ ఉంటారు. అందుకని సంఘం బెట్టుకోకుండా మానుకుంటామా?

[యల్లమంద ప్రవేశం: మడిచి కట్టిన ఎర్రంచు మొద్దుపంచ (గొల్లకట్టు) చేతిలో కర్ర. కర్రకు అన్నపు దుత్త. రొండున సగం జొన్న అకుచుట్ట. చెకుముకి సంచి. పాతచెప్పులు. లావాటి తలగుడ్డ. బుజాన గొంగళి. చేతులకు వెండిమురుగులు. రెండుచెవులకు పోగులు. కొనచెవికి జంపు. ఎడమచేతికి దండకడెం]

యల్ల: (వస్తూనే) పొద్దున్నే లేసి వోడిమొగం చూసిన్నో. కష్టానికి కష్టం దప్పలా. నష్టానికి నష్టం దప్పలా (అంటూ చెప్పులూ, కర్ర, గొంగళి, ఒకప్రక్కనబెట్టి తలగుడ్డదీసి బండగి సమాధికి దండంబెట్టి చెంపలు వేసుకుంటాడు)

వీరా: ఏం యల్లమందా? ఇంతపొద్దెక్కిందాకా ఉన్నావేం?

సుభాన్: ఏముంది? ఏదోజరిగి ఉంటుంది.

దాదా: వాలకంచూస్తే అట్టాగే ఉంది

యల్ల: ఏముంది సిన్నయ్యా! మాబోటోళ్ళం మన్నాయ్యకింద బతికేటట్టు లేదు. తల్లిముండమొయ్య ఎంత అదరగండం? బూమిమీద ఆగేటట్టున్నదా

వీరా: (ఆమర్దాగా) ఏం? ఏమన్నాడేంటి?

యల్ల. అంటవేంది? సూడు. గూబకిబెట్టి నూకిండు

సుభాన్: (యల్లమంద చెంపమీద చేయివేసిసూస్తూ) ఏం పొయ్యేకాలం వచ్చింది ఇట్టాగొట్టాడు?

యల్ల: ఆదెవడో ఇయ్యాల గడీకి జచ్చిండట!

వీరా: ఎవడు?

యల్ల: ఆం అదుగాడే ఇంకెవడు జచ్చిండు ఆ పోలీసు అమీనే.

వీరా: అయితే ఇంకేం? వేటపోతుకోసం యల్లమంద మందమీదవచ్చి పడి ఉంటారు.

యల్ల : వచ్చినోళ్ళు దేన్నో ఒకదాన్ని పట్టకపోతే ఒక ఏడ్పు ఎడ్సి ఊరకుందును. (సుభాన్ వైపుతిరిగి) నలుగురెదవ నాయాళ్ళను యెమ్మటేసుకొచ్చి నీ అన్న మత్తానయ్య దేవరపోతును పట్టు కెళ్ళాడుగందా? ఎట్టాజోవాలి?

దాదా : అరేపాపం. ఆదేవరపోతును వదిలిపెట్టి ఇంకోదాన్ని అయినా చావమనక పోయావ్.

యల్ల : "నీ బానిచోద్ జాబాటూ, కాల్ మొక్తా. దాన్ని వదిలిపెట్టి ఇంకోదాన్ని తీసికెళ్ళ" మంటేనే గూద అవిరేసిండు. (కండ్ల వెంట నీళ్ళు తిరుగుతాయి).

దాదా : అరె బద్మాష్!

వీరా : ఈ బద్మాషీ ఇలా సాగిపోవాలిసిందేనా! ఏం దాదా? ఎంతకాలమని చేతులు ముడుచు కూచుందాం?

సుభాన్ : ఎంతకాలమేమిటి? అప్పుడే యల్లమంద కఱ్ఱ తిరగేసినట్లయితే ఆకాసిని ఆలుబు నీళ్ళా వదిలేయి.

యల్ల : కడుపు మండిపోయింది (చేతిలో కఱ్ఱచూపెడుతూ) ఈ వంక కఱ్ఱతిరగేసి దెబ్బకు పంద బెట్టేవాణ్ణే బిడ్డణ్ణే నిన్ను జూసి ఊరుకోవాలిసొచ్చింది సుబానయ్యా.

సుభాన్ : అన్నయితేం తమ్ముడైతేం? ఇట్టాంటి ముండమోపి పనులు చేసేటప్పుడు.

యల్ల : ఎంత చెడ్డా ఒక పేగున పుట్టినోళ్ళుగా.

వీరా : మనకలాంటి దేమీ లేదు యల్లమందా. అన్నయితేం కొడుకయితేం - చివరకు కన్నతండ్రి అయితేం. మనకు ద్రోహంచేసేటప్పుడు? మనంఅంతా ఒకటే. కిష్టాసికి సుభానికి మనతోపాటు ఉన్నవాదే మనోడు దేశముఖు చంకకింద ఎవడు దూరినా వాడు మనకు శత్రువే. కులమేదయితేం బీదోళ్ళంతా ఒకటే.

సుభాన్ : అంతే. మనమంతా ఒక తల్లిబిడ్డల్లాగా ఉండాలి. ఉంటే అంతా ఉంటాం, పోతే అంతాపోతాం.

[మస్తాన్. ప్రవేశం]

మస్తాన్ : (దాదావైపు జూచి) సలాం అలీకం.

దాదా : అలీకం సలాం.

మస్తాన్ : ఓయ్, ఈ గొల్లాయనకూడా ఇక్కడి కెప్పుడో వచ్చాడే!

యల్ల : తిరణాల్లో ఏమన్నా తేరగా వత్తే నూక్కుపోదామని వచ్చా.
(మస్తాన్ యెల్లమందవైపు కోరచూపులతో చూస్తూ ఉంటాడు.)

దాదా : మస్తాన్! ఎందుకు పాపం యల్లమందను గొట్టావట ? అతను లబ్బున ఏడుస్తున్నాడు.

మస్తాన్ : వాడి వేషాలు నీకేం తెలుసు ? కాలు కదిపితే వీడి మందదొరగారి పొలాల్లో తిరగాలి ? దొరగారి కవసరమై ఒక మేకపిల్లను తీసికెళ్తే ఏం ? వీడి అమ్మామొగుడు సొమ్మంతా పోయిందా.

దాదా : తీసికెళ్తే తీసుకెళ్లావ్‌లే ఆ దేవరపోతునే తీసుకెళ్ళడ మెందుకు ?

మస్తాన్ : దేన్ని బట్టుకున్నా దేవరపోతే అంటాడు వాడికేం. ఎన్ని అబద్ధాలైనా ఆడతాడు

యల్ల : తల్లి సిగదరగ, తెల్లారి లేస్తే నాకదే కూడు మరి.

సుభాన్ : అతని ఇష్టమైతే ఇస్తాడు. లేకపోతే లేదు. అసలు కొట్టడానికి ఈయనెవరంట ?

మస్తాన్ : చాల్లె. దయగల మొనగాడివి బయల్దేరావ్, నీపాటి నాకూ తెలుసు

సుభాన్ : ఏంటి నీకు తెలిసింది ? గొల్లాయన్ని గూబ అవర గొట్టడమా ?

మస్తాన్ : నేనుగ బట్టి అంతటితో పోయింది. ఇంకొకడైతే..........

సుభాన్ : ఏం అయితే ?

మస్తాన్. దొరకు జెప్పి నిలువునా వీడితిత్తి ఒలిపించేవాడు

యల్ల : అబ్బో! ఈ దర్మ తండ్రికి పేదోళ్ళమీద ఎంతదయ!

మస్తాన్ : చూడవయ్యా పీరారెడ్డీ. చూడు. వీడితల్లో ఎంత పొగరుందో.

యల్ల : దొరగారిగడీలో తేరగాతింటంటే పొగరెక్కింది నాకు!

మస్తాన్ : (కండ్లురుముతూ) ఖబడ్దార్.

యల్ల : తన్నదియ్య నక్కను జూసినాదల్లా యేటగాడే. గడీలో అడుగు బొడుగు ముడుసులేరక తినే వాళ్ళు కూడా పెద్ద మొగోళ్ళే

మస్తాన్ ; ఏమిటిరా యిప్పుడు కూసిన కూత, బోసడీక (అంటూ యల్ల మంద మీదకి వస్తాడు.)

వీరా : (అడ్డంవచ్చి) ఏం ? లోకువోదనా మరీ మీద మీదకెళ్తన్నావ్ ? కాస్త మర్యాద దక్కించుకోవాలి

మస్తాన్. మధ్య నీవెవడవోయ్ అడ్డంరావడానికి ? అసలు నీకేం సంబంధం ?

వీరా : నాకు సంబంధం ఉంది. ఇవ్వాళ అతన్ని గొడ్తావ్. రేపు నన్ను గొడ్తావ్ ?

యల్ల : ఇక కొట్టాలిసిందే మూడు ముంతలు.

మస్తాన్ : ఇట్టాగే వాగుతా ఉంటే కొడ్తానా ? కొట్టిచూపిస్తానా ?

సుభాన్ : ఏమిటి పిడకలా ?

దాదా : (మస్తాన్ చేయిబట్టుకొని లాగుతూ) నీవారిన నీవుపోరాబాబూ, ఎందుకొచ్చిన పీడ.

మస్తాన్ : (చేయి విదిలించుకుంటూ సుభాన్ వైపుచూచి కోపంగా) ఛూ, నీబతుకు తగలెయ్య. పుట్టావ్. ముసల్మాన్ పుటక (గబగబా వెళ్ళిపోతాడు)

యల్ల : ఇక తోలుదుగానిలే రాళ్ళచేలో గుంటక.

దాదా : ఓరి నీ ఎఱ్ఱిగాల। ఊరుకో. ఈ మంటమీద దొరదగ్గిరకిబోయి ఈ కాస్తికే గంపంత చేస్తాడు. ఇదెట్టాగూ చిలికి చిలికి గాలి వానవుద్ది.

యల్ల : ఏమయితే? కానియ్. చెడ్డచేనికి మూడుమంచెలా ఏందే ?

సుభాన్ : అయితే అయింది. ఈసారి ఐసాపైసా తేల్చుకోవాలిసిందే.

వీరా : ఔనుమరి, ఎన్నాళ్ళని ఓపికపడతాం। వంగినకొద్దీ నెత్తికెక్కి తొక్కుతూ ఉంటే।

దాదా : ఏమోనాయనా।

వీరా: మరేం భయం లేదు దాదా! మనమంతా ఇలా కలిసికట్టుగా ఉంటే, వాడుచేసి చచ్చేదేం లేదు.

యల్ల: ఏంది సిన్నయ్యా. సావుకురెండు సావులా ఏందే?

దాదా: సరే కానీయండి. అయ్యేదేదో అవుద్ది. అన్నిటికీ అల్లామే ఉండాడు.

[అంతా బయల్దేరబోతూ ఉంటారు. యల్లమంద గొంగళి, ముంత సర్దుకుంటూ ఉంటాడు. ఇంతలో తలగుడ్డ జుట్టుకుంటూ హడావుడిగా రామిరెడ్డి ప్రవేశం]

రామి: పిరికి నాయాళ్ళు. కుక్కల్లాగా పారిపొయ్యారు నుంచుంటే తెలిసేది, వాళ్ళ పస నా పస.

[దాదా, సుభాన్, యల్లమందలు ఎగాదిగా రామిరెడ్డివైపుచూస్తూవుంటారు]

వీరా: ఏమిటి రామిరెడ్డీ! ఎవళ్ళు పారిపోయింది?

రామి: ఎవళ్ళు జవ్వారు? ఆ అడవా రకమే, మన దేశముఖు ముఠా.

సుభాన్: ఇంతకూ అసలు జరిగిందేమిటి?

రామి: ఏముంది? కొట్టి పారిపొయ్యారు, ముండల్లాగా.

దాదా: అసలు నీవు ఆ లుచ్చాల జోలికెందుకుపోయావు బాబూ!

రామి: ఏముంది? ఇవ్వాళ ఆ గాడిదకొడుకులంతా తప్పతాగి ఉన్నారు. ఆ దుకాణాలు దాటేసరికి అమ్మాయి వెనకమాల జేరి, నోటికొచ్చిన పిచ్చి కూతలల్లా కూస్తున్నారు. తీరా వెనక్కి తిరిగి చూద్దును గదా వీళ్ళు. ఆమ్మోయిన పక్కనున్న బండి వసికొయ్య పీకి వెంట దగిలా. పారిపోతా పారిపోతా చేతగావి నాయాల ఎవడో రాయి విసిరాడు.

(అంటూ తలమీద చేయిబెట్టి చూపుతాడు)

సుభాన్: (రామిరెడ్డి తలగుడ్డ తీసిచూస్తూ) అరే! పెద్దగాయంకూడా పడిందే!

యల్ల: అమ్మో, గాయమే!

రామి: నెత్తురుకూడా కారింది. బండికాడి కెళ్ళాక నెత్తురంతా కడిగి, అక్కయ్య గుడ్డమసి పెట్టింది.

దావా : ఇంకానయం. అసలు నరగంతికే తగలాలిసింది; కా నస్తా తప్పిపోయింది. మరీ మనూళ్లో సైతాన్‌రాజ్యం అయిపోయింది.

యల్ల : దెబ్బ దేందిలే? ఇయ్యాల తగిత్తే రేపుమా నదే. అడ్డాలోళ్ళు ఆచ్చేసిన అంటోతులకుమల్లే ఆడోళ్ళమీదకూడా ఎగబడుతుంద్రి. ఇంకెందుకంట బతికి?

సుభాన్ : నిజమే యల్లమందా! పరువుబోయాక ఇంకా బతికెందుకు?

పీరా : అయితే ఇంకేం? పరువుగా బ్రతకాలంటే. అంతా సంఘంలో చేరతాం అని ప్రమాణం చేయండి.

సుభాన్ : తప్పకుండా మనం అంతా సంఘంలో చేరాలిసిందే. రేపటి నుంచి ఇల్లిల్లుతిరిగి అందర్నీ సంఘంలో చేర్పించాలిసిందే.

రామి. ఏదివచ్చినా నేను ముందు నుంచుంటాను బావా!

యల్ల : ఓ! నేనూ సంగం బడతా.

దాదా : పదిమందితో చావు పెళ్లితో సమానం. మీతోపాటు నేనూ; కానీయండి.

పీరా : బోలో, ఆంధ్రమహాసభకీ జయ్!

తెలుగుబిడ్డా మేలుకోవోయ్,

నైజాము

తెలుగు బిడ్డా లేచి రావోయ్ ॥తెలుగు॥

బందగీర క్తంటుచింది జ్వాలై లేచి
జాగీర్దారుల్లను ఊగించివేసింది ॥తెలుగు॥

రుద్రమాంబ ప్రతాపరుద్రులకు వారసుడ
పౌరుషము చూపించి పరువు నిలబెట్టరా ॥తెలుగు॥

ఈ భూమి నీదెరా ఈ గనులు నీవెరా
ఎవడు ఈ నైజాము - ఎవరు ఈ దొరలంత ॥తెలుగు॥

నూడి చచ్చేవారి మతములన్నీ ఒకటె
కొంపలార్చేవారి కుట్రలో పడబోకు ॥తెలుగు॥

కదిలించి బలగాన్ని ఎదిరించి వైరులను
శక్తిచూపించగల సమయమిదె లేవెమ్మ ॥తెలుగు॥

II

దివాణం

[రెండుకుర్చీలు, ఒకడ్రాయరు, ఒకబెంచీ ఉంటాయి. మంగలి రాముడు ముందుగావచ్చి, బల్లలువగైరా తుడిచి సర్దుతూ ఉంటాడు. తెర లేస్తుంది. మస్తాన్ ప్రవేశం]

మస్తాన్ : దొరగారున్నారా ?

రాముడు : సలాం, సలాం మత్తానయ్యా.

మస్తాన్ : దొరగారేంజేత్తన్నారు ?

రాముడు : అదుగో వత్తన్నారు.

[మస్తాన్ ఒకప్రక్కకు రాముడొకప్రక్కకు తప్పుకుంటారు. దేశముఖు జగన్నాధరెడ్డి ప్రవేశం. కోరమీసం, కాళ్ళకుబూట్లు, షేర్వానీ, షర్వా (చుడీదార్ పాయజామా) నల్లటోపీ (fur cap) చేతిలో సన్నటి వెండిపొన్నుగర్ర]

మస్తాన్ : (నేలకువంగి) ఆదాబ్‌మారాజ్, ఆదాబ్.

జగ: ఏం ? అక్కడనుంచేనా ? (అంటూ కుర్చీలో కూర్చుంటాడు రాముడు డ్రాయరు కిందగావంగి దేశముఖు కాలిబూట్లు ఊడదీస్తూ ఉంటాడు)

మస్తాన్ : జీ హాఁ సర్కార్, అక్కడనుంచే - ఆగోరీదగ్గిరనుంచే ఖబర్ వత్తన్నా.

జగ : (సిగరెట్ కాల్చుకుంటూ) ఏం ? ఎలావుంది ? జనం ఏమాత్రం వచ్చారు ?

మస్తాన్ : రాకేం ? పెద్ద ఉర్సులాగా సాగింది. ఎక్కడచూసినా మనూరివాళ్ళే.

జగ : ఏమిటి ? మనూరువాళ్ళా ? చాటింపువేయలా వెళ్ళగూడదని ?

మస్తాన్ : ఎందుకేయలా ? మొన్ననే వేయించాం.

జగ : అయితే ఎలా వెళ్ళారు ?

మస్తాన్ : చాటుచాటుగా జచ్చారు.

జగ : ఆఁ అంతపొగరు దిగిందా వీళ్ళకి ?

మస్తాన్ : ఎంత పొగరు దిగందే ఆ వీరారెడ్డి బండి గట్టికొచ్చాడూ చెల్లెల్ని ఎక్కించుకొని.

జగ : వాడా ? అవెథవ ? నరసిరెడ్డి కొడుకు ?

మస్తాన్ : అసలు కథానాయకుడే ఆయన. పోయేవాడు తానుపోక ఇంటింటికీ తిరిగి అందర్నీ రేపెట్టి తీసికెళ్ళాడు.

(రాముడు బూట్లూడదీసి దులిపి అక్కడే పెట్టి లోపలికెళ్ళిపోతాడు)

జగ : ఏమిటి ? నేను వద్దని చాటింపువేయించడం. వీడు అందర్నీ తీసుకెళ్ళడమూనా ? తెలుకుంటాను వీడి హజమేమిటో ?

మస్తాన్ : మరీ నీల్గి చస్తున్నాడు లెంచీ నాల్గచ్చారాలు వచ్చుని.

జగ : వాడెంత ? వాడిబిసాదెంత ? నాలుగుతంతే సరి కోటకు బిల్చి. జావ్, బులావ్, పట్వారీకో.

మస్తాన్ : అచ్ఛాసాబ్. (సలాంజేసి వెళ్ళిపోతాడు) (ధాముడుగ్లాసులు సారాసీసా తీసుకొచ్చి టేబిల్ మీద ఉంచుతూ ఉంటాడు. పోలీసు ప్రవేశం)

పోలీసు : ఆదాబ్ మారాజ్. అమీన్‌సాబ్ వస్తా ఉన్నారు.

జగ : అచ్ఛా, అచ్ఛా (దేశముఖు లేచి నుంచుంటాడు: అమీన్ ప్రవేశం.) ఆదాబ్ అర్జ్‌హై

అమీన్ : ఆదాబ్ అర్జ్‌హై

జగ : ఆయియే. తష్‌రీఫ్ రఖ్ఖియే (షేక్‌హేండ్ ఇచ్చి తీసుకొనిచ్చి తానుకూర్చుంటూ అమీన్‌ను కూర్చోమని సైగజేస్తాడు)

అమీన్ : (కూర్చుంటూ) క్యా మహరాజ్. మాకీ తిరణాల్కివచ్చి మూడు రోజూ హయిపోయింది. బేగీ పోవాలి.

జగ : అప్పుడే వెళ్తారా ? ఉండండి రేపు వెళ్ళొచ్చు.

అమీన్ : మీకీ హేట్టి అయ్యా మహరాజ్, హిక్డా ఆరామ్‌గా కూచోని మాటాసేస్తావ్. మాకీ రేపూ నల్గొండ హెళ్నాల.

[రాముడు సారా గ్లాసుల్లోబోసి ఇద్దరిముందు పెడతాడు. ఇద్దరూ చెరొక గుక్క తాగి సిగరెట్లు కాలుస్తూ మధ్య మధ్య తాగుతూ ఉంటారు.]

జగ : నిన్నటినుంచి మీరు తిరణాల్లోనే ఉన్నారు. ఇవ్వాళ తప్పకుండా మీ రిక్కడ వుంటారని గానా బజానాకూడా ఏర్పాటు చేశాను

అమీన్ : నహీం మహరాజ్ నహీం ఈ దఫా మాకీ సర్కారీ పనీహుంది. మళ్ళీ వస్తాన్. హిక్డా హాయిదు రోజూ మఖాం చేస్తాం.

జగ : సరే మీ యిష్టం.

అమీన్ : మరి హేట్టి మాదీ మాట?

(రాముడు ఇద్దరి ప్రక్కననుంచుని విసురుతూ ఉంటాడు.)

జగ : (ముసిముసి నవ్వులు నవ్వుతూ) దాపికేం లెండి (జేబులోనుంచి రెండు వందల రూపాయల నోట్లు తీసి ఇవ్వబోతాడు)

అమీన్ : హేట్టి ఇది? మాకీ బిచ్చం హిస్తుండావ్.

జగ : ఈ సారికి ఇలా పోనివ్వండి.

అమీన్ : హేట్టి మాటసేస్తావ్ మహరాజ్. సీకీ మాది హెంతా మదద్ ఇచ్చాం. హప్డే మర్సీ పొయ్యావ్.

జగ : ఎంతమాటన్నారు? ఏదో ఈసారికి ఇలా పోనీయండి మళ్ళీ వస్తారుగా!

అమీన్ : వస్తాం, చస్తాం, కోన్ జానాహై, హప్డామాటా హప్డే.

జగ : దీనితో సరిపుచ్చుకుందురూ, అప్పుడే మాపని అయిందా? రేపు మళ్ళీ సర్కిల్ కిచ్చుకోవాలి; పుడ్ తహసీల్దార్ కిచ్చుకోవాలి. దువ్వం తాలూక్దార్‌గారి ట్లో పెండ్లికి నజరానా చెల్లించుకోవాలి. ఈనెల్లోనే అవ్వల్ తాలూక్‌దార్‌గారు మా ఇలాకాకు షికార్ కూడా వస్తున్నారు వారికి జల్సాచేయాలి సుబేదార్‌గారు ఇటొకు దయచేసితే ఎంతలేదన్నా మాకు అయిదారు వేల రూపాయలు ఖర్చవుతాయి. మేం మాత్రం ఎన్నని యిచ్చుకుంటాం?

అమీన్ : అవ్వల్ తాలూక్దార్కి. దువ్వంతాలూక్దార్కి హిస్తే మాకి ఏం ఫాయిదా? మాదీమాటా మాకీ సెప్పాలిగాని.

జగ : మీరుకూడా మా యిబ్బంది కనిపెట్టకపోతే ఎలా? సరే కానీ యిండి (మరో వందరూపాయల నోటుతీసి మొత్తం మూడు వందలరూపాయలు యివ్వబోతాడు.)

అమీన్ : హిబ్బందీ మట్టీ. మీకిహేమ్టీ. హింతాపెద్దా దేశముఖ్ ఉండావ్. పైనా మీకి పోలీస్ పటేల్‌గిరీహుంది. మాలీపటేల్‌గిరీహుంది. సాల్కీ ముప్పైవేల్ నల్పైవేల్ ఆమ్దనీ (ఆదాయం) హుంది. పైనాకొట్టే లంచం కొడ్తానేహుండావ్. మాకి హొక్టి వెయ్యీ హిచ్చేందుక్కి హెనాక్కిముందూ సేస్తుండావ్ క్యా మహరాజ్?

జగ : మీరలాగే అంటారు. కాని మాదివాణంలో ఎంతఖర్చుందో మీకేంతెలుస్తుంది? ఎంతచెట్టు కంతే గాలి.

అమీన్ : కాస్తీపన్కి. కూస్తీపన్కి మాదీమదద్ కావాలీ. (కొంచెం ఆలోచించి) దాన్కి నామ్ క్యాహై? ఆఁ హెంకమ్మ, హెంకమ్మ. గడీకిపిల్చి మీరూదాన్కిపట్కోని హంగామాసేస్తే హప్టూహదీ సచ్చిపోయింది. దాన్కి కేసులో మీకిమదద్ సేసినందుక్కి నాదీ నౌకరీ పోవడానికి తయారయింది. హేమ్టు:డీ మంచ్కిమంచీ లేదు అచ్చా. ఈదపాచూస్తామ్ (అంటూ బెదిరించి కుర్చీలోనుంచి లేవబోతాడు)

జగ : (అమీనును కుర్చీలో కూర్చోబెడుతూ) అదికాదంటున్నానా? సరే, చూస్తానుండండి. (అంటూ లోపలికెళతాడు)

(అమీన్ సారాత్రాగుతూవుంటాడు. దేశముఖు ప్రవేశం)

ఖర్చులోఉన్నానుగాబట్టి అలాఅన్నానుగాని లేకపోతే యేముంది లేండి. (మొత్తం వెయ్యిరూపాయలుయిస్తూ) మీసహాయం మా కెప్పుడూ అవసరమే.

అమీన్ : (తీసుకొని షేర్వానీ జేబులోపెట్టుకుంటూ) అచ్చా మహరాజ్. మీకీహుండామాదీ మాకీహుండమీదీ. వస్తాన్ ఆదాబ్ అర్జ్ (అంటూ కుర్చీలోనుంచి లేస్తాడు)

[illegible] (కృష్ణా జిల్లా.)

జగ : ఆదాబ్ అర్జ్. అరేయ్ రాముడూ, అమీన్‌సాబ్‌గారు వెళ్తున్నారు గాని వెట్టివాణ్ణి బండివెంట వెళ్ళమని చెప్పిరా.

రాముడు : సిత్తం దొరా.

[అమీన్ సాహెబ్, రాముడూ వెళ్ళిపోతారు. దేశముఖు గ్లాసులో సారబోసుకొని ఒక్కొక్క గుటకే తాగుతూ ఉంటాడు. పట్వారీ వెంకట్రావు, మస్తాన్‌ల ప్రవేశం వెంకట్రావు:—కట్టుపంచ. చొక్కా. దానిపైన పాతకోటు ఎర్రటి గళ్ళుగల తలగుడ్డ. బుజాన ఒకచిన్నతుండు కాళ్ళకు పాపోసులు (ముచ్చెలు). చంకన దస్త్రం. కళ్ళకు జోడు. దేశముఖు పట్వారీలు పరస్పరం నమస్కారాలు చేసుకుంటారు. పట్వారీని కూర్చోమని దేశముఖు సైగజేస్తాడు. వెంకట్రావు బల్లచివర కూర్చుంటాడు మస్తాన్ నుంచోనే ఉంటాడు.]

జగ : ఏమయ్యా, మనం చాటింపు వేయించినా లెక్కజేయకుండా వీళ్ళంతా ఉరుసు కెళ్ళారటగా ?

వెంక : ఔను వెళ్ళారు, చాటుచాటుగా దొంగవెధవలు.

జగ : అయితే నీవేంజేస్తున్నావ్. కండ్లు మూసుకొని జపంచేస్తున్నావా ?

వెంక : కాదు దానికి తగినప్లాను ఆలోచిస్తున్నాను. (ముసిముసి నవ్వులతో) కళ్ళుమూసుకొని నిద్రబోయే ఘటమేనా ఇది ?

జగ : ప్లానట ! ప్లాను ! దీనికూ్కడా ఒకపెద్దప్లానా ? ఒక్కొక్కణ్ణి పిల్చి పక్కలిరగ తన్నేదానికి.

మస్తాన్ : ధొరవాడు భలేమాటసెప్పారు దెబ్బకుగాని దెయ్యంవదలదు. లేకపోతే, గుడ్డిగవ్వ ఖరీదుచేయని గొల్లమల్లమందాయసూడా నాకెదురుతిరిగితే!

జగ : ఏమిటి ? గొల్లోడు ! గొల్లాడా ? ఎదురుతిరిగింది, బులావ్ గాడిదని.... జావ్ ...

(మస్తాన్ సలాంగొట్టి సంతోషపడుతూ వెళ్ళిపోతాడు)

ఏం ? వీరారెడ్డి మరీపొగరు దిగిపెడుస్తున్నాడటగా ?

వెంక : ఔను. అసలు నాయకుడేఅతను. ఇంటింటికి తిరిగి అందర్నీ సంఘంలో చేర్పిస్తున్నాడు.

జగ : సంఘం ? సంఘమా ? నాఉళ్ళో సంఘంబెట్టాడా ?

వెంక : సంఘంబెట్టడమేమిటి ? వాడింటిమీద ఇవ్వాళ జెండాకూడా వెలిసింది

జగ ; అయితే ఇప్పుడుదాకా నీవేం జేస్తున్నావ్ ? ఎందుకు పీకించల ?

వెంక : పీకించేవాణ్ణే. కాని ....

జగ : కాని.

వెంక కాని ఇదివరకటంత తేలికగాదు వ్యవహారం కొంచెం బెడి సింది.

జగ : ఏం ?

వెంక : ఊరంతా ఏకమయింది.

జగ : (కోపంగా) ఆఁ.

వెంక : కాపు, రెడ్డి, చాకలి, మంగలి, సాహెబులు, చివరకు మాలమాది గలుకూడా సంఘంలో చేరారనుకోండి

జగ : ఏడ్చారు. గుడ్డికన్ను మూస్తే ఎంత తెరిస్తే ఎంత ? రేపీపాటికి ఒక్కొక్కణ్ణీ సరికి బోగులేస్తాను. చూడు నాదెబ్బ !

వెంక : మీరు తల్చుకుంటే అంతేగాని అదేం పాపమో ఈ సంఘం నాగజెముడు (పాముపడగ చెట్టు) పురుగులాగా దేశమంతటా వ్యాపించిపోతూ ఉంది. ఏ ఊళ్ళో జూచినా ఇప్పుడిదే గోల. తీగ లాగితే డొంక కదిలేట్టట్టుంది.

జగ : ఈ కుక్కలెన్ని మొరిగితే ఏ ముందయ్యా! (చిరునవ్వు నవ్వుతూ) పై నుంచి కిందిదాకా అసలు సర్కార్ మన చేతిలో ఉంది.

వెంక : అందుకనే.ఆ చేసే పనేమిటో వాళ్ళద్వారానే చేయిస్తే పీడా బోతుంది.

జగ : అదెట్లా ?

వెంక : ఉందిగా, లెవీ సమస్య.

జగ : ఆఁ ఉంటే.

వెంక : అది సర్కారు పని. వాళ్ళకీ వాళ్ళకీ ముడి బెడదాం. మనం హాయిగా ఒడ్డున గూర్చొందాం. తర్వాత కాగలపని గంధర్వులే తీరుస్తారు.

జగ : షహబాష్, మొత్తానికి కరణం బిడ్డవనిపించావయ్యా. బట్టతలకి మోకాలికి బలేగా ముడిబెట్టావ్.

(అంటూ సారా గ్లాసు వెంకట్రావ్ చేతికందిస్తాడు)

[రాముడు ప్రవేశం]

వెంక : (గ్లాసు తీసుకొని ఒక గ్రుక్క తాగి) ఈ ఘటానికి ఇలాంటి దొరక లెక్క ! దొరవారి దయ ఉండాలిగాని.....

[మస్తాన్ యల్లమందల ప్రవేశం. మస్తాన్ సలాంజేసి ఒక ప్రక్కన నుంచుంటాడు యల్లమంద వంగి దండంబెట్టి చేతులు గట్టుకొని ఒకమూల ఒదిగి ఉంటాడు]

జగ : అరే రాముడూ! నీవుపోయి రైతుల్ని పిల్చుకురా (రాముడు సిత్తం దొరా. అంటూ దణ్ణంబెట్టి వెళ్ళిపోతాడు)

వెంక : ఏంరా ? యల్లమందా, దొరగారికేటా నీవిచ్చే గొంగళ్లెన్నిరా ?

యల్ల : అయిదు బాబయ్యా.

వెంక : మరి ఈ యేడెన్ని ఇచ్చావురా ?

మస్తాన్ : వాడిపని ఇచ్చేటట్టుందా ఇప్పుడు ?

యల్ల : అదేందియ్యో మత్తానయ్యా అట్టంటవ్, అప్పుడే మూడిత్తినిగా

జగ : తతిమ్మా రెండెవడిస్తాడురా. మాదర్చోద్, నీతాత గాడిస్తాడా ?

యల్ల : (దండంబెడుతూ) ఇచ్చుకుంటా దొరగారు ఇచ్చుకుంటానండి.

మస్తాన్ : ఇంకా ఎప్పుడో ఇస్తాడంట ఒక పక్కన అప్పుడే ఉగాది పండగ వస్తా ఉంటే.

యల్ల : ఇచ్చుకుంటానులే బాబూ, ఈనెల్లోనే ఇచ్చుకుంటా. దొరగారి మామూలు తప్పుద్దా.

వెంక : సరేగాని మందనెక్కడ ఆపుజేస్తున్నావురా ?

యల్ల : నిరుడు పుల్లరికి డబ్బు దొరక్కపోతే యీరారెడ్డిగారి దగ్గిర తీసుకున్నా దొరా, అదబ్బుకింద నిన్నా. యియ్యాల అరిచేలోనే కువ రేసిన్నండి.

మస్తాన్ : అరేబచ్చా. ఎవణ్ణి అడిగితోలావురా పీరారెడ్డిపొలంలోకి ?

యల్ల : (దీశ ముఖుతో) రెణ్ణాల్లు దోల్తే అబాకీ తీరద్ది అని పోయిన్నయ్యా. ఇయ్యాల దొరగారి చేలోకే పోనిత్తండాగా!

మస్తాన్ . (వెంకట్రావ్‌తో) పీరారెడ్డి వాళ్ళసంఘం పెద్దగాదూ! అందు కని తోలాడులెండి.

వెంక : ఏంరా। సంఘంలో జేరబట్టేనా మస్తాన్‌ను గొట్టావట.

యల్ల : నేనా కొట్టింది। రామరామ, ఆయనే నన్ను కొట్టిండండి :

వెంక : తన్నులు దింటావ్, మాదర్‌చోద్, నిజంజెప్పు.

యల్ల : అమ్మతోడండి, ఏఒట్టుబడితే అఒట్టు (దండంబెడుతూ) మా దేవర తోడండి.

వెంక : ఇంతకూ నీవసలు సంఘంలో చేరావా లేదా ?

యల్ల : (చేతులు నలుపుకుంటూ బిక్కమొగం వేసి) నేనాఅండి. ....సంగంలోనా అండీ.... నేనా....

మస్తాన్ : నీవేరా భోసడీక.

యల్ల . ఉఁ... ఉఁ.....లే....లేదండి.

వెంక : అరెబద్మాష్, అబద్దం ఆడతన్నావ్, చెప్పునిజం.

జగ : (గుడ్లెర్రజేసి) ఎయ్ మస్తాన్, ఊఁ (యల్లమందను కొట్టమని సైగజేస్తాడు)

మస్తాన్ : (చొక్కాచేతులు పైకెగదీస్తూ) ఏమిటిరా లుచ్చా (చెంపదెబ్బ లేసి) చేరలేదురా ?

యల్ల : (దండంబెడుతూ) చేరిన్నండి దొరగారూ చేరిన్నండి అందరూ చేరతంటే నేనూ చేరిన్నండి.

జగ : చేరావ్, లమ్డికె చేరావ్.

వెంక : కట్టు గాడిద, యాభైరూపాయల జరిమానా కట్టు.

యల్ల : పిల్లలుగలాణ్ణి, సచ్చిపోతా. అసలే కరువురోజులు బాబయ్యో. మీ పాదాలకు మొక్తా, మీ బానిచోణ్ణి.

వెంక . (కాగితంమీదరాస్తూ) అయితే ఈమాటకొప్పుకో.

యల్ల : ఏందిబాబూ ?

వెంక : ఏముంది ? "సంఘంలో చేరకపోతే చంపుతామన్నారనీ, లాఫీ ఎగ్గొట్టమన్నారనీ" ఒప్పుకో, నీజరిమానా మాఫ్ చేస్తా.

యల్ల : రామరామ అపాపం నేనెట్టమూటగట్టుకోనండి. వారట్టన లేదండీ.

జగ : మస్తాన్ ! లోపలికి దీసికెళ్ళి వీణ్ణి స్తంభానికి గట్టేసి బొమికలిరగ దన్ను. అప్పుడుగని ఈగాడిదకి బుద్ధిరాదు.

[మస్తాన్ యల్లమందను మెడబట్టి లోపలికి గెంటుకెళతాడు. తెరలోనుంచి 'ఒప్పుకో ఒప్పుకో' అనే మస్తాన్ మాటలతోపాటు కర్ర దెబ్బల ధ్వని. అమ్మో బాబో చచ్చాన్రో, నాయనో అనే యల్లమంద ఆర్తినాదం వినపడుతూవుంటుంది]

యల్ల : (తెరలో) ఒప్పుకుంటానండి, చంపకండి బాబో మీపాదాలకు మొక్తా, పిల్లలుగలాణ్ణి, మీరుజెప్పినట్టే చేత్తా.

(దేశముఖు పట్వారీలు వికటంగా నవ్వుతూ ఉంటారు. యల్లమందతో మస్తాన్ ప్రవేశం)

వెంక : ఆఁ, రా. ఈకాగితంమీన అంగుష్టం వెయ్.

మస్తాన్ : వెయ్ భోసడీక (అని చేయెత్తుతాడు యల్లమంద వేలుముద్ర వేస్తాడు)

మస్తాన్ : ఖబడ్దార్, పల్లుదగ్గిర బెట్టుకోని బతుకు పో. (యల్లమంద ఏడుస్తూ వెళ్ళిపోతూ ఉంటాడు) ఈ మధ్య వీడికి కాస్త వల్లిచిమ చిమలాడింది.

వెంక : వీడి దేముంది ? అసలాళ్ళంతా ఇంకా అలాగే ఉన్నారు.

మస్తాన్ : ఇయ్యాళ ఒక్కొక్కడు నెత్తురు కక్కాలి రానీ

జగ : కాని, నీ యిష్టంవచ్చినట్టుగానీ. నేను మళ్ళీ ఇప్పుడే వస్తాను. (దేశముఖు లోపలి కెళతాడు)

వెంక : రాముడెళ్ళి చాలసేపయిందే. రైతులింకా రాలేమి.
(అంటూ పొగచుట్టముట్టించి కాలుస్తూ ఉంటాడు.)

మస్తాన్ : దొరలు- వాళ్ళ పని ఇప్పుడు పిలిస్తే వచ్చేటట్టుందా !

వెంక : అందరిమాట అలాఉంచు. నీ తమ్ముడుకూడా అందులోనే కలిశాడటగా.

మస్తాన్ : ఎందుకు కలవడు కాఫిర్ ముండాకొడుకు? ఆ వీరారెడ్డితో దోస్తీ ఊరికేపోద్దా ? (ప్రక్కకు జూచి) అరుగో దిగుతున్నారు దొరలు.

[వీరారెడ్డి, రామిరెడ్డి, సుభాన్, దాదాల ప్రవేశం]

దాదా : సలాం మారాజ్.

వెంక : నూర్పుకొని ఇంట్లో పోసుకోగానే సరిపోయిందీ? ఎన్నిసార్లు కబురు పంపినా ఒక్కళ్ళు లెవీ ఇవ్వరు.

వీరా : అసలు పండితేనా నూర్చి ఇంట్లో పోసుకోడానికి?

వెంక : అదేమిటయ్యా వీరా రెడ్డీ చదువుకున్న వాడివి నీవుకూడా అలా మాట్లాడుతావ్? ఏది తప్పినా సర్కార్ లెవీ తప్పుతుందా?

దాదా : పండితే ఎందుకియ్యం. ఏటా ఇయ్యటల్లేదండీ.

సుభాన్ : సర్కార్ మాత్రం పండందే ఎట్టా వసూలుజేయమంటారు? (మస్తాన్ తమ్ముడివైపు చురచురచూస్తూ ఉంటాడు.)

వెంక : ఆ ఖానూన్ గొడవ నీకేంతెలుసునోయ్! కౌలంటే, పాలంటే దొరగారితో పనిగనక, ఏదో ఒకవిధంగా జెప్పి కొన్నాళ్ళు నెట్టి కెళతాను. ఇదేం అడ్డగోలుగాదు; సర్కారుతో పని.

రామి : ఇంకా నెట్టికెళ్ళేదేమిటి? ఆ పండిన నాలుగుగింజలూ కాపలాబెట్టి కల్లందగ్గిరే గుంజుకెళ్ళారాయె మాకు మిగిలిందేముంది. సొల్లా పొలకట్టేగా?

వెంక. మిడికావ్ లేవోయ్! అసలు మీరు బుద్ధిపూర్వకంగా యిస్తే ఎందుకు గుంజుకెళతారు? అయినమట్టుకు దిగమింగడమేగా మీ పని.

సుభాన్ : పూట కూటికి గతిలేదుగాని, మేం దిగమింగి చచ్చేదేమిటి?

వెంక : అందాకా ఎందుకు? ముందు నీమాటజెప్పు. ఆరేండ్లకింద తీసుకున్నబాకీ నీవింతవరకు తీర్చావ్?

సుభాన్ : "మా అయ్య బచ్చినప్పుడెప్పుదో ఒక బస్తాగింజలు నాగు కిచ్చావ్. ఆ బాకీకింద యిప్పటికి 14 బస్తాలు జమకట్టాను ఇంకా 14 బస్తాలు బాకీ ఉందంటావ్. ఈ బాకీ మరి ఎప్పుడు తీరుద్దో, ఏమిటో?

రామి : ఒకచే తీరదం, ఇక నీవు బచ్చినప్పుడే తీరేది.

వెంక : మొదటే ఎక్కడికి పోయాయి ఈ తెలివితేటలు? ఆవేళ అయ్యో బాబో అని కాళ్ళావేళ్ళాబడి పట్టుకెళ్ళడం. తీరా ఇవ్వాళ ఇవ్వాలిసొచ్చేటప్పటికి ఇదీ ఏడుపు. ఇందులో నేనేమన్నా దగా జేశానంటావా? కావాలంటే నీ వీరారెడ్డితోనే లెక్క జూపించుకో.

వీరా : దీనికి లెక్కతో పనేముందిలేండి. ఆరు సంవత్సరాల క్రితం పట్టుకెళ్ళింది బస్తాగింజలు. ఇప్పటికి 14 బస్తాలు ఇచ్చాడు. ఇంకా 14 బస్తాలివ్వాలంటే ఎలా ఇచ్చుకుంటాడు? ఇంతకంటె అన్యాయం ఇంకేం ఉంటుంది?

వెంక : అయితే ఇంకేం, నీవుమళ్ళీ కొత్తగా ఒకఖానూన్ తయార్‌చెయ్.

వీరా : ఈ జరిగే దంతా ఖానూన్ ప్రకారమే జరుగుతూందా? పోలీసు అమీన్‌కు విందుచేయడానికి గొల్లోడిమేక నెత్తుకరమ్మని ఏ ఖానూన్‌లో ఉంది?

రామి : భలేమాటజెప్పావ్. ఇంటికొక బండి ఎరువు ఊరికే వీరికివ్వాలని ఎక్కడ రాసిపెట్టుందో!

సుభాన్ : (వీరారెడ్డి వైపుజూచి) ఏంభాయ్! దున్నేదున్నే అరకలూడదీసి. పోయి దొరగారి పొలందున్నాలనికూడా ఖానూన్‌లోనే ఉందా?

వీరా : (వెంకట్రావుతో) ఖానూన్‌కేం వచ్చెలెండి నిరుడు మీ అమ్మాయి గారి పెండ్లికి ఇంటికి అయిదు రూాయల చొప్పున వసూలు జేశారు గదా. ఇంకా ఖానూన్ ఏమిటండీ?

వెంక : బాల్లే. పోసుకోలు కబుర్లు; తాతలనాటినుంచీ వచ్చే మామూళ్లు ఇవ్వాళ పొమ్మంటే పోతయ్యా.

సుభాన్ : వీలయితే ఖానూన్, లేకపోతే మామూల్. జౌనులే ఎన్ని మామూళ్ళు లేకపోతే ఇంత మేడ కట్టారు?

దాదా : ఎందుకు వచ్చిన పందాయితీ ఇది సుభాన్, వచ్చిన పనేదో చూచుకోక.

వెంక : మీతో నాకెందుకొచ్చిన గొడవ ఇదంతా. ఏమోయ్ దాదే సాయిబూ! మీరంతా రేపప్రొద్దున్నే లెవీధాన్యం కొలవాలి. లేకపోతే ఇక మాటదక్కదు.

దాదా : కొలవ కేంజేస్తాంగాని అసలు పంటంటే ఏంజేస్తాం ?

సుభాన్ : అసలు చెరువులోనీళ్ళు నిలిస్తేనా పండటానికి ?

రామి : నిలిసినన్ని నిలుస్తయ్; వారికిచాలుగా. మనం ఏగంగలో కలిస్తే ఎవరికేంబట్టింది ?

వెంక : ఈ పిచ్చిపిచ్చి వేషాలేమిసాగవ్. వడ్లుపండకపోతే జొన్నలు కట్టండి జొన్నలుపండకపోతే సజ్జలుకట్టండి.

సుభాన్ : సజ్జలెవడికిపండినయ్ ఈవూళ్ళో, మీకేపండలేదాయె?

వెంక : అయితే జొన్నలుగట్టండి.

దాదా : ఆజొన్నగింజలుకూడా బెట్ట పదున్నెపడ్డాయ్. అక్కడొకమొక్క ఆక్కడొకమొక్కా మొలిస్తే. పండినవాడికి కాసిని పండాయ్; లేనివాడికి అదీలేదు.

వెంక : బెట్టపదునులో వేయకపోతే పసర పదున్నే వేయకపోయారూ. ఎవడొద్దాన్నాడు ?

రామి : వద్దని ఎందుకనాలి ? కట్టినఅరకల్ని ఊడదీయించి ఆపదునున్న నాలుగురోజులూ దొరగారి పొలం దున్నించుకున్నారు. చాలదూ ?

వెంక : ఏమిటీ సోది ? ఇన్నిటికీ కర్తారా ? చెంబూతప్పాళా బైటే యించాలా ?

వీరా : ముందు సిరుడు వసూలుచేసిన మా లెవీడబ్బు మాకివ్వండి. ఈ యేటిసంగతి తర్వాత చూద్దాం,

వెంక : అడబ్బు ఇన్నాళ్ళుందా ఏమిటి ? అప్పుడే ఇచ్చాం వార్ఫండుకి

సుభాన్ : ఎవర్ని అడిగి ఇచ్చారు ?

వెంక : నిన్నడిగి ఇచ్చేదేమిటోయ్। కావాలంటే పోయి పంచాయితీ దారుల్ని కనుక్కో.

వీరా : అది మా డబ్బు. పంచాయితీ దార్లెవరు దాన్ని ఖర్చుపెట్టడానికి?

రామి : అయితే ఇంకేం, అత్తసొమ్ము అల్లుడు దానం జేశాడన్నమాట।

వెంక : ఎవడో ఒకడు చేశాడు: పోయి సర్కారునడుగు,

వీరా : సర్కారు నడిగే దానికి ఇక్కడదాకా రావడమెందుకు ? పదండి పోదాం.

[వీరారెడ్డితోపాటు అంతా బయల్దేర బోతారు]

వెంక : ఏం, అయితే మీరు లెవీ ఇవ్వరన్నమాటేగా ?

వీరా : ముందు ఆరువందల యకరాలున్న మీరు గట్టండి.

వెంక ; (కోపంగా దిగ్గున లేచి) ఏమిటి ?

సుభాన్ : ఏమిటా ? ఆరువందల యకరాలున్న మీరూ ఇరవై వేల యకరాలున్న మీ దొరగారూ ముందు గట్టండి. తర్వాత మమ్మల్ని అడగండి.

వెంక : మా ఇష్టం. కడతాం, కట్టం. మీ రెవళ్ళురా అడగడానికి ?

వీరా : మాటలు కాస్త జాగ్రత్తగా రానీ!

మస్తాన్ : ఏయ్ (అంటూ వీరారెడ్డిమీదకు పోతాడు)

సుభాన్ : ఖబడ్దార్!

(మస్తాన్ కటుక్కున ఆగిపోతాడు. వెంకట్రావు తెల్ల మొగం వేసి వెనక్కి రెండడుగులేస్తాడు:)

[తెరబడుతుంది]

III

వీరారెడ్డి ఇల్లు

[వీరారెడ్డి చెల్లెలు కమల ఉయ్యాలతొట్టి నూపుతూ, పాడుతూ ఉంటుంది.

జోజో సుందరరూపా
జోజో మా కులదీపా ॥జోజో॥
బాలచంద్రుని రీతి రణమున
వైరిమూకల నుగ్గుజేసే
భారమున్నది వీరపుత్రా ॥జోజో॥
నీదు తెలుగుజాతి నణచు
నీచులందరి పారద్రోలి
శాశ్వతంబగు ప్రజల రాజ్యం
స్థాపనా చేయాలి నీవే ॥జోజో॥

(పాట పూర్తి అవుతూ ఉండగానే వీరారెడ్డి భార్య సీతమ్మ ప్రవేశిస్తుంది.]

సీత : ఈ పిచ్చిపాటలు పాడమంటే ఇక కూడూ నీళ్లూ ఏం అక్కరలా.

కమల : ఏం ? నీకీపాట ఏమీ బాగుండలేదా వదినా ?

సీత : ఆ బాగూటగూ మీ అన్నా చెల్లెలికి తెలియాలి. నాకేం తెలుస్తుంది లే అమ్మా!

(వీరారెడ్డి ప్రవేశం)

కమల : (లేనికోపాన్ని నటిస్తూ) ఏమిటయ్యా. నాకిపిచ్చి పాటలన్నీ నేర్పావ్.

వీరా : పిచ్చిపాటలూ! పిచ్చిపాటలేమిటి ?

కమల : వదిన అంటల్లా ? పిచ్చియ్యన్నీ నాకునేర్పి మంచిపాటలన్నీ వదినకు నేర్పుకున్నావేం ?

సీత : చాల్లే ఊరుకో .... ఈ పిల్లకి మరీ పెద్దా చిన్నా లేకుండా పోయింది

కమల : ఏం అన్నయ్యా ! నేర్పవ్ నాకు కూడా ?

వీరా. నేను నేర్పడమేందుకు ? వదిన్నే నేర్పమను.

కమల. (జాలిగా బతిమాలుతూ) వదినా, నేర్పవ్ ?

సీత : నోరుముయ్ గాలిపిల్లా

కమల : నీవు నేర్పకపోతే ఆగుతుందనుకున్నావేం ? రోజూ నీవు పాడే టప్పుడు నేను వింటల్లా ?

వీరా : అయితే ఇంకేం పాడు

(కమలను పాడవద్దని సీతమ్మ మొగం చిట్లిస్తూ ప్రేమ చూపుతుంది)

కమల : (వదినవంక చూస్తూ, నవ్వుతూ ఉయ్యాల నూపుతూ)

జో అచ్యుతానంద జోజో ముకుందా

రార పరమానంద రామగోవిందా॥

సీత ; నోరుమూస్తావా ? లేదా ? అసలు నిన్ను...... ....

[అంటూ మీదకెళుతుంది. కమల గంతులు వేసుకుంటూ వదినకు దొరక్కుండా ఉయ్యాలచుట్టూ తిరుగుతూ పాడుతూనే ఉంటుంది. వీరా రెడ్డి పకపక నవ్వుతూ ఉంటాడు పాట అయిపోగానే కమల నవ్వు కుంటూ అన్నచాటున చేరుతుంది.]

సీత : మీరుగాదూ, అసలు ఆపిల్లకింత అలుసిచ్చింది ఎక్కడికి పోతుం దిలే మీచాలు.

వీరా : మా అమ్మాయికి మాచాలురాక మీచాలు వస్తుందా ?

సీత : కనపడతానే ఉందిగా వాదగొండి చాలు

కమల : (అన్నచాటున ఉండే) మాది వాదగొండి చాలయితే మరిమీదో ?

సీత : అట్టాగే పేలుతా ఉండు. అన్నని అవతలకిపోనీ, చెప్పుతా నీపని,

కమల : కొడ్తావా ? కొడ్తే అబ్బాయినెత్తుకోనుగా !

సీత : ఎత్తుకోకపోతే నీ పున్నెమాయెలే. అబ్బాయికి నీబుద్ధి, నీ అన్న బుద్ధీ అబ్బకుండా ఉంటే అంతేచాలు.

కమల : మీఅన్న బుద్ధి రావాలా ?

[3]

సీతమ్మ : మాఅన్నబుద్దేవస్తే బాగానే బతికిపోతాడు.

కమల : ఇకరాకరాక మీదాలేరావాలమ్మా.

సీత : (నవ్వుతూ) ఏం? మాదాఇవస్తే నీకూతురునివ్వవా మా అబ్బాయికి? సరే ఇయ్యకపోతేమాల్లే.

కమల : (సిగ్గుతో తలవంచుకొని) ఏపో. నీకెప్పు డీమాటలే,
(అంటూ లోపలికెళ్ళిపోతుంది).

(సీతమ్మ వీరారెడ్డి నవ్వుతూ కమలవైపు చూస్తూవుంటారు)

సీత ; అచ్చంగా అత్తయ్యనడకే.

వీరా : అవును, అంతా మాఅమ్మే.

సీత : అందుకనే అమ్మకోరిక తీర్చాడుగా.

వీరా : ఏం?

సీత : ఇంకా ఏముంది ఏం? అమ్మాయిపెండ్లి కండ్లతోచూడాలని పాపం ఎంతోమొత్తుకుంది ఆమె. విన్నారూ మీరు?

వీరా : మాఅమ్మ చచ్చిపోయేటప్పటికి దానికి పదేండ్లన్నాదేశ. అప్పుడే ఏంపెళ్ళి?

సీత : ఇంకానయం? అమ్మాయికప్పటికి పదేళ్ళన్నా ఉన్నాయి. నాపెళ్ళినాటికి నాకారేళ్ళేగా!

వీరా : అందుకనే ఊరుకున్నావ్. లేకపోతే ఈదేశాలు పట్టుకొని తిరిగే వాణ్ణి చేసుకునే దానివేనా?

సీత : చాల్లెండి! ఏంటా మాటలు? ఆడకాడికి మరీ చిన్నపిల్లలై పోతన్నారే!

వీరా : ఏముంది? ఉన్నమాట అన్నాను.

సీత : మాటల కేమొచ్చె. ఇప్పుడైతే మీరు మట్టుకి చేసుకునేవాళ్ళా ఏమిటి ఈ చదువురానిపిల్లని? ఎవళ్ళదృష్టం ఎవళ్లు దప్పిస్తారు?

వీరా : ఆడే జూస్తే నీకూ్కూడ మా అమ్మకి బట్టిన వాదస్తమే పట్టినట్టుంది,

సీత : మీ కట్టాగే కనబడుతుంది లెండి; అమ్మాయికంటె ఏడెనకల

బుట్టిన పిల్లలందరికీ పెళ్ళిళ్ళయినాయి. ఎంకమ్మ వదినిగారి పెద్ద మ్మాయి మన కమలతోటిదిగాదూ? దానికొక కూతురు.... పల్లీ ఇప్పుడు....

వీరా : (నవ్వుతూ) ఓహో కమలకు పెళ్ళిచేసి త్వరగా కోడల్ని చూసు కోవాలని ఉందన్న మాట నీకు.

సీత : చాల్లేమరూ మీసరసం; కష్టం సుఖం ఏమీ ఆలోచించరు. ఇంతకూ మీ అమ్మేఉంటే నాకీ చిక్కే ఉండదు.

వీరా : ఏం? ఇప్పుడు వచ్చిన చిక్కేముంది?

సీత : ఎన్నిజెప్పినా పరాయి అమ్మ గన్న బిడ్డని. ఏకాస్త లోపంవచ్చినా తలా ఒక మాట నన్నంటారు. మీకేం? మొగళ్లు.

వీరా : (నవ్వుతూ) పిచ్చిదానా. నింద నీకొస్తే ఒకటీ, నాకొస్తే ఒకటీనా? ఇది తొందపడితే అయ్యేపనా? తగిన సంబంధం దొరకొద్దూ!

సీత : దొరకడానికి అసలు మీరాలోచిస్తేనా? మీపనేమో మీరేమో గాని, ఎక్కడకెళ్ళినా అమ్మలక్కలంతా "ఇంకా నీఅమ్మాయి నెన్నాళ్ళు అట్టిపెడతారమ్మా పెండ్లిచేయకుండా, అయిన పెండ్లి యుకహోయినా నీకన్నా తెలియదా?" అనేవాళ్ళే. ఏంజేయను? తలకాయవంచుకొని బైటికి రావలసి వస్తావుంది

వీరా : లోకులకేం ఎన్నిఅయినా అంటారు. అంతమాత్రాన మనం ఉరుక్కిపడితేఎలా? సరే, ఈయేడు తప్పకుండా చేద్దాలేం

సీత : మరి ఎక్కడన్నా మాట్లాడారా?

వీరా : ఆఁ. సూజూర్‌నగర్‌లో.

సీత : ఎన్నేళ్ళుంటాయి అబ్బాయికి? ఆస్తి ఏమన్నా ఉందా?

వీరా : ఆఁ తిండికీ గుడ్డకీ ఏం లోపంఉండదులే. కుర్రాడు ఖమ్మంలో చదువుతున్నాడు.

సీత : ఎట్టావుంటాడు?

వీరా : అమ్మాయికంటె ఒకచాయ తరుగనేకాని, కుర్రాడికేం బాగానే ఉంటాడు.

సీత : దానిపాడుగాను. చాయకేంవచ్చేలేంది కొరుక్కు తింటామా. ముక్కు మొగం సరిగ్గా ఉండాలిగాని. మాఘ మాసం లో మంచి లగ్నాలుండయ్యటగా?

వీరా : అందాకా ఎందుకు? ఆకుర్రాడు పదిరోజుల్లో ఇక్కడికే వస్తాడు.

సీత : అప్పుడే ఇక్కడకెట్టావస్తాడండీ; మీదంతా మరీవిడ్డూరం.

వీరా : ఇక్కడే అన్నీ మాట్లాడొచ్చు రమ్మన్నాను పనిలోపని అమ్మాయిని అబ్బాయి చూడొచ్చు అబ్బాయిని మీరూ చూడొచ్చు

సీత : అదేంటండీ పెండ్లికొడుకే వచ్చి మాట్లాడుకోవడమేమిటి? వాళ్ళతరఫున పెద్దాళ్ళెవళ్ళూ లేరూ।

వీరా : ఇది వెనకటికాలం గాదు. ఇప్పుడు పెళ్ళిళ్ళంతేలే.

సీత : అవునులే. మీకొక ఆచారం ఉందిగాబట్టి ఇదిలేదనా? సరే ఇది కూడా మీఇష్టం వచ్చినట్టే కానియ్యండి ఎట్టాగోఒకట్టా ముందామూడుముళ్ళు బడితే తర్వాత చూద్దాం.

వీరా : ఇదాకావచ్చినాక ఇంకా ఆగుతుందా? మాఘమాసంలో కాకపోతే చైత్రమాసంలో అవుతుంది

సీత : ఇకానయం, చైత్రమంటారు, వైశాఖమంటారు. ఆపిల్లనెత్తిన ముందాచిబెల్లంజిలకర పడేదాకా నాకేంతోచదు

వీరా : ఏం?

సీత : ఇంకా ఏమంటారేమిటి? మొన్న తిరణాల్లో ఆవచ్చినాళ్ళుఎంట బడిన పట్టానికి మన రామయ్యే లేకపోతే మాబతుకేమయ్యేది। నాకు మొదటినుంచీ బయంగానేఉంది. అందుకనే "పెండ్లికాని పిల్లని తీసుకోని తిరణాలకు నేనెందుకండీ" అని గోలపెట్టా. వినిపించుకుంటేగా।

వీరా : ఆ వెధవలకి జడిసి ఇంట్లోనే కూచుంటామా. ఎక్కడికీ వెళ్ళకుండా?

సీత : ఏంజేస్తాం కూచోక. దుష్టుడికి దూరంగా ఉండమన్నారు పెద్దలు.

వీరా : ఎక్కడుంటావ్ దూరంగా. లొంగినకొద్దీ మరీ నెత్తికెక్కుతారు. ఆ గాడిదలింటిమీద మాత్రం వచ్చి పడగూడదా? ఇలాంటివెన్ని జరగలా ఇదివరకీవూళ్ళో.

సీత : ఎందుకు జరగదు ? ఆపాపిష్టోళ్ళు ఎంతపని అయినా చేస్తారు

హీరా : అమ్మాయికంటే ఇవ్వాళ గబగబా పెళ్ళి జేసి బైటికి పంపించామే అనుకో రేపు నీజోలికే. వస్తారు అప్పుడైనా ఎదిరించకతప్పదుగా

సీత : అవాడికొ స్తే చావనన్నా చస్తాగాని అసచ్చినోళ్ళకి చిక్కనే ?

హీరా : చచ్చి ఎవర్ని సాధిస్తావ్. ఎదిరించి వాళ్ళకి తగిన బుద్ధి జెప్పాలి గాని

సీత : ఏం ఎదిరిస్తాం ఆడోళ్ళం ?

హీరా. మీరు తల్చుకుంటే ఈరౌడీలొకలెక్కా ? మొన్న మల్లారెడ్డి గూడెంలో ఏం జరిగింది ? మిలటరీ వచ్చి ముట్టడేస్తే ఊరంతా కలిసి ఎదిరించారు ముఖ్యంగా స్త్రీలుకూడా ప్రాణానికి తెగించి ముందునుంచుని పోట్లాడారు అనేక మంది తుపాకి కాల్పులకు గురి అయ్యారు.

సీత : (ఆశ్చర్యంగా) ఏమిటి ? ఆడోళ్ళుకూడా పోట్లాడారా ?

హీరా : ఆఁ పోట్లాడి ముగ్గురు చచ్చి పొయ్యారుకూడా.

సీత : ఆఁ ఎంతధైర్యంచేశారు.

హీరా : ఏం ? నీవుమాత్రం చెయ్యవ్ మొన్నతిరణాల దగ్గర. సమయానికి రామిరెడ్డి ఉండడనుకో; అప్పుడు నీవేం చేసేదానివి? అమ్మాయిని అల్లరిచేస్తూ ఉంటే చూస్తూ ఊరుకునే దానివా ?

సీత : నాబొందిలో ఊపిరుండగా అమ్మాయిమీద చేయి బడనిస్తానా ?

హీరా : షెబాస్ ! ఎప్పటికైనా అంతే అనుకో. మీ అంతట మీరు నిల బడాలిగాని ఒకళ్ళమీద ఎందాకా ఆధారపడతారు ?

సీత : ఎందుకు నిలబడం ? మీతోపాటే మేం.

హీరా : అయితే ఇంకేం ? నీవుకూడా సంఘంలో జేరు. కమలా ! .. కమలా ! (కమల లోపలనుంచి "ఆఁ" అంటూ వస్తుంది.) సంచిలో సభ్యత్వ పుస్తకం ఉండిగాని తీసుకురా. మీ వదిన సంఘంలో చేరతుంది

కమల : (ఆశ్చర్యంగా) మా వదినా ? (సీతమ్మవైపుచూచి) ఏం వదినా

[సీతమ్మ నవ్వుతుంది]

వీరా : ఊఁ (కమలను పుస్తకం తెమ్మని సైగజేస్తాడు) కమల రివ్వున లోనికి పరుగెత్తి పుస్తకం తెచ్చి వీరారెడ్డి చేతికిస్తుంది. వీరారెడ్డి పుస్తకంలో సీతమ్మ పేరూ వగైరా రాస్తూంటాడు.

కమల : ఏఁ వదినా, సంఘంలో చేరగానే సరిపోదు. నాతోపాటు నీవు కూడా మనాళ్ళందర్నీ సంఘంలో చేర్పించాలమ్మా!

సీత : (వీరారెడ్డి వంకజూచి నవ్వుతూ) చేర్పించక తప్పుతుందా? సంగంలో జేరాక సంగం పెద్ద జెప్పినమాట వినాలిగా మరి.

[వీరారెడ్డి నవ్వుతూ, పుస్తకం కమల చేతికిస్తూ వదినచేత వేలుముద్ర వేయించమని సైగజేస్తాడు. కమల వదినచేత వేలుముద్ర వేయించి హుషారుగా పుస్తకం పై కెగరేస్తూ పాటపాడుతుంది.]

ఓమాతా.... ఓభారతమాతా
కదనభూమి కురుక నేడె
కదిలినాము ఓహో మాతా ఓ॥ మాతా॥
వదలుమమ్మ నీదు చింత కదలినా మిదే
గదిమి అరుల గూల్చెదమమ్మా
ఝాన్సిలక్ష్మి రుద్రమాంబ
శౌర్యపటిమచాట నిదే
కదలినాము ఓహో మాతా ॥ఓ మాతా॥

కమల : (పాట అయిపోవడంతోనే వదినను కౌగలించుకొని) నీవుకూడ పాడాలమ్మా ఇక సంఘం పాటలు.

[దాదా ప్రవేశం]

సీత : (కమల తలమీద చేయివేసి నిమురుతూ) నేనేం పాడతానే; నాకు రావుగా.

కమల : నేను నేర్పుతానుగా

దాదా : (నవ్వుతూ) నేర్పమ్మా నేర్పు. ఆడబిడ్డ అర్ధమొగుడని ఊరికే అన్నారూ మరి.

సీత : ఏంనేర్పినా రేపువచ్చే మాగమాసందాకానేగా, పద తరి దువ్వుతా.

దాదా : అక్కేంటమ్మాయ్, అట్టంటావ్?

సీత : అమ్మాయికి సంబంధం కుదిరింది దాదా ? (వీరారెడ్డి వంకజూచి) తమ్ముడు జెప్పకుండా ఉన్నాడంటలే.

[సీతమ్మ. కమల. వెళ్ళిపోతారు]

వీరా : అదే మొన్న నీకుజెప్పిన సంబంధమేలే. ఊళ్ళో కబుర్లేమిటి :

దాదా : ఏమున్నాయి ! మరీ మామస్తాన్‌కి పోయేకాలం వచ్చినట్టుంది.

వీరా : ఏం వ్రశ్శీ ఏమన్నా జేశాడా ?

దాదా : వెనకటికిమల్లే మళ్ళీకోడిపెట్టకోసం పోయి గూడెంమీదపడ్డాడు వాళ్ళు నలుగురూ పోగై తలా ఒకతన్ను తన్నారు.

వీరా : మంచిపనిజేశారు

దాదా : ఇక అక్కడేం ఏకవలేక ఇంటికొచ్చి ఇదంతా సంగంవాళ్ళే చేశారని నన్నూ నన్నూ సుభాన్నూగలిపి నోటికొచ్చినట్లల్లా తిడతున్నాడు.

వీరా . అంతేలే అంతకంటె అతను చేయగలిగేదేముంది ?

దాదా : ఆపెద్దమనుషుల్ని ఎందుకు తిడతావని వాడిపెండ్లాం ఏదోకాస్త కలగజేసుకొంది ఆమోయిన అపిల్లను బట్టుకొని పాపం చావ చితకకొట్టాడు దరిద్రుడు.

వీరా : ఏమీచేతగాని ఇలాంటిపెధవలందరికి చివరకి పెండ్లాంలోకువ

దాదా : అంతే ఉరిమి ఉరిమి చివరకు మంగలంమీద పడ్డట్టుంది

వీరా : అమ్మాయి ! కమలా ! కాసినిమంచినీళ్ళు తీసుకురా అమ్మా.

(యల్లమంద ప్రవేశం. వంటిమీద అక్కడక్కడ సున్నం రాసి ఉంటుంది.)

దాదా : ఏం యల్లమందా ఎట్టావున్నావు ?

యల్ల : (దెబ్బలుచూపెడుతూ) ఇట్టాఉండా మత్తానయ్యదయవల్ల. (అంటూ ఉయ్యాలదగ్గిరకొచ్చి) ఏం చిన్నదొరా. నిద్దురోతుండావా ?

సీత : (మంచినీళ్ళు తీసుకొస్తూ) లేపవాకు యల్లమందా. ఏడ్చిపడ్చి ఇప్పుడే పండుకున్నాడు. (మంచినీళ్ళగ్లాసు వీరారెడ్డి కందిస్తుంది. గ్లాసు నందుకొని వీరరెడ్డి మంచినీళ్ళుత్రాగుతూ ఉంటాడు సీతమ్మవెనక కమలకూడా ప్రవేశిస్తుంది.)

యల్ల : (నవ్వుతూ) ఇంకా రెండేళ్ళుపోతే మాసిన్న దొరకూడా సంగం పెదతాడు.

వీరా : (నవ్వుతూ) ఏమిటి యల్లమందా ఈ అలవాటు? చిన్నప్పటినుంచే దొరా దొరా?

యల్ల : ముద్దుకు పిల్చుకుంటన్నరే అయ్యా

వీరా : సరేగాని ఆచేతిమీద దెబ్బ ఏమన్నా తగ్గిందా?

యల్ల : (దెబ్బజూపెడుతూ) అన్నీ తగ్గినయ్‌గాని దీని దుంపదెగ ఇదే కాస్తి ఇంకా నొప్పిగా ఉ ది.

సీత : ఏది యల్లమందా? (దగ్గరకొచ్చి యల్లమంద చేతివైపు జూచి) అబ్బా! ఎంత కముంగట్టింది! కమలా, లోపలికెళ్ళి ......అదే మిటి!........అదేనే

కమల : అమృతాంజనమా?

సీత : ఊఁ అదే ఆసీసే, తీసుకరా (కమల లోపలికెళుతుంది)

యల్ల : (దాదావంకజూచి) ఏంలేదు గానిసిన్నయ్యా. ఒక ఖుద్దితక్కువ పని జేస్తిన్నే.

దాదా : ఏం జేశావ్.

యల్ల : ఆ చుంచు ముట్టోడు నాచేత ఏలద్దించుకున్నడే

కమల : (సీసా తీసుకొస్తూ) చుంచు ముట్టోడెవడు?

యల్ల : ఉ దాడలే అమ్మ. ఉండాడు, ఒక పిలకోడు.

వీరా : అకాగితపు ముక్కతో అపట్వారీ చేసి చచ్చేదేమిలేదులే, భయ పడకు.

యల్ల : ఏమి లేదుగంద!

[కమల చేతిలోనుంచి సీతమ్మ సీసాతీసుకొని యల్లమంద చేతికి రాయబోతుంది]

యల్ల : (అచేయి జాపుతూ) వద్దులే అమ్మ వద్దులే; ఇట్టదొయ్యి నేను రాసుకుంటాలే

వీరా : పర్వాలేదులే రాయనియ్ యల్లమందా. కాస్తి మెత్తబడుతుంది

(సీతమ్మ రాస్తూ ఉంటుంది.)

యల్ల : బంగారుతల్లి నూరేడ్లు బతుకమ్మ.

(రామిరెడ్డి, సుభాన్ ప్రవేశం)

దాదా : ఏమోయ్ సుభాన్! రోజూ నాకంటె ముందే వచ్చేవాళ్ళుగా, ఇవ్వాళ ఇంత ఎనకమాల వచ్చారేం ?

సుభాన్ : ఏముంది? రామిరెడ్డి గిత్త ఎటోపోతే దానికోసం తిరుగుతున్నాం.

వీరా : ఏది, ఆ ఎల్లగిత్తా ?

రామి : అదే

దాదా. ఎటుబోయింది ? ఏమన్నా జాడ తెలిసిందా ?

సుభాన్ : ఆఁ ఆఁ

వీరా : ఎక్కడుంది ?

రామి : ఇంకా ఎక్కడుంటుంది, గడీలో. ?

దాదా : గడీలో ! అక్కడకెట్టాబోయింది ?

వీరా : ఎలాబోతుంది ! తోలుకుపోతే పోయి ఉంటుంది ?

రామి : చెరువుకి నీళ్ళకిబోతే వాళ్ళ మందలో గలిపి తోలుకెళ్ళారు

యెల్లి : ఆ ఎదవలకి అది అలిసిగా కేం ! ఆవులెత్రిసబడి అదే పోయి ఉంటది.

సుభాన్ : వాళ్ళదొడ్డికి పోవడంతోనే దివాణపు ముద్దరేసి కొట్టంలో కట్టేసుకున్నారు.

సీత : ఎంత గోరకలి !

దాదా : (విచారంగా) ఏం గిత్త ! అయిదువందలంటే ఇయ్యాళ దాన్ని కళ్ళమూసుకొని తోలుకెళతారు

రామి : అయిదువందలాయె, పదివందలాయె; ముందు కాడికింపపడింది గదా ! ఎట్టజావాలంట !

వీరా : సరే ఇవ్వాళ మీటింగులో దీన్నిగురించికూడా గట్టిగా ఆలోచిద్దాం, ఇలా తోలుకెళ్ళిన గిత్తలు మొత్తం ఎన్ని ఉన్నాయో ఇంటింటికి తిరిగి లెక్క తీద్దాం కొత్త నీళ్ళతోపాటు పాతనీళ్ళుకూడా కొట్టుకు రావలి. అందాకా నా దగ్గిర మిగులెద్దుందిగా. దాన్ని అడ్డంబెట్టి పని జరుపు.

రామి : పని జరుపుకోడానికేంగాని, దెబ్బలు తగిలిననాడుకూడా నాకింత కష్టమనిపించలేదు బావా. నా గిత్తల రెంటిని బండికడితే కన్ను మూసి కన్ను తెరిచేటప్పటికి పోయి పేటలో వాలేయి. మరీ దాని దుంపదెగ అది వంటిమీద చేయి వేయనిచ్చేదా? రేసు! ఇవ్వాళ పల్లెంకాడ గూచుంటే నోట్లోకి ముద్దబోలేదే.

దాదా : నిజమే అనుకో నాయనా, కన్న బిడ్డకంటె ఎనిమిక్కిలిగా చూసుకునే గిత్త బోయిందంటే ఎవళ్ళకయినా అట్టాగే ఉంటది.

సుభాన్ : వాడి రోజులు దగ్గిరబడే, ఇయ్యాళ దీన్ని తోలుకెళ్ళాడు

సీత : పాపిష్టి ముండాకొడుకు కింకెన్ని జేస్తాడో!

కమల : చేయాలసిన పనులన్నీ ఇదివరకే చేశాడు.

వీరా ; అవును. నిరుడుమట్టుకు నిరుడేం జేశాడు! మన సుబ్బయ్యన్న గారిబీట్లో వాడి మందనుదోలి అదేమిటంటే ఇది నా బీడేఅనలా?

యల్లి : నిజమే అదిమందమీద మెకం బడ.

దాదా : ఏం బీడు! బీడంటే బీడా! ఛరాలబీడు. అట్టాంటి బీడు మన ఊరి మొత్తానికే లేదు.

సుభాన్ : అందాకా ఎందుకు? చెరువులో తట్టు నాదే అని ఈయేడు దున్ని పైరువేయలా?

యల్లి : అదేందిబాబూ, సరకారి పోరంబోకలకుకూడా కంపగొట్టి అక్కట్టుకొన్నడుగా. నాగొర్రెపిల్ల మెసలడానిక్కూడా వీల్లేకుండా జేసిండు ఆ సరకారేడ ఇచ్చిందో?

వీరా : సర్కారేక్కేసరిఅయింది అయితే మనకి తిప్పలే లేవు. అందుకనే మనం అసలు ఈప్రభుత్వమే పోవాలంటున్నాం.

యల్లి : అబ్బో! అట్టంటే మన సుబానయ్యకు కోపంరాదూ?

రామి : ఎందుకు?

యల్లి ; నబాబుగారిపెత్తనం పోడానికి సాయిబులొప్పుకేకేం!

సుభాన్ : అసలు ముందు ఈ దేశముఖుపెత్తనం పోడానికి యల్లమంద ఒప్పుకుంటేగా!

యల్లి : అదేందయ్యో సుబానయ్యా, నేను ఒప్పుకోకపోడమేంది! ఆడు బోవాలిగాని అమ్మోరుకి ఏటపోతునియ్యనూ!

శ్రీ ... గ్రంథాలయము
తేలప్రోలు. (కృష్ణా జిల్లా)

వీరా : (నవ్వి) దేశముఖుకూడా మన మతవోడేగా యల్లమందా!

యల్ల : ఏందిబాబూ, నీవుకూడా అట్టాఅంటావ్. మన్నిపీక్కుతినేవాడు ఎవడైతేం. పోవలిసిందే.

దాదా : మీదేశముఖు మీహిందువులకెంత ఒరిగిస్తున్నాడో మానవాబు మాసాయిబులకూడా అంతే ఒరిగిస్తున్నాడులే.

రామి : వాడొరిగించి చచ్చేదిలేదు వీడొరిగించి చచ్చేదిలేదు; ఇద్దరూ గలిసి మననెత్తురు తాగేవాళ్ళే.

సుభాన్ : అంతే. దొంగలుదొంగలుకలిసి ఊళ్ళుపంచుకోవడమే.

యల్ల : ఎట్టయినా అసలు నవాబు మనదేశముఖంటోడు గాదంటలే. ఆయన సాలామంచోడంట!

కమల : అలాగే ఉంటుంది; దూరపు కొండలునునుపు. ఈ జరిగే దుర్మార్గాలన్నీ ఆయనకి తెలియకుండానే జరుగుతున్నాయా? ఆకునూరులో ఏం జరిగింది? మాచిరెడ్డి పల్లిలో ఏంజరిగింది?

యల్ల : ఓం అమ్మాయికి చాలా పెద్దపెద్ద సంగతులు తెలుసునే.

సీత : తెలియడ మేమిటి? వాటిమీద ఒకపాటకూడా పాడతంది.

యల్ల : ఏందీ! పాట. పాడమ్మా పాడు

కమల : పాటలేదేమీలేదు వట్టిదేలే యల్లమందా. (అంటూ సిగ్గుతో కొంచెం తలవంచుకుంటుంది)

దాదా : మాసీతమ్మ నోటినుంచి అబద్దంరాకేం! పాడమ్మా పాడు.

వీరా : ఊం పాడు. ఇక ఎలాగైనా నీకుతప్పదులే.

కమల : ఒక్కదాన్నే పాడితే ఏమీ బాగుండదు.

సీత : అయితే ఇంకేం. ఎవరొద్దన్నారు? అన్నాచెల్లెలూకలిసే పాడండి.

(వీరారెడ్డి కమల కలిపి పాడుతూ ఉంటారు)

నరకకూప మీక్రూర విరంకుశ
నైజాంపాలన రైతా॥
కరకరపేదల గొంతులుకోసే
కసాయిపాలన రైతా॥

కళలకు సిరులకు నిలయమైన
ఈ తెలంగాణనో రైతా॥
మలమల మాడ్చుచు వల్లకాడుగా
మార్చె ప్రభుత్వము రైతా॥
మాన రక్షణకు ప్రాణమిచ్చు మన
మహిళా మణులకు రైతా॥
మానభంగమా! చిత్రహింసలా!
మన కష్టైమటనె రైతా॥
నలుబది మందిని ఆకునూరు నా
నడిబజారులో రైతా॥
ఖలు లీ నైజాం పోలీస్ మృగములు
కట్టి చెరచిరో రైతా॥
ఏకపత్నులని గర్భిణీ స్త్రీలని
ఎంచరైరిగా రైతా॥
లోకములో ఈ హింసలు రాక్షసి
మూకలు సేసెనా! రైతా॥
కైదునబెట్టి వలువలు విప్పి
కాలము గొట్టిరి రైతా॥
లేదింతకు మించిన యమలోకము
లేదులేదురా రైతా॥
ఎందుకురా నికృష్టజీవితం
బెందుకురా ఓ రైతా॥
అందరు కలిసి ఎదిరించాలదె
ముందుకు రారా రైతా॥

(పాట వింటూఉన్నంతసేపూ అందరి కండ్లవెంట నీళ్ళు తిరుగుతాయి.)

దాదా: (విచారంగా వీరారెడ్డితో) ఏంబాబూ, ఇదంతా నిజమేనా!

రామి : నిజమేనా ఏమిటి! ఇదంతా నాకండ్లారా చూస్తేను. ఏం వీరారెడ్డి బావా, ఏదో ఉత్తరం ఇచ్చిరమ్మని ఆయాళ నీవు నన్ను ఆకు నూరు బంపలా? అప్పుడామె ఎవరోవచ్చి .... ఆఁ .... ఏమిటీ ఆమెపేరు........

కమల : ఎవరు. పద్మజానాయుడా ?

రామి : ఆఁ ఆఁ ఆమెగారే ఒక్కొక్కళ్ళు ఆమెగారిదగ్గరకొచ్చి తమ చెరలు చెప్పుకుంటుంటే నా కడుపు తరుక్కుపోయిందనుకో

దాదా : (వీరారెడ్డితో) ఎవరు బాబూ ఆ మాతల్లి.

సుభాన్ : సరోజినీదేవి కూతురు

సీత : ఆమె ఎవ్వూరు ?

వీరా : మన హైదరాబాదే. సరోజినీదేవి అంటే సామాన్యురాలుగాదు కాంగ్రెసులో గొప్పనాయకురాలు.

యల్ల : కాంగిరేసేంది బాబూ ?

వీరా : ఇక్కడ మన ఆంధ్రమహాసభలాగే దేశంలో అదొక పెద్దసంఘం. ఎప్పుడన్నా గాంధీ గారి పేరు విన్నావూ!

యల్ల : గ్యాందీగారా? గ్యాందీగారిపేరు ఇనక పోడమేంది. అయినేనా (అంటూ గోడకు తగిలించి ఉన్న గాంధీఫోటోవైపు చూపిస్తాడు)

సుభాన్ : ఊఁ ఆయనే ఆసంఘానికి నాయకుడా దనగారే

దాదా : ఇట్లాంటి పెద్దమండ్లగానే ఇంతంత ఘోరాలు చేస్తున్నారు!

వీరా : ఎందుకు జేయరు. పటేల్లాంటి వాళ్ళుకూడా ఈ రాజులతో, నవాబులతో రాజీపడుతూ ఉంటే ?

యల్ల : ఏందీ పటేలా? ఏ పటేల్ ?

కమల : సర్దార్ పటేల్

యల్ల : ఓహోసి! అయితే ఆయన ఈపటేళ్ళందరితల దన్నినోడన్నమాట!

సుభాన్ : అదిగాదు యల్లమంనా. ఆయన మన పటేళ్ళాంటివాడుగాదు; పెద్ద కాంగ్రెసునాయకుడు

యల్ల : ఎంత కాంగిరేసు అయితేమట్టుకి ఈపటేళ్ళ నెట్టానమ్మతా వయ్యా? మీరులచ్చజెప్పండి. నేనుమట్టుకి పటేల్నెవడ్నీనమ్మను.

వీరా : (నవ్వుతూ) సరే ఇప్పుడునీకు తెలియదులే ఈగొడవ. పోనీ, దీన్నిగురించి రేపు తీరికగా చెప్తానులే

(మంగలిరాముడు ప్రవేశం)

వీరా ; ఏమిటి రాముడూ ఇలావచ్చావ్.

రామి : ఏం, దొరపంపించాడా మమ్మల్ని తీసుకరమ్మని.

రాముడు : లేదుబాబూ !

కమల : మీకోసంగాదులే, మళ్ళీయల్లమందను తీసుకరమ్మని పంపించి ఉంటాడు

యల్ల : ఆఁ, నాకోసమే. ఇంకా నేను గడీకెల్లకేం ! (రాముడితో) ఏమైనాసరే నేనురాను పోఅశ, చెప్పుకోపోయ్యి.

(అందరూ నవ్వుతూ ఉంటారు)

వీరా : అసలు విషయమేమిటో చెప్పవోయ్. ఎందుకప్పుడే తొందర పడడం ?

దాదా : (రాముణ్ణిజూచి) ఏమిటి పని ?

(చెప్పడానికి రాముడు సందేహిస్తూ ఉంటాడు)

వీరా : సందేహిస్తావెందుకు ? చెప్పు.

రాముడు : ఏ. లేదు బాబూ. నేనుకూడా.... (అందరిమొఖాలవైపుచూస్తూ ఉంటాడు.)

వీరా : చెప్పు, పర్వాలేదులే చెప్పు.

రాముడు : నేనుకూడా సంగంపడదామనుకున్నా దొరా !

దాదా : ఈ మాటచెప్పడానికే ఇంతభయపడతావేం ?

రాముడు : ఈ సంగతి మల్లాదొరకు తెలిస్తే నిలువునా ప్రాణం దీస్తాడు.

రామి : నీవు మా సంఘంలో ఎట్లాజేర్తావ్ ?

వీరా : అదేమిటి రామిరెడ్డీ, ఎందుకు జేరగూడదు ? అతను మాత్రం మనలాంటి బీదోడుగాదా ?

సీత : అయితేం, దేశముఖు మనిషిగా !

వీరా : అలా అనుకుంటే మనమంతా ఎవరం ? దేశముఖ్ మనుషులం గాదా ? అతను దేశముఖ్ ఇంట్లో చాకిరిజేస్తున్నాడు. మనం బైట పొలంమీద పండించి వాడింట్లోపోస్తున్నాం. అంతే తేడా.

దాదా : బాగా పారజూస్తే అంతేలే, ఏముంది తేడా ?

యల్లి : ఈ మంగలాయన జేరతానంటేమట్టుకు దొర ఊరుకోవద్దూ

సుభాన్ : ఏమయ్యా రాములూ, బాగాఆలోచించుకున్నావా ? ముందు చాలా చిక్కులొస్తాయ్.

సీత : ఇంకా ఆలోచించుకునేదేముంది ! ఈసంగతి దొరకిచెబ్తే నీకాసి నౌకరీ ఊడిపోతుంది.

రాముడు : పోతేపోయిందిలే అమ్మా, నాపితావసులుద్ది ఈనౌకరీఉంది పట్టుకు నాకొరిగించే దేముంది ? పొద్దస్తమానం ఆయనింట్లో అనవశాకిరీ సేయడమేగా ?

కమల : ఏం ? మీ మంగళ్ళకేవో కొంత మాన్యముండాలిగా !

రాముడు : (విచారంగా) అదేఉంటే లేందేముటమ్మా. ఎప్పుడో ఒకప్పుడు బతికేవాళ్ళం.

దాదా : ఆ మాన్యంకాస్తీ అప్పుడే లాక్కున్నాడుగా !

రాముడు : అయిదెకరాలకింద ఎన్నడో నాపెళ్ళికి పాతికరూపాయలిచ్చిండు. వడ్డీతో వంద దాటిందని, నిడుదు ఆకాస్తిగడ్డా లాక్కున్నాడు.

పీరా : ఇందులో ఆశ్చర్యమేముంది ? ఇది మామూలుగా జరిగేదేగా.

దాదా : ఈ ఊళ్ళో పనిపాటలోళ్ళ మాన్యాలెవాళ్ళయ్ మిగిలాయి?

యల్లి : మాన్యాలేనా ? బంచరాయికూడా నాదే అని లాక్కున్నాడుగా !

పీరా : తాతలనాటినుంచి కాపురముండే కొంపల్లోనుంచి లేవగొడితే దిక్కులేదుగాని, ఇది ఒకలెక్కా ? రాముల దినే స్వాములకి పచ్చిగడ్డి ప్రసాదం ! ఇలాంటి వెన్ని లాక్కొంచే వాడికి ఇరవై వేల ఎకరం అయింది ?

సీత : సరే, పాపం ముందా రాముణ్ణి సంగంలో జేర్చుకోండి.

పీరా : ఏం దాదా, చేర్చుకుందామా ?

దాదా : నీ ఇష్టం నాయనా, ఆ మంచీ చెడ్డా అంతా నీకేతెలుసు.

రామి : ఏంరా రాముడూ, సంగంలో జేర్చుకుంటే ఇక దివాణంలోకి పోకుండా ఉంటావా ?

పీరా : ఏం పోతే ?

రామి : ఏం పోతేనా? రెండావుల దూడలాగా అక్కడా ఇక్కడా ఎట్టకుదురుద్ది? ఉంటే సంగంలో నన్నా ఉండాలి; లేకపోతే దివాణంలో నన్నా ఉండాలి

రాముడు : ఇవంతా ఎందుకు బాబు అసలుమీరు పొమ్మన్నా నేనాదకు బోను.

సుభాన్ : ఏం? ఎందుకని?

రాముడు : ఏంజెప్పను బాబు నాగోడు కొడుకు బుట్టి ఏడాది అయింది. ఇంతవరకు వాణ్ణి ఎత్తుకోని ఎరగను.

సీత : అదేంటి రామూడూ. అట్టంటావ్!

రాముడు : ఏముంది తల్లీ. కోడిగూసినప్పుడనగా లేసి సద్దివాగి గడీకి బోతా ఆ పోయిన పోవటం మళ్లీ నడిజాముకి గాని కొంపకు చేరను ఇంకా వాణ్ణి నేనెత్తుకునే దెప్పుడమ్మా?

సీత : నిజమేపాపం, నీవెళ్ళేటప్పటికి లేవడు మళ్లీనీవు తిరిగి వచ్చే టప్పటికి నిద్రబోతా ఉంటాడు అంతేనా?

రాముడు : అంతేనమ్మా, అంతే.

కమల : నడిజాందాకా అక్కడేం జేస్తావ్ రాముడూ?

రాముడు : ఒకపనా? ఎల్లిన కాడనుంచి బారెడు పొద్దెక్కేదాకా పక్కలు తీయడం మంచాలెత్తడం. ఆలంకంత కొంప ఊడ్చి ఎత్తి పోయడం సరిపోద్ది పగలు పొద్దాకా ఆయన సేవజేయాలిగా? మళ్లీ సందకసువూడవడం, కందిళ్లు (లాంతర్లు) తుడవడం, మళ్లీ పక్కలేసి ఆయన నిద్దరోయిందాకా కాళ్ళు పిసికి-అప్పుడు బైట బడాలి. ఇంతజేసినా ఏరోజుకారోజు చీవాట్లూ చెప్పు దెబ్బలూ తప్పవ్.

యల్లి : ఓసోసి, ఆజేజూ తే నీకంటె నేనే కాత్తి మెరుగన్నమాట!

రాముడు. నీకేమయ్యా మారాజువి ఎల్లిననాడు గొర్రెలకాడికెల్తావ్, లేనినాడు హాయిగా గొంగళిముసుగెట్టి పండుతావ్.

యల్లి : టుర్ర్, కీ........

రామి : అదేంటి నీబొంద?

యల్ల : లేకపోతే ఏంది నేను మారాజునంట. మారాజుని ఒకనాడు జీవాలెమ్మ బెల్లమను. తెలుత్తుంది మంగలాయినసంగతి.

(అంతా నవ్వుతారు)

సుభాన్ : బీదోళ్ళకి కష్టాలకేం తక్కువలే. కాస్తి కూస్తి లేదాకేంగాని అందరిపనీ అలాగేవుంది.

వీరా : అవును. అందుకోసమే మనమందరంగలిసి, సంఘంబెట్టుకుంది మనసంఘం ఎంతత్వరగా బలపడితే అంతత్వరగా మనమీకష్టాల నుంచి గట్టెక్కుతాం. సరే. రాముడూ ఇప్పుడు మేం మీటిం గుకు పోతున్నాంగాని. రేపుప్రొద్దున్నేరా సంఘంలో చేరుదుగాని.

రాముడు : సిత్తందొరా. మీబాపిచోణ్ణి.

వీరా : అలాఅనగూడదు మనసంఘంలో దొరలూ—కానిసలూ అంటూ ఉండరు. అందరం సమానమే. అంతాఅన్నదమ్ముల్లాగావుండాలి.

రాముడు : సిత్తందొరా. (నాలికకొరుక్కొని) సిత్తంబాబూ. వత్తానండీ

(దణ్ణంబెట్టి వెళ్ళబోతూవుంటాడు)

వీరా : ఇదిగో రాముడూ. దివాణప్పనికి వెళుతూనేవుండు. ఎందుకయినా మంచిది.

రాముడు : అట్నేలేబాబూ (నాలుగడుగులేసి వెనక్కితిరిగి మళ్ళీ వీరా రెడ్డిదగ్గిరకొచ్చి) ఈసందట్లో అసలుమాట మర్సిపొయ్యా. ఇయ్యాల దొరగారూ పట్వారీకలిసి కచ్చడపుబండ్లు కట్టుకొని నల్లగొండ బోయిన్రండీ. ఆడనుంచి దొర పట్నంకూడా పోత డంట

(అందరూ ఆలోచిస్తూ ఉంటారు)

దాదా : ఎందుకెళ్ళినట్టబ్బా!

రాముడు : రాత్రి చానాపొద్దోయిందాకా ఇద్దరేందో గుసగుసలాడిన్రు?

సుభాన్ : ఏమన్నా దొంగకేసులు పెడతాడేమో మనమీద.

వీరా : (ఆలోచిస్తూ) సరే రాముడూ. నీవుపద, మరేంపర్వాలేదు.

(రాముడు దణ్ణంబెట్టి వెళ్ళిపోతాడు)

రామి : (రాముడు పోయిందాకా అతనివైపుచూస్తూ) ఏమో. వీణ్ణిక్కడికి జేరనివ్వడం నాకనుమానంగానే ఉంది.

వీరా : ఏమిటి అనుమానం? అతన్ని సంఘంలో జేర్చుకోడం తప్పనా నీ ఉద్దేశం? అలాంటి బీదోళ్ళనిజేర్చుకోకపోతే ఇంకెవర్ని

జేసుకుంటావ్. నీకంటె, నాకంటె, అతనికేం తక్కువ కష్టాల్లేవు.

రాము : ఎన్ని జెప్పినా అతను దివాణప్పురుగు. ఇక్కడ సంగతులన్నీ మూటగట్టుకెళ్ళి అక్కడ జెప్పితే....

సుభాన్ : ఏం చెప్తే. మనకేం భయం మనమేమన్నా, దొంగేమన్నా ఏడుస్తున్నామా? చేయదల్చుకున్నదేదో బండపగలగొట్టినట్లు మనం బజార్లోనే చెప్పి చేస్తున్నాం.

దాదా : అట్టాంటి దివోణ్ణి కూడ అనుమానిస్తే మన సంఘం ఎట్టా బలపడతది రామిరెడ్డీ. కాకపోతే నాలుగు రోజులు కాస్త కనిపెట్టి ఉందాం.

సీత : ఎంత దివాణంలో ఉన్నా. మొదటినుంచీ రాముడు కాస్తి మెత్తని ముండారోషికే. అంత మోసంజేస్తాడనుకోను.

కమల : చేస్తే ఒకరోజు చేస్తాడు. రెండురోజులు చేస్తాడు. తర్వాత ఎక్కడికి పోతాడు?

యల్లి : పిడికి పోతడు. అంతేలేబుల్లెమ్మా. మేకఅయుండీ మెకంఅయుండీ నాలుగడుగు లేసేటప్పటికి అదే తేలుద్ది. పదండి పోదాం, మీటింగుకి.

వీరా. సరే పదండి పోదాం. బోలో ఆంధ్రమహాసభకీ జై

లేవండోయ్ లేవండోయ్
కార్మిక కర్షక యోధుల్లారా ॥రారండోయ్॥
దారుణ హింసాకాండను ఢీకొని
పోరాడాలిదె రణరంగానికి ॥రారండోయ్॥
పేదల రక్తము పీల్చు దేశముఖు
పిశాచిపాలన నశింపజేయగ ॥రారండోయ్॥
స్త్రీలను జెరచీ శిశువులజంపే
కాలకింకరుల కాలరాయగా ॥రారండోయ్॥
ప్రజలకు హక్కులు లేని ప్రభుత్వం
ప్రభుత్వమా అది పశుప్రభుత్వం
స్వాతంత్ర్యము మన జన్మహక్కని
జయభేరిని మ్రోగించ పదండోయ్ ॥రారండోయ్॥

IV

దివాణం (గడి)

(దేశముఖు, అతని వెనుక పట్వారీ, ప్రవేశం)

జగ: చూడవయ్యా చూడు, పదిరోజుల్లో ఒక్కసృష్టి చేసి ఎంతే స్తానోలేనో! పూటపూటకి గతిలేని ఈ పెదవాలు సన్నాహపడుతుంటేను.

వెంక: (నవ్వి) అంతేలెండి. గొర్రెకొవ్వి కొండమీద తిరగబడిందట! అలావుంది! పిల్లపని.

జగ: హూం. ఏమిటనుకున్నారో, దేశముఖు జగన్నాథరెడ్డి అంటే.

వెంక: మొసంగతి ఆ కూపస్తమండూకాలకేం తెలుసు! అప్పటి మాట మీరు పేపులు లెక్కపెట్టరూ! మీరు పట్నం బయలుదేరగానే అనుకున్నా "దొరవారికి కోపంవచ్చింది. ఇక ఈ దెబ్బలో ఈ గాడిదలంతా నల్లుల్లాగా మాడిపోవలసిందే" అని.

జగ: అనుకోవడమేమిటయ్యా, ఇంకా మనకత్తి కెదురుకత్తి ఉందా?

వెంక: ఎలాగైనా....మన ప్రభువు.....

జగ: ప్రభువు! (వికటంగా నవ్వి) మనం లేకపోతే ప్రభువెక్కడుంటా డయ్యా, సాయుబైతేమాత్రం సర్ మీర్జా ఇస్మాయిల్ని చెప్పు కోవాలిగాని

వెంక: అప్పో ఆయనెక్కడ! యుగంధరుడు.

జగ: కాకపోతే ఏమిటి మరి. ఎక్కడవేయాలసిన పాచిక అక్కడే వేస్తున్నాడు. చూసు, అటు వైస్రాయి దగ్గరకెళ్ళి సీతంత మొనగాడు లేడనిపించుకున్నాడు ఇటు కాంగ్రెసు వాళ్ళ దగ్గిరకెళ్ళి కాంగ్రెసోడనిపించుకుంటున్నాడు.

వెంక: అనిపించుకోవడమేమిటి? డాక్టరు పట్టాభి సీతారామయ్య పంతులు గారి పత్రిక జన్మభూమి కూడా ఆయన్ని కాంగ్రెసువాదే అని వ్రాసింది.

జగ : ఒహో, అలాగా! ఇంకా నాకాసంగతి తెలియదే ఏమిప్రజ్ఞయ్యా. అలా ఇంకెన్ని పత్రికల నోళ్ళు గట్టాడో!

వెంక : అసలు ఆయినకి వ్యతిరేకంగా నోరు తెరచిన పత్రిక ఒక్కటుందా ?

జగ : పత్రికలమాట సరేనా. ఇలాంటి వెధవలందర్నీ కేసులుపెట్టి శిక్షించమని హైకోర్టు. కిందకోర్టులకు ఒక రహస్య సర్క్యులరు కూడా పంపింది. ప్రపంచంలో ఏ మంత్రి చేయించగలిగాడయ్యా ఇంత గొప్పపని ?

వెంక : నిజమే మంచిప్లానే వేశాడు. కాని ఏంలాభం; అదేదో పత్రిక ఆరహస్యం కాస్తా బైట పెట్టిందిగా!

జగ : ఏడ్చింది! మంత్రాలకు చింతకాయలు రాలకేం? జరిగే పనేదో జరుగుతూనే ఉంది. ట్రైనింగు తీసుకునే వాళ్ళు తీసుకుంటూనే ఉన్నారు. ఊళ్ళమీద దాడిజేసే వాళ్ళు చేస్తూనే ఉన్నారు. హైదరాబాద్‌లో చివరికి నిజాం సాగర్‌లో కూడా విమానాశ్రయం నిర్మిస్తున్నారు.

వెంక : (ఆశ్చర్యంగా) నిజాం సాగర్‌లోనా! చెరువులోనా విమానాశ్రయం!

జగ : ఆఁ చెరువులో విమానాశ్రయం. ఇంగ్లండులో లేచిన విమానాలు ఎకాఎకివచ్చి ఇక నిజాంసాగర్‌లో వాలడమే. ఏమనుకున్నావ్ మరి మిర్జాఇస్మాయిల్ దెబ్బంటే!

వెంక : మొన్న ఆకిన్‌లెక్‌కూడా మన హైదరాబాద్ వచ్చాడటగా!

జగ : వచ్చాడు; వేయాలిసినప్లానేదో వేశాడు. ఇక మనకేం లెక్క; కానివ్వవయ్యా మన తరపున లక్ష నైజాం సైన్యంఉంది. ఇంకా కాలసివస్తే అంగ్రేజ్ సర్కారు విమానాలు, టాంకులు కూడా పంపిస్తుంది. ఇక వీళ్ళు. వీళ్ళ సంఘాలు ఈదెబ్బతో మసిమసి.

వెంక : అసలు అంగ్రేజ్ (బ్రిటిష్)లో ఉన్న సంఘాలుకూడా పోతేగాని మనకీ పీడ పూర్తిగా వదలదు.

జగ: ఇంకా సంఘాలేమిటి? అసలు బ్రిటిష్ ఆంధ్రే మన నవాబుగారి చేతుల్లోకి వస్తూ ఉంటె.

[మస్తాన్ ప్రవేశించి సలాంజేసి ఒకప్రక్కన ఒదిగి నుంచుటాడు. అతని ముఖంలో విచారభావం వ్యక్తమవుతూ ఉంటుంది]

వెంక: ఏ మస్తాన్, అలా ఉన్నావ్.

మస్తాన్: ఏంచెప్పను, పొద్దుటినుంచి ఊరుచుట్టూ గూడెంచుట్టూ తిరిగి తిరిగి నాదుంప తెగింది

వెంక. ఏం?

మస్తాన్: ఏముంది, ఇయ్యాల ఒక్క జీతగాడూ రాల

జగ: (గుడ్లురుముతూ) ఆఁ అంతపొగరు ఎగిందా?

వెంక: ముందు సేత్ సింధీని (మోతాదు) బంపి వాళ్ళందర్నీ పిల్చుక రమ్మను.

జగ: ఊఁవెళ్ళు. ఇవ్వాళ ఒక్కొక్కణ్ణి డొక్క జీల్చేస్తాను.

మస్తాన్: ఇంకాసేత్ సింధీ ఎక్కడబాబూ, వాడందరికంటె ముందే ఎగగొట్టాడు.

వెంక: అయితే ఊరూ, గూడెం ఏకమయిందన్నమాట.

మస్తాన్: ఎక్కడగొడ్లు అక్కడే ఉన్నాయి. చివరికి వాటిదగ్గిర పేడ తీసేదిక్కు కూడా లేదు

వెంక: (దేశముఖు వైపుచూచి) ఎంతపని చేశారు గాడిదలు, మన ఇద్దర్నీ ఊళ్ళోలేకుండా జూసి.

మస్తాన్: మీ ఇద్దరూ ఊళ్ళో లేకపోవడంవల్లనే వాళ్ళకింత కొమ్ములొచ్చాయి. రాములవారి గుడిదగ్గిర పెద్ద మీటింగుకూడా జేశారు.

జగ: మీటింగే! నావూళ్ళో! నారామ మందిరంముందు? మరి నీవెక్క దేడ్చావ్!

మస్తాన్: ఏంజేస్తాము ఊరూ నాడూ ఏకమైతే? వాళ్ళముందిప్పుడు నావో టోడు మాట్లాడేటట్టుందా! ఆయనెవరో, ఒకాయన వచ్చాడు జిల్లానాయకుడంట - జిల్లానాయకుడు. తెగవదిరాడు అప్పటికీ కోపం బట్టలేక మనముతాచేత మీటింగుమీద రాళ్ళు వేయించా.

వెంక : భలేపని చేశావ్. కుక్క కాటుకి చెప్పుదెబ్బ. సరిపోయింది.

మస్తాన్ : సరిపోయేదే. కాని....

జగ : కాని___

మస్తాన్ : దొంగగాడిదకొడుకులు. కాపలాగాసి మనాళ్ళందర్నీ పట్టుక కొట్టారు.

వెంక . కొట్టడమే !

మస్తాన్ : కొట్టడమేమిటి ? పురీషన ఓనమాల వెంకన్నని చావచితక బాదిచారనుకోండి. మీటింగులో లేచి నుంచోని అంతా ప్రమాణం కూడా జేశాడు. దేశముఖు పెత్తనం నాశనం జేసిందాకా నిద్ర పోరట !

జగ : ఏమిటి ! ప్రమాణాలవరకూ వచ్చింది. చూస్తాను. వాళ్ళ నాశనమో నా నాశనమో తేలిపోవాలి.

[ఒక పోలీసు ప్రవేశించి సలాంజేసి నుంచుంటాడు]

వెంక : అమీన్‌సాబ్‌గారు వచ్చేశారా ఏమిటి ?

పోలీస్ : ఆఁ వస్తున్నారు మారాజ్

జగ : పోలీసో ?

పోలీస్ : ఆఁ, పోలీసుకూడా వస్తోంది మారాజ్.

వెంక : వస్తున్నారా ! అచ్చా

జగ : ఎవరురా అక్కడ ?

[రాముడు ప్రవేశించి దణ్ణంపెట్టి నుంచుంటాడు]

జగ : ఏరా, బంగళా అంతా ఊడ్చి బాగుజేశావా ?

రాముడు : ఆఁ చేసిన్నుదొరా.

జగ : (వెంకట్రావుతో) తయారుచేయవయ్యా జాబితా. అరే రాముడూ, ఆ జాబితా కోమటికిచ్చి కావలసిన వస్తువులన్నీ బంగళాకి పట్టుకెళ్ళు.

(పట్వారీ వెంకట్రావు జాబితా తయారుచేస్తూ ఉంటాడు)

జగ : ఏమ్ మస్తాన్, నీవెళ్ళి గేటుదగ్గిర నుంచో. అమీన్‌సాబ్ రాగానే నాకు కబురుజెయ్. (పోలీసుతో) రెండు ఏటలు సరిపోతయ్యా.

పోలీ : పలావ్‌కి మా అందరికీ రెండెస్తా సరిపోతయ్ జనాబ్, కనీసం నాలుగయినా ఉండాలి.

జగ : సరే, పంపిస్తాను.

వెంక : అరేయ్ రాముడూ, ఇదిగో జాబితా పట్టుకెళ్ళు.
(కాగితం మడిచి రాముడికివ్వబోతాడు)

పోలీ : ఏమేం రాశారు పట్వారీసాబ్ ?

వెంక : మీకు కావాలిసినవి సమస్తంరాశాను; మసాలాదినుసులు, మిరప, చింతపండు, అల్లం, బెల్లం, ఉప్పు, పప్పు, ఉల్లిగడ్డలు, వెల్లి గడ్డలు, బీడీలు, సిగరెట్లు, —బియ్యం, నెయ్యి........

పోలీ : నెయ్యి ఎంతవేశారు ?

వెంక : అరడబ్బా.

పోలీ : అరడబ్బా ఏట్లాజాల్తుంది మాదాబ్. ఒక్కడబ్బా అయినా లేక పోతే ఎట్లా ?

జగ : (వెంకట్రామయ్యతో) ఊం వెయ్యవయ్యా, డబ్బావెయ్. అరే రాముడూ, నీతోపాటు ఈ పోలీసుకూడా వస్తాడుగాని అన్నీకి కావలసినవన్నీ ఇప్పించేసెయ్.

రాముడు : సిత్తందొరా (జాబితాతీసుకొని దణ్ణంపెట్టి వెళ్ళిపోతాడు)

పోలీసు : అదబ్ అర్జ్.
(సలాంచేసి వెళ్ళిపోతాడు)

జగ. (అటూఇటూ పచార్లుగొడుతూ) నేటికి నాదిజాన్నో వొండుగూరించిను వచ్చి మీటింగు బెట్టడమా! సమయానికి నేను లేకపోతిని.

వెంక : మనమే ఉంటే ఊళ్ళోకొలాలుబెట్టి పట్కినాడు మైటికిపోతాడా ? వంటింట్లోకొచ్చిన కుందేలు తప్పించుకపోయింది. ఇప్పుడేమనుకుంటే ఏం లాభం ?

జగ : చూస్తాను ఈసారి ఎలాతప్పించుకపోతాడో!

వెంక : అసలీజిల్లాకు చిచ్చుపెట్టిందే ఆ వెధవ. ఒకసారి గట్టిగా చేతికి పడితే కాని....

జగ : దరువులేదు, గిరువులేదు. ఈసారి దొరికితే బిస్మిల్లాచేయడమే, ఎన్నివేలయితే మాత్రమేం ?

వెంక : ఆ ముండమోపికి వేలుగావాలా ? మన వెంకన్ననీ, సుబ్బన్ననీ ఇంకా రెండుపావులెక్కువేసుకోమంటే సరి। రేపీపాటికి....

[మస్తాన్, అమీనుల ప్రవేశం]

జగ :
వెంక : } (లేచినుంచోని) ఆదాబ్ అర్జ్ హై।

అమీన్ : ఆదాబ్ అర్జ్ హై।

[దేశముఖు అమీన్ కెదురుగావెళ్ళి, కరస్పర్శజేసి తీసుకొచ్చి తన కుర్చీలో కూచోబెడతాడు పక్కనున్న కుర్చీలో తాను కూచుంటాడు పట్వారీ ఒకపక్కన, మస్తాన్ మరోపక్కన నుంచుంటారు]

అమీన్ : (కుర్చీలో కూర్చుంటూ) హేమ్జి మహరాజ్. నీ మీదా షికాయత్ వచ్చిందీ మీదీ దివాణంలో చాలాచాలా గొడ్వాహుందట।

జగ : నామీదనా షికాయత్ ! ఎవడా చేసింది ?

అమీన్ : హెవడూ హిద్జి। హెక్డి ఇనంహంతా దస్తఖత్‌చేసీ తాలూక్దార్కి హింతాపొడ్గూ మహజర్ హొక్డి పంపార్. రైతుల్ మీద చాలాచాలా జులుం చేస్తున్నావూ హంట.

వెంక : సర్కారీ లెవీ ఇవ్వమనిగట్టిగా అడగడంకూడా జులుమేనా ? లెవీ ఇవ్వకుండా ఎగ్గొట్టి పైన దేశముఖ్‌గారి మీదనే రిపోర్టు చేశారన్నమాట। ఏముంది। మొగుణ్ణి గొట్టి మొర్రో అన్నట్లుంది. ఇదంతా.

అమీన్ : హరే లెవీ గివీ గొడ్వా మాకీహేమి ? హొళ్ళా కొంపల్కి లూటీవేయడం, హెద్దులుకి తోల్కాపోవడం, హొళ్ళా పొలాల్కి మీదీ ఖబ్జా (వశం) చేస్కోవడం, గడీకి పిల్చిక్కొట్టడం. హిదంతా జులుం గాకాపోతే హేమ్జిఅయ్యా.

వెంక : హుజూర్, ఇదంతా సంఘంవాళ్ళ మాయ, రంకునేర్చిన అమ్మ బొంకకపోతే ఎట్లా ?

(మస్తాన్ను సారాసీసా తీసుకిరమ్మని దేశముఖ్ సైగజేస్తాడు)

జగ : (పట్వారీతో) అదేమిటయ్యా. వెంకట్రావుగారూ. సంఘంవాళ్ళ బద్మాష్ మన అమీన్‌సాబ్‌గారికి తెలియకుండా ఉందా ? .

వెంక : వారికి తెలియక పోవడమేమిటి ? అసలు నవాబుగారే పోవాలని వాళ్ళు మీటింగులు పెడుతూ ఉంటే.

అమీన్ : మీటింగూ ; హెక్డా ?

వెంక : ఎక్కడేమిటి ! రాత్రి ఈ ఊళ్ళోనే మీటింగు బెట్టారు.

అమీన్ . అరే. మాదీ ఇజాజత్ (పర్మిషన్) లేకుండా హెట్టా బెట్టారూ?

జగ : వాళ్ళపని ఇప్పుడు మీరూ మేమూ కనబడేటట్టుందా?

వెంక : కనబడేటట్టుంటే అమీన్‌సాబ్ గారంతటి వాణ్ణి బట్టుకొని నిన్న మీటింగులో అలా ఎందుకు తిడతారు ?

అమీన్ : హేమ్టి ? నాకీ తిట్టారా ?

[మస్తాన్ సారాసీసా తీసుకొచ్చి టేబుల్‌మీద ఉంచుతాడు]

జగ : (గ్లాసులో సారా పోస్తూ) ఒక్క తిట్టడమేనా ! మిమ్మల్ని. మమ్మల్ని నాశనం జేసిందాకా వాళ్ళు నిద్రబోరట !

(గ్లాసు అమీన్ చేతికిస్తాడు)

అమీన్ : (గ్లాసు తీసుకుంటూ) అరే బద్మాష్. (ఒక గుక్క తాగి) మీకీ పటేల్కీ ఉండీ ఎందుక్క జర్గనిచ్చాప్ మీటింగ్?

మస్తాన్ : ఏం జేస్తాం హుజూర్. మీటింగ్ ఆపమని దొరవారు పంపితే వెళ్ళాం. చూడండి ఏం జరిగిందో. (వీపు చూపెడతాడు)

అమీన్ : అరే బాప్‌రే ! (గ్లాసు కింద బెడుతూ) హెవడూ ఆ సువ్వర్ సీకీ కొట్టింది '

వెంక : ఇంకెవరు గొడతారు ! సంఘంవాళ్లే. ఎంత ఘోరమో చూడండి. ఆ దెబ్బలు చూడండి.

అమీన్ : హిక్డా హెంత జనం హుంది షంగంలో ;

వెంక : మస్తాన్‌బోటి బుద్ధిమంతులు ఎవళ్ళో పదిమంది దప్ప అంతా సంఘంలోనే చచ్చారనుకోండి.

అమీన్ : (సిగరెట్టు ముట్టిస్తూ) అరే ! ఊర్‌కీ ఊర్ హంతా షంగంలో చేరిందీ ?

వెంక : రౌడీముండా కొడుకులంతా జేరి చంపుతాం పొడుస్తాం అని బెదిరిస్తే జడిసి ఊపిచ్చి మూకంతా జేరింది.

అమీన్ : హంతా జులుం చేశార్గా.

వెంక : నేను చెప్పడమెందుకు. చూడండి మీరేప్వయంగా చూడండి. (దస్త్రంవిప్పుతూ) పాపం ఆ గొల్లముండా కొడుకొచ్చి లబ్బున ఏడ్చాడు (యల్లమంద కాగితంతీసి అమీన్ చేతికిస్తాడు)

అమీన్ : (చదివి) అచ్ఛా బులావో. హెల్మందాకో, హిఫ్దేదర్యాప్తు చేసేవాలి

జగ : మస్తాన్, ఊం వెళ్ళు. యల్లమందను బిల్చుకరా.

వెంక . పిటోటివారు పూనుకోవాలిగాని. ఈకుక్క గొడుగు సంఘాలెంత సేపు (చిటికేస్తూ): ఇట్టంటే ఎగిరి పోవూ!

అమీన్ : హంతా రేలాక్కాదూ పట్వారీసాబ్ ! హిప్డా హెక్డాజూసినా హిదేగోవ్వా. రోజూరోజూ నచ్చి పోతండాం తిగ్గాలేక.

జగ : ఇలాంటి పెధవల్ని పైకెక్కనిస్తే మీకూచిక్కే. మాకూచిక్కే, ఈ దెబ్బతో ఒక్కొక్కడి తలదిమ్ము వదలించండి.

వెంక : మన అమీన్ సాబ్‌గారికిదొక లెఖ్ఖా ; పెద్దపెద్ద కొమ్ములుదిరిగిన హెమా హెమీల్ని చిటిక గొట్టారు.

అమీన్ : హదీకాదయ్యా. హిదీ షంగంతో మాకీ పెద్దాపేచీ వచ్చిందీ. మాదీ పోలీస్ మీదాకూటా సదర్ నాజంకి షికాయత్ (కంప్లెయింట్) చేస్తండార్. పేపర్‌నిండా మాకీ బద్‌నామ్ చేసీ వేస్తండార్ హిళ్ళ జోల్కిపోతే మాకీ కష్టంతెచ్చీ పెడ్తార్.

జగ : ఈ పీనుగులు మిమ్మల్ని చేయగలిగిందేమిటి? గుడ్డికన్ను మూస్తే ఎంత. తెరిస్తే ఎంత ? ఇదిగో మీకట్నం మీరు తీసుకోండి. (జేబులోనుంచి నాలుగువేల రూపాయల నోట్లు తీసిఇస్తూ) ఊం. కానియ్యండి. మీదెబ్బ కెదురేమిటి ?

అమీన్ : వద్దూ. మారాజ్ వద్దూ. హిదీమాకీ పాణంమీదిక్కి వస్తాది.

జగ : మీప్రాణంమీదకా ! ఏడ్చారు. అందాకావస్తే ఇంకామేం ఉండి ఎందుకు ? నాలుగువేలు కాకపోతే పదివేలయితే మాత్రం ఈ సంఘాన్ని నాశనం చేయకుండా వదిలిపెడ్తానా ?

వెంక : మా దొరవారు చూటంటే వెనక్కి తిరిగే మనిషా? మన సర్కారే పోయాక ఇంకా మనం ఉండి ఎందుకు?

జగ : అమీన్ సాబ్, అందాకావస్తే మీ ప్రాణానికి నా ప్రాణం. సందేహిస్తారేమిటి? ఊఁ తీసుకోండి (మరో నాలుగువేలు తీసిఇస్తాడు)

అమీన్ : అచ్ఛా, అసల్ సర్కార్కి జో మేటట్లూహూంతే మనకి హూండి హోందుర్యా! (పైకం తీసుకొని జేబులో వేసుకుంటూ) చూస్తాన్ హీళ్కి తడాఖా ఈ హరాంఖో హెంతామంది ముసల్మాన్ ఉంటార్?

వెంక : ఎందుకు లేరు, వాళ్ళా ఇరవై కుటుంబాలవాళ్ళున్నారు.

అమీన్ : హాళ్కి మీకీ తరఫ్ హూందార్?

వెంక : లేరు సర్కార్. వాళ్ళుకూడా సంఘంలోనే చేరారు.

అమీన్ : అరే. హాళ్కి బుద్ధిలేమా? కాఫిర్ (మహమ్మదీయేతర) షంగంలో హెట్లాచేరార్. మాదీ నవాబ్కి వగ్లీపెట్టి.

[మస్తాన్ ప్రవేశం]

వెంక : వాళ్ళందరికీ పెద్ద ఈ మస్తాన్ తమ్ముడు సుభానేనండి.

అమీన్ : క్యారే. నీదీంతమ్ముడూ నీకీవద్లీ షంగంలోకీ పోయ్యాద్?

మస్తాన్ : ఏంజేస్తాను సర్కార్. నెత్తిన నోరు బెట్టుకొని ఎన్నాళ్ళ జెప్పినా వినందే.

అమీన్ : అరే నాలాయక్. సుభాన్కో బులావో. నాకీ చెప్పి చూస్తా అచ్ఛా, హెక్కడా హోడీ?

మస్తాన్ : ఎక్కడికో చచ్చాడు. ఇంటివగ్గర లేడండీ!

వెంక : సరే, నీవెళ్ళు ముందు సుభాన్ని దాదాసాయబుని పిల్చిరా. (మస్తాన్ అమీనుకు సలాం జేసి వెళ్ళిపోతాడు) సుభాన్ని తిప్ప డానికి మేమూ ఎంతో ప్రయత్నించామండీ! కాని లాభం లేక పోయింది. అతను చాలా పెంకెమనిషి.

అమీన్ : మీకీ చెప్తే హోందుర్యా హింటాడ్. చూడు, హిట్లా నాకీ పాంచ్ మినిట్లో మార్చివేస్తాన్.

[పోలీసు, మంగలి రాముడూ ప్రవేశం]

(అమీన్‌నుచూచి శాల్యూట్ జేసి పోలీసు అటెన్షన్ పోజులో నుంచుంటాడు)

వెంక : (పోలీసుతో) ఏం మీకు కావాలసిన సామగ్రిఅంతా దొరికిందా?

రాముడు : ముందు దబ్బియ్యండే కోమటాయన ఇయ్యనన్నడుదొరా.

జగ : (కోపంగా) ఆఁ ఏమిటి ?

అమీన్ : (పోలీసుతో) క్యారే బేవఖూఫ్ హాడీక్కె జుట్టూపట్టీహిక్కా హీడ్చుక రాకా హిట్టా సచ్చావ్ బే.

పోలీ : ఏంజేస్తాను హుజూర్ ? వాడికి తుమ్మకుక్కగా బడితలుపుచ్చుకొని పదిమంది జనం వచ్చిపడ్డారు.

వెంక : చూశారా, చివరికి బఖాల్‌కూడా మీ పోలీసుకెదురు తిరిగాడు. ఇలా ఉంది వీళ్ళపని.

అమీన్ : పోవయ్యా, మీరూ హాడీక్కె హల్సూ ఇచ్చార్, లేకపోతే హాక్కీ హింతా ఖలేజా.

పోలీసు : (దేశముఖుతో) ఇయ్యకపోతే ఇయ్యకపోగా పైన ఎంతెంత మాటలన్నాడు.

జగ : అంటాడంటాడు. ఎందుకనడు? ఇవ్వాళవాడికి చావుమూడింది అరే రాముడూ, ముందుపోలీసు లందరికీ దివాణంలోనే వంట చేయమని చెప్పు.

రాముడు : సిత్తందొరా, (వెళ్ళిపోతాడు)

వెంక : ఈ బఖాల్ ఎక్కడికిపోతాడోచూద్దాం, ఇంతకింత వీడివగ్గిర పదింతలు కక్కిస్తాం.

అమీన్ : హసల్‌హిక్కా సంఘంపెద్దా హెవడూ ?

జగ : ఉన్నాడులెండి, ఒక పచ్చిరౌడీ, వీరారెడ్డి.

అమీన్ : క్యా రెడ్డీ ?. మీదీ రెడ్డీ మీకీ హెమర్‌తిర్గాడ్ అరే: తోబా తోబా !

జగ : ఛీ, వాణ్ణి రెడ్డి అనడంకూడా సిగ్గుచేటు.

వెంక : ఈనుధ్య మాదిగ కొంపల్లోకూడా కూడుతిన్నాడట దౌర్భాగ్యుడు!

అమీన్ : హెక్కాతింటేహేప్పు, హదీ మస్కి హెందక్కయ్యా, హాడీక్కి పిల్సి రెండూ మంచిమాటల్ సేసీ జేబ్‌లో పెట్కో.

వెంక : అతను అంతంతమాత్రానికి లొంగే పిండంకాదు లెండి.

అమీన్ : హేప్పు సేతాగానీ మాటా సేస్తావయ్యా, హంతిక్కి కాకాపోతే పదీ హెకరాల్ హాడీక్కిహిస్తేసరీ, హేమిసేస్తాదయ్యా మీదీ మాటాహిన్కా? హప్పటిక్కి హిన్కపోతే నాకీ హఉండాన్, హాడీక్కి హుండాద్.

వెంక : చిత్తం అలాగే తమరు సెలవిచ్చినట్టే చేస్తాం.

జగ : ఎవడురా అక్కడ? (రాముడు ప్రవేశం) అరేయ్, అమీన్‌సాబ్ గారు రమ్మంటున్నారని వీరారెడ్డిని పిల్చిరా.

రాముడు : సిత్తం దొరా (వెళ్ళిపోతాడు)

[మరోవైపునుంచి మస్తాన్ ప్రవేశం]

జగ : ఏం, వచ్చారా?

మస్తాన్ : వచ్చారు మహరాజ్!

వెంక : లోపలికి రమ్మను (మస్తాన్ బైటికి వెళతాడు)—(అమీన్‌తో) మేం కూడా ఉండడం అంత మంచిది కాదనుకుంటాను.

జగ : వెళతాం. వాళ్ళతో మీ రొక్కరే మాట్లాడండి.

అమీన్ ; అచ్ఛా! అచ్ఛా!

(జగన్నాధరెడ్డి. వెంకట్రావులు వెళ్ళిపోతారు. అమీన్ సిగరెట్టు ముట్టించి పీలుస్తూ ఉంటాడు. మస్తాన్‌తోపాటు దాదా సుభానుల ప్రవేశం)

అమీన్ : (బెంచ్ చూపిస్తూ) ఆవ్ భాయీ ఆవ్. బైఠో

దాదా. ఎందుకు లెండి ఇక్కడే నుంచుంటాం.

అమీన్ : అరే మీకీ మాకీ తేడా హేప్పి మంది మతంలో హంతా హొక్కే. బైఠో.

దాదా : ఎట్టాగైనా మీరు మహరాజులు, మాదేముంది లెండి బిక్షా పకీర్లం

సుభాన్ : ఇంతవరకెప్పుడూ ఇక్కడ కూర్చొని ఎరగం. కొత్తగా ఇవ్వాళెందుకు లెండి. మమ్ముల్ని పిలిపించారట ఎందుకు?

అమీన్ : మీకీకూడా షంగంలో చేరార్గాదూ ?

సుభాన్ : ఆఁ చేరాం,

అమీన్ : అరే ! మీకీ కాఫిర్లా (హిందూ) షంగంలో సేరార్ ! నాకీ హెక్డాచూకలా. హిదీహేప్టి భాయీ. క్యా దాదా. నీకీకూడా షంగంలో చేరావ్ ?

మస్తాన్ : ఏదో తెలవక చేరాం లెండి.

సుభాన్ . తెలిసేచేరాం. ఇది కాఫిర్లసంఘంకాదు. బీదోళ్ళసంఘం.

అమీన్ : బీ దోళ్ళాషంగం ! (వెకిలినవ్వునవ్వి) అరే దీవానా నీకీహేప్టి తెల్సా. హిందువుల్కీ చేసే కిలాడి.

దాదా : ఇక్కడ అదంతా ఏమీ లేములెండి ! అంతా కలిసే ఉంటాం.

సుభాన్ : ఇందులో హిందువులు చేసే కిలాడి ఏముంది ?

అమీన్ : కిలాడీ గాకపోతే హేప్టి. మన ఆసఫ్ జాహీ సర్కార్‌కీ బోల్తా కొట్టించే హిందూక్క హాళ్కి షంగం పెట్టార్. మీరూ పోయి బరాబర్ హాళ్కీ ధోఖాలో బడ్డార్.

సుభాన్ : పైనుంచి ఆజంజా హీసర్కారో, అంగ్రేజ్ సర్కారో. మాకం టికి కనపడేది మాత్రం యీ దేశముఖు సర్కారే

అమీన్ : అరే, ఈ దేశముఖుదీ హేప్టి హూందోయ్ ? హీళ్లా హిందర్కీ పైనా మందీ నవాబ్ హుందాడ్ హీళ్లూహింతా హాయునా హెట్టా సెప్తె హట్టా సేయ్యాలి.

దాదా : అయితే ఈ జరిగే జులుం అంతా ఆయనగారే చేయమన్నాడా ఏమిటండీ ?

సుభాన్ : అవును. ఇదంతా ఆయనగారి చలవే.

అమీన్ : అరే హేప్టి హట్టా అంటావ్. మందీ నవాబ్ లేకా పోతే నీకీ హెక్డా హుందే వాడివ్.

సుభాన్ : ఎక్కడుంటాం ? ఇక్కడే ఉంటాం. ఈయన ఉండి మాకొరి గించిందేముంది ? ఈయన లేకపోతే [illegible] పోయేదేముంది ? గోచికి మించిన దరిద్రమేమిటి ?

అమీన్ : అరే ! మందీ రాజ్యం చేసేజాతి. హేప్టి బాని పామూటా సేస్తావ్.

ప్రవేశన గ్రంథాలయము
తెలప్రోలు. (కృష్ణాజిల్లా.)

మా భూమి

దాదా : ఏమి రాజ్యమో ? ఏమిరాజులమో ?

సుభాన్ : రాజులం ! (చినిగిన చొక్కాను చూపిస్తూ) కినపడతానే ఉందిగా దాదా. మనరాజుల దర్జా!

అమీన్ : క్యారే ! నీకీ మతం మట్టీ లేదూ హేస్టు ?

మస్తాన్ : కాఫిర్ల దోస్తీజట్టి తిరిగేవాడికి ఇంకా మతమేమిటి ? మట్టేమిటి ?

దాదా : గుప్తావచ్చి పిల్లినెక్కిరించినట్టు నీవుకూడా మాకువంకబెట్టబోతున్నావా ? నీ జీవితంలో ఆరెప్పుడన్నా నీవు నమాజ్ జేసి ఎరుగుదువ్ ?

సుభాన్ : (నవ్వుతూ) ఆయన జేసుకపోవడమేం దాదా ? నీవు రోజు కయిదుసార్లు అల్లాకి సలాంచేస్తే ఆయన రోజుకి యాభైసార్లు సలాం కొడతాడు.

దాదా : ఎవరికి ?

సుభాన్ : ఎవరికా ? దేశముఖు జగన్నాధరెడ్డిగారికి.

అమీన్ : క్యారే గంవార్. నీకీ మర్యాదా, మంచీ హేమీలేదు.

సుభాన్ : పేదముండాకొడుకులకి మాకీమర్యాదలెందుకు లెండి. కడుపులోకి కాస్త మెతుకులేదాయె.

అమీన్ : ఏమ్ సుభాన్ నీకీ మంచికోరి చెప్తన్నా హినో. మీకీ షంగం కావాలంటే మందీ వేశేషంగంహుంది. హుందులో మెకీ చేర్తే మంచీ హుంటాది.

దాదా : ఏమిటి బాబూ ఆ సంగం ?

అమీన్ : మజలిసే ఇత్తిహాదుల్ ముసల్మీన్.

దాదా : ఎక్కడుంది అది ? మేమెప్పుడూ దానిపేరన్నా వినలేదే !

సుభాన్ : ఉందిలే దాదా ఒకటి, జాగీర్దార్ల సంఘం.

అమీన్ : అరే జాగీర్దార్ హెస్టు నౌకర్ హేస్టు, మంది ముసల్మాన్ అంతా హేలుగు హోకల్యావచ్చు

సుభాన్ . దేనికి ? జాగీర్దార్ల నౌకరీచేయడానికా ? ఇప్పటికే దేశముఖులతోనే చచ్చిపోతన్నాం. ఇంకా జాగీర్దార్ల కాళ్లువెందుకు లెండి?

అమీన్ : మస్కీ ముసల్మానుల్కీ హిట్టా హుండాం కాబట్టే, బిహార్‌లో హిందువుల్ మస్కీ సఫా సఫా జేస్తుండార్.

సుభాన్: బెంగాల్లో మనవాళ్లూ చేసిందదేగా? బిహార్‌లో బెంగాల్లో పంజాబ్‌లో— ఎక్కడ జచ్చినా చివరకి మా బోటిపేదోళ్ళేగా.

అమీన్ : హయితే హింత్కీ మీరు ఆ కాఫిర్లా షంగంలోనే హుంటార్ ?

సుభాన్ : కాఫిర్ల మీదనిజంగా మీకంత కోపమే ఉంటే ఈ దేశముఖు ఇంట్లో ఎందుకు మకాంబెట్టారండి। ఆయన మట్టుకు కాఫిర్‌గాదా? ముసల్మానా ?

అమీన్ । (కోపంతో బల్లగుద్ది కండ్లురుముతూ) ఆరేగధా (గాడిదా) నీకి ఫకీర్కీ హుండావ్. ఆయస్కీ మహరాజ్‌కీ వంకా బెట్టావ్.

సుభాన్. చూస్తన్నావా దాదా. మతమేదయితే ఏం. చివరకి ఫకీర్లు ఫకీర్లే, దొరలు దొరలే.

దాదా; పద। ఇక్కడి కొచ్చి పైగా మాటలు పడడం ఎందుకు ?

(ఇద్దరూ వెళ్ళబోతారు)

అమీన్ : (లేచి) ఏయ్ బూఢా. ముసల్మాన్‌కీ పుటాక్ పుట్టార్ గాబట్టి మీకీవద్లీపెడ్తుంతా. హిప్పటేక్కీ హయినా బుద్ధీగల్గీ బతకండి. మళ్ళీ మళ్ళీ చెప్తుండా.

[దాదా సుభానులు వెళ్ళిపోతారు. అమీన్ మళ్ళీ ఒకడోసు వేస్తూ ఉంటాడు]

మస్తాన్ : అసలు చేసేదంతా ఈ షుసలాడే, చూడండి పైకి ఎంత పిల్లి లాగా కనపడతాడో !

అమీన్ ; హొక్కి దెబ్బకీ హంతా వదుల్తాది. హీడ్కీ గోరీ కట్టించాక్ పోతే చూడు నాదీ దెబ్బ !

[దేశముఖ్ పట్వారీల ప్రవేశం]

దేశ : క్యా అమీన్‌సాబ్, దారికొచ్చారా ?

అమీన్ : హొక్కీ షంగంపిచ్చీ బాగా తల్కీపట్టింది, ఖాలీ మాటల్కీ సేస్తే హింటార్?

జగ: ఇవ్వాళ మాటలతో వినకపోతే రేపు లాఠీలతో వింటారు. సరే, మీరువచ్చి చాలాసేపయింది. కొంచెం విశ్రాంతి తీసుకోండి. (రాముడువచ్చి నుంచుంటాడు) ఆ వచ్చే వాడి వ్యవహారం నేను చూస్తాను.

అమీన్: అచ్చా అచ్చా నాకీ హెళ్ళి జరా ఆరాంసేస్తా మీదీ మాటా హిన్నాకపోతే నాకీ ఖబర్ చెయ్.

(మస్తాన్ దారి జూపుతూ ఉంటాడు. అమీన్ వెళ్ళిపోతాడు)

వెంక: ఏంరా! అతను వచ్చాడా?

రాముడు: ఆఁ వచ్చిన్రు అయ్యగారూ:

వెంక: సర్లే తీసుకరా (దేశముఖ్ కుర్చీమీద. వెంకట్రావ్ బల్లమీద కూర్చుంటూ ఉంటారు)

[రాముడు వెళ్ళి మళ్ళీ వీరారెడ్డితో ప్రవేశిస్తాడు]

జగ: అరే రాముడూ, వెళ్ళు. నీవు నీపని జూసుకో.

[దణ్ణంబెట్టి రాముడు వెళ్ళిపోతాడు]

జగ: (నవ్వుమొఖంతో లేచి వీరారెడ్డి దగ్గరకెళ్ళి) ఏమిటోయ్ వీరారెడ్డీ! ఈ మధ్య నీకేదో ఉద్యోగందొరికిందని విన్నానే నిజమేనా?

వీరా: నాకా! ఉద్యోగం? అసలునేనెప్పుడూ ప్రయత్నించలేదే.

జగ: అలాగా: (పట్వారీ వైపు జూచి) ఏమిటయ్యా అలాఅన్నావ్!

వెంక: ఈ మధ్య ఏదో ఆఫీసులో ఉన్నాడని మావాడన్నాడు లెండి.

వీరా: అవును, ఈమధ్య కొన్నాళ్ళు తాలూకా ఆంధ్రసంఘం ఆఫీసులో ఉన్నాను కాని అదేమి ఉద్యోగం కాదే!

వెంక: (నవ్వుతూ) ఇంకేం! దాన్నిబట్టే మావాడలా అనుకున్నాడేమో, లెండి

జగ: ఎక్కడో తాలూకాలో బోయి పడిఉండడం ఎందుకోయ్ వీరారెడ్డీ, కావాలంటే నేనివ్వనూ నీకిక్కడ ఉద్యోగం?

వీరా: నాకెందుకు? అసలునేను ఉద్యోగం చేయదల్చుకోలేదు.

జగ: అది మంచిదే కాని, అసలు మన కులంలో చదువుకున్నవాళ్ళే తక్కువ. చదువుకున్న నీ బోటోళ్ళు ఒకళ్ళా, అరా. ఇలాగే అనుకుంటే ఇంకామనవాళ్ళు ఎలా పైకి వస్తారు ?

వెంక: ఏమిటయ్యా, తెలిసినవాడివి నీవుకూడా ఆటామాట్లాడతావ్? ఎన్నాళ్ళు తంటాలుపడతావ్ ఆ నాలుగెకరాలతో

వీరా: ఏదో మా అవస్థ మేం పడతాం లెండి !

జగ: (వీరారెడ్డి భుజంమీద చరుస్తూ) ఉద్యోగం లేకపోతే నీవేదో ఒకవిధంగా బ్రతకలేవనికాదు నేను చెప్పేది. నేనా ఒక్కణ్ణి. వ్యవహారాలేమో రోజురోజుకీ పెరిగిపోతున్నాయి. ఎన్నని సర్దుకోను ?

వీరా: అయితే నన్నేం చేయమంటారు ?

జగ: మనలో చదువుకున్నవాడివి నీవుండగా నాకెందుకీభారమంతా. పోనీ, పటేల్‌గిరీతీసుకో, నీ ఇష్టంవచ్చినట్టే గ్రామాన్ని నడుపు. నేనేదో చేస్తున్నానని మీరంతా అనుకోవడ మెందుకు ?

వెంక: ఏమిటయ్యా పిచ్చోడా ఇంకా ఆలోచిస్తావు కొండంత అంద దొరికింది. అదృష్ట వంతుడివి. ఎద్దుముడ్డి పొడుచుకునే రాత నీకేం పట్టింది.

వీరా: పటేలంటే ఏమిటో నాకు తెలుసులెండి. నాకేం అక్కర్లేదీ ఉద్యోగం.

జగ: సరే. నాచేతనైన సహాయమేదో చేస్తానన్నాను తర్వాతనీయిష్టం.

వెంక: ఏమిటయ్యా వీరారెడ్డీ నీమీద ఇంత అభిమానంగా ఉన్న దొర వారికి వ్యతిరేకంగా నీవు పనిచేయడమంటే, నాకేంబాగుండల.

వీరా: ఎందుకండి బాబు నామీద మీకంత అభిమానం ?

వెంక: ఎగాగైనా దొరవారి కులస్థుడివి.

వీరా: కులం అంటే నేనొక్కణ్ణే కాదుగా. ఊళ్ళో మూడువంతులు రెడ్లే.

వెంక: కాబట్టే చెప్పుతున్నాను. రెడ్లే మనరెడ్డి దొరవారికి వ్యతిరేకంగా పనిచేయడం ఏం సబబు ?

పీరా : పండ్లూడ గొట్టుకోడానికి ఏరాయి అయితే ఏముందండీ వెంక ట్రావు గారూ ?

వెంక : శివశివా ! చల్లని ప్రభువు నెంతమాటన్నావయ్యా, అదిగో చూడు ! ఆ ఎదురుగా ఉన్న రామమందిరం కట్టించింది దొరవారుకాదూ ? అలాంటి పుణ్యాత్ముణ్ణి........

పీరా : అవును. గొప్పపని చేశారు. అరక్కీ పాతిక రూపాయల చొప్పున వసూలు జేసి కట్టించారు. ఎడ్లతో బండ్లతో నానా అవస్థలు పడి రాయీరప్ప తోలింది మేము. చివరకు పేరుమాత్రం దొరగారిది.

[దేశముఖ్ పీరారెడ్డివైపు గ్రుడ్లు మిటకరించిచూస్తుఉంటాడు]

వెంక. చాల్లేవయ్యా. బయల్దేరావ్ ఈనాటికి పెద్ద దేశభక్తుడివి. నీమాత్రం దేశభక్తి అందరికీ ఉంది. (కట్టుపంచ చూపుతూ) మిల్లుబట్ట మానేసి ఆరుమాసాలనుంచినేనూ ఖద్దరు కడుతున్నాను. ఏమిటను కున్నావో !

పీరా : అబ్బో ! గొప్పత్యాగమే చేశారు !

జగ : చేసినా మేమే చెయ్యాలి. నీవేం చేస్తావోయ్. సన్యాసీ సన్యాసి రాసుకుంటే బూడిదే రాలేది.

వెంక : అంతే ? మొన్న కస్తూరీబా ఫండుకి డబ్బుగావలసి వస్తే దొర వారు నాలుగువేల రూపాయలిచ్చారు. నీవేం ఇచ్చావ్ ?

పీరా : అవును. మీలాగా ఆవుల్ని జంపి చెప్పులు దానంచేసే ప్రభువులు చాలమంది ఉన్నారు కాంగ్రెసుపేరు నాశనం చేయడానికి. ఇంకేం మీరుకూడా కాంగ్రెసులో కలవక పోయారా ?

వెంక : అవును. మేమూ కాంగ్రెసే. మొన్న నరసింగరావుగారు రామ కృష్ణరావుగారు వచ్చినప్పుడు ఎక్కడ మకాం జేశారు. మా దివా ణంలోనా ? మీ గుడిసెలోనా ?

పీరా : ఎందుకు మకాం జేయరు ? అందులో ఒకరు దేశముఖు, మరొ కరు జాగిర్దారు,

వెంక : ఏమయితే. నీవు వారికంటె గొప్ప దేశభక్తుడవా ?

వీరా : నేనేం దేశభక్తుణ్ణిలెండి. మీ లోటి దేశముఖులు, పట్వారీలు, పంచ జేసిన ఆ పెద్ద మనుషులే దేశభక్తులు. అలాంటి దేశభక్తుల చేతు లతో కాంగ్రెసు తీర్థం పుచ్చుకున్న మీరు అంతకంటె గొప్ప దేశభక్తులు.

వెంక : నీకుతోడు వాళ్ళకు వంక బెట్టబోయావ్. అసలు గాంధీగారు చెప్పిందేమిటి? నీవు చేసే దేమిటి?

వీరా : అదేమిటో తమరే సెలవివ్వండి.

వెంక : అసలు ఆమహాత్ముడే మన్నాడు రైతులకు దేశముఖులు, జమీం దార్లు, ధర్మకర్తలుగా ఉండాలన్నాడు. నీవెక్కడో నాయుగు గారి కూతలు నేర్చుకొని అసలు దేశముఖులేపోవాలన్నావటగా విన్న మీటింగులో.

వీరా : హ్హాం రైతులకు దేశముఖులు ధర్మకర్తలు! మేకలకు తోడేళ్ళు కాపలా అన్నమాట.

(అమీన్‌ను పిలవమని దేశముఖు మస్తాన్‌కి సైగజేస్తాడు)

జగ ; ఆ లుచ్ఛాతో ఏందుకోయ్ కంఠశోష. చెప్పుతినే కుక్కకు నెయ్యి కూడు ఇముడుతుందా?

వీరా : ఇది నెయ్యికూడు కాదు. విషపుకూడు. ఇలాంటి ఆశలు బెట్టే ఇది వరకు కొంతమందిని బోల్తాకొట్టించారు. కాని ఇక ఆమంత్రం అందరిమీదా పారదు. మీపని మీరుజేసుకోండి. మాపనిమేం జేసుకుంటాం.

(వెళ్ళబోతాడు)

(అమీన్ ప్రవేశం)

జగ : అమీన్‌సాబ్ (వీరారెడ్డిని అరెస్టు జేయమని సైగ జేస్తాడు)
అమీన్ ; ఏమ్, ఠైరో

(వీరారెడ్డి నుంచుంటాడు)

(వీరారెడ్డిదగ్గిర కెళ్ళి) గిరఫ్తార్,

(పోలీసులు వీరారెడ్డి చెరొకచెయ్యి పట్టుకుంటారు)

(తెరబడుతుంది)

V

వీరారెడ్డి ఇల్లు

[సీతమ్మ నాయకుల ఫోటోలు తీసి తుడుస్తూ, సామాన్లు సర్దుతూ పాడుతూ ఉంటుంది]

గీతముం పాడగదే - ధాటిగ
గీతము పాడగదే - ॥గీతము॥

[గాంధీజీ ఫోటో చూచి]

దున్నేవారికే అన్నిహక్కులని
దోచేవాడికి దోహదమీనని
పలికిన పలుకులు నిలుపుకోనాలని ॥గీతము॥

[నెహ్రూ ఫోటో చూచి]

తిండినిదోచే దుండగులందరి
గుండెలు చీల్చే కత్తుకనులిమే
తరుణమిదే గద త్వరపడవేమని ॥గీతము॥

[ఆంధ్రమహాసభా నాయకుని ఫోటో చూచి]

రాక్షసి మూకల రక్తపిపాసుల
నురుమాడుటకై పరుగున రండని
పిలిచిన పిలుపును విని కదిలామని ॥గీతము॥

[కమల ప్రక్కనుండి వింటూ పాట పూర్తి అవుతూ ఉండగా ప్రవేశిస్తుంది. దాదా సుభానులుకూడా బైటినుంచి ప్రవేశిస్తారు.]

దాదా : (నవ్వుతూ) మమ్మాయి అప్పుడే సంఘం పాటలు కూడా నేర్చుకుందే!

సుభా : కమలమ్మ ఇంట్లో ఉండగా ఇంకా పాటలకేం తక్కువ?

కమల : (చిరునవ్వుతో) మా వదినకు నేను నేర్పేదేముంది? మన్నయ్యే నేర్పాడు.

దాదా : అవునులే! మమ్మాయికి అన్నయ్య నేర్పాడు. రేపు వచ్చే మా మనమడికి నీవు నేర్పు.

సీత : ఈమె అయనకేం నేర్పక్కరలేదులే ఆ అబ్బాయికూడా సంగం పెద్దేగా!

దాదా : ఇంకేం? చిక్కులేదు. ఇద్దరూ చెరొక జెండా ఏసుకొని ఊళ్ళమ్మటి తిరగొచ్చు. (కమల సిగ్గుతో తల వంచుకుంటుంది. సీతమ్మ నవ్వుతుంది.

సుభాన్ : (సీతమ్మతో) ఏం వదినా, అన్నయ్యేడీ. ఎక్కడికెళ్ళాడు?

సీత : మీకు కన్పడలా? మీ వెనకమాలే వచ్చారుగా!

దాదా : ఎక్కడికి? గడీకా?

సుభాన్ : అక్కడికొస్తే మాకు కన్పడాలిసిందేగా!

కమల : రాముడొచ్చి అమీన్ రమ్మాన్నాడని పిల్చాడు. మీరుకూడా గడీకే వెళ్లారని తెలిసి అన్నయ్యకూడా అక్కడికే వచ్చాడు.

దాదా : అట్టాగా. అయితే ఆయనేదారిన ఎళ్లాడో మేం ఏదారిన వచ్చామో!

సుభాన్ : రానియ్. ఆయన దగ్గిరేంనాటకం ఆడుతున్నాడో అదీ తెలుసుకుందాం.

కమల : ఏమిటా నాటకం?

దాదా : ఏముంద. ఏదో ఒకవిధంగా మమ్ముల్ని బుట్టలో వేసుకోవాలని చూశాడు.

కమల : మిమ్ములేన్నే బుట్టలో వేసుకోవాలని చూశాడుగా! ఏమన్నాడేంటి?

సుభాన్ : ఏమంటాడు! మీరంతా హిందువులంట. మేం సాయిబులమంట నవాబుకు వ్యతిరేకంగా సాయిబులు పనిచేయడం తప్పంట! పాపమంట!

కమల : ఆయనకేం నవాబు! కొన్ని కోట్ల రూపాయలున్నాయి. మరి మీకెన్ని కోట్లున్నాయి?

దాదా : లేకేం. నాకూ ఉన్నాయి చినిగి పోయిన రెండు పాతకోట్లు.

సుభాన్ : ఎక్కడివి. నీపెండ్లికి కుట్టించినయ్యా ?

దాదా : (నవ్వుతూ) అబ్బో! నాపెండ్లికి తోడు రెండుకోట్లు కూడానా అందులో ఒకటి మా అయ్యవి.

(అందరూ నవ్వుతూ ఉంటారు. రామిరెడ్డి యల్లమందల ప్రవేశం)

యల్ల : (వస్తూనే) నాయాళ్ళు! యల్లమందంటే ఏందో అల్లాటప్ప అనుకున్నారు!

దాదా : ఏం! మాజోరుగా ఉంది ? వేళావా ఏంటి రెండుముంతలు ?

యల్ల : ఏంది కల్లా ? కల్లు! సంగం పొత్తకంలో యేలద్దిన్నాదే ముంత పగలనూకినా, ఏంచనుకున్నావో !

దాదా. అయితే ఇవ్వాళ మస్తాన్ ఏమన్నా నీచేతికి చిక్కాడా ఏంటి ?

యల్ల : మత్తానయ్యే చికినట్టయితే అబ్బా! టుర్ర్,కీ....

[అందరూ నవ్వుతారు]

రామి : తప్పదియ్యి! ఇయ్యాల యల్లమంద వంకకర్ర తిరగేసి నాసామి రంగా దంచోదంచు!

సుభాన్ : ఎవర్ని ? ఏమిటి ?

సీత : ఏమిటి రామయ్యా! అసలెవర్ని కొట్టింది ?

యల్ల : ఎవర్నేంది ? లౌడీసుని.

దాదా : ఎందుకు ? ఏం జరిగింది ?

రామి : నాకసలు నిద్రబట్టింవా. నాగిత్త బోయిన కాడనుంచి. దివాణపు గొడ్లన్నీ చెరువు కెట్టాగూ రావాలిగా! మనాళ్ళందర్నీ తీసికెళ్ళి ఇయ్యాల కాపలాగాశా. ఎక్కడకి పోతంది దొరక్క. దాని అబ్బగాడికి టాకా ? నీళ్ళు తాగుతూ ఉండగా పోయి గిత్తని పట్టుకున్నా.

సీత : వాళ్లు చూస్తూ ఊరుకున్నారా ?

రామి : అశ్లెవళ్లు అక్కయ్యా ఆడి పాలేళ్ళంతా మన సంగంలోనే ఉంది!

యల్ల : పెద్ద మొగోళ్ళలాగా ఎవళ్ళో ఇద్దరు రౌడీనాయాళ్ళు వచ్చారు జుట్టెగరేసుకుంటా.

సుభాన్ : (నవ్వుతూ) అదాసంగతి! అల్లిద్దరికినీ నీవుబట్టావన్న మాట.

కమల : భలే పసిజేళావ్ యల్లమందా. సరే కూచో. (యల్లమందలోపలి కెళతాడు)

రామి : మనదేముంది సుభాన్. అసలు గూడెంవెళ్ళాలి కనపడాలి. ఏం. కట్టుగా ఉంది! చెరువుదగ్గిర కాస్తి గలంతు జరిగేటప్పటికి గుతపలు (లాఠీలు)తీసుకొని గూడెం అంతా కదిలివచ్చిందనుకో మనతరపున

సుభాన్ : అవును మరి. ఈ దేశముఖు గూడాన్ని బెట్టిన తిప్పలిన్నా. అన్నా. సడవునా వాళ్ళ ప్రాణాలుతోడాడనుకో. దేశముఖుని ఇవ్వాళ గూడెంలో అడుగు బెట్టమను. కనపడుతుంది వాడిబతుకు.

దాదా : నిజమే. వాళ్ళుకూడా మనతో పాటు దావుకీ బతుక్కీ తయారయ్యారు. కాని గింజలు దొరక్క పాపం వాళ్ళుచాలా ఇబ్బంది పడతిన్నారంట.

కమల : పాపం. వాళ్ళు అలా ఇబ్బంది పడుతూ ఉంటే మనం మాత్రం చూస్తూ ఎలా ఊరుకుంటాం. మన చేతనైన సహాయమేదో చేయాలిగావి.

సీత : మనకున్న దాంట్లోనే కాసిని వాళ్ళకిచ్చి కానుక తాగమందాం. గానుగలోదే గంపెడు; ఏం జేస్తాం?

దాదా : అగతేలే అమ్మా. తర్వాత తిప్పలేమన్నాగానీ

[యల్లమంద పలక తీసుకొచ్చి రొండున ఉన్న చెకుముకి సంచి తీసి అందులోనుంచి బలపం తీస్తూ ఉంటాడు]

రామి : అదేమిటోయ్ యల్లమందా. నీకు పలకెందుకు?

యల్ల : అచ్చరాలు రాపిచ్చుకోవాలి అమ్మాయిసేత.

[కమలచేతికి పలక. బలపం ఇస్తాడు]

దాదా : (ఆశ్చర్యంగా) ఓరి నీ మంపడెగ! ఇప్పుడేం చదువోయ్ నలభై ఏళ్ళు వచ్చాక?

యల్ల : ఓయ్. చదువుకోకపోతే ఎట్టా! మన సంగంవారు వేసే కాగితాలు చదువుకోవద్దూ మరి:

[అంతా నవ్వుతారు]

రామి ; తప్పదియ్య। అట్టా ఉండాలి పట్టుదలంటే।

సీత ; చదువేమిటి। పాటలుకూడా నేర్చుకుంటున్నాడుగా అమ్మాయి దగ్గిర।

దాదా : ఓరి నీయేటుగాల। మా అందరికంటె నీవే మెరుగే। ఏదీ ఒక పాటపాడు.

యల్ల : వాయ్, పాటలు నాకేంవత్తయ్.

రామి : ఈ వేషాలన్నీ కుదరవులేవోయ్. మా అక్కయ్య అబద్ధం ఆడకేం। ఊఁ పాడవోయ్ పాట. (అంటూ చేయిబట్టి లాగుతూ ఉంటాడు.)

సీత : నామాట అబద్ధమయితే పంతులమ్మగారెవరే ఉండిగా అడగండి।

[కమల నవ్వుతుంది]

సుభాన్ : సంఘంపాటలు నేర్చుకుంది దాచుకోడానికా యేం? పాడ వోయ్, మనకు భయమేమిటి?

యల్ల : పాట లెందుకయింది నాకువచ్చింది, సుద్దులైతేను.

రామి : సుద్దులైతే మరీమంచిది. తప్పకుండా పాడాలిసిందే;

కమల : ఇక తప్పదులే పాడు యల్లమందా.

యల్ల : ఒక్కణ్ణి ఎట్ట బాడను? 'అఁ' కొట్టేవాళ్ళుండొద్దా.

రామి : నేనూ సుభాన్ అఁకొడతాంలే కానియ్, రా సుభాన్. (సుభాన్, రామిరెడ్డి యల్లమందకు చెరొక ప్రక్కన నుంచుంటారు చెవికి చేయి ఆనించి యల్లమంద 'అఁ' అంటూ శ్రుతిగలుపుతాడు)

యల్ల : ఏందయ్యా. అఁ కొట్టకుండా ఇకిలిత్తారేం?

సుభాన్, రామి : సరే కానియ్. (ఇద్దరూ 'అఁ' అంటూ అతని శ్రుతిలో గలుపుతారు

యల్ల :

— సుద్దులు —

హరి హరి నారాయణ ఆదినారాయణ
కరుణించి మమ్మేలు కమలలోచనుడ ॥

గొర్రెల గోత్రాలు గొల్లల కెరుక
గొల్లల గోత్రాలు గొర్రెల కెరుక
గొర్రె గొల్లల గోత్రాలు తోడేళ్ళ కెరుకో॥

పటేళ్ళ గోత్రాలు అమీన్ల కెరుక
అమీన్ల గోత్రాలు పటేళ్ళ కెరుక
అమీను పటేళ్ళ గోత్రాలు
గ్రామస్థుల కెరుకో॥

దేశముఖుల గోత్రాలు జాగీర్దార్ల కెరుక
జాగీర్దార్ల గోత్రాలు దేశముఖుల కెరుక
దేశముఖ్ జాగీర్దార్ల గోత్రాలు
ఆంధ్రమాసబకెరుకో

నైజాము గోత్రాలు కుంపినోళ్ళ కెరుక
కుంపినోళ్ళ గోత్రాలు నైజాము కెరుక
నైజాము కుంపినోళ్ళ గోత్రాలు
మా సంగం వారికెరుకో

(సంతోషంగా అందరూ చప్పట్లు కొడతారు)

దాదా: షెబాస్! బలేగా పాడావ్ యల్లమందా.

కమల. మరేమిటనుకున్నారు యల్లమందంటే! చూడండి. పదిరోజుల్లో మన సంఘం పేపరే చదివేస్తాడు.

[యల్లమంద నవ్వుతూ గొంగలి కిందేసుకొని కూర్చొని అక్షరాలు దిద్దుకుంటూ ఉంటాడు.]

దాదా: మరచిపొయ్యాను. అసలియ్యాల మన సంగం పేపరొచ్చిందా?

రామి: రాకపోవడమేమిటి? నేనేగా రాత్రి తెచ్చింది!

సీత: దీపంబెట్టుకొని రాత్రి నడిజాందాకా చదువుతానే ఉంది అమ్మాయి.

దాదా: ఇయ్యాల సంగతులేందో చెప్పలేదేం అమ్మాయ్.

సీత: కుంపెణీనుంచి ఎవళ్ళో మనదేశం చూట్టానికొస్తే వారిమీద కూడా తుపాకులు కాల్చారంట! వీళ్ళ చేతులిరగ!

దాదా : ఎవళ్ళు ? బందరునుంచి వచ్చిన ఆ పెద్దమనుషుల మీదనా. ఆ సంగతి మనకిదివరకే తెలిసిందిగా.

రామి : కుంపిణీనుంచి వాళ్ళసలిక్కడికెందుకొచ్చారు సుభాన్?

సుభాన్ : మన కష్టసుఖాలు తెలుసుకోడానికే

యల్ల : మన కష్టసుకాలు తెలుసుకోని కుంపెణీలో వాళ్ళేం జేత్తారేంటి ?

సుభాన్ : కుంపెణీలో వాళ్ళంటే ఎవళ్లు; వాళ్ళు మనతెలుగోళ్ళేగా. మనం కష్టపడుతూ ఉంటే మనాళ్లు చూస్తూ ఊరుకుంటారా ఏమిటి ? ఇక్కడ జరిగే సంగతులన్నీ కండ్లారచూసి అక్కడికెళ్ళి మనాళ్ళందరికి చెప్పుదాం అని వచ్చారు.

యల్ల : అదిగదీ సంగతి! మల్లీ ఇంటికెల్లినాక ఈడ జరిగే అన్నాయమంతా మనాళ్ళకుజెప్తారుగా. అందుకనే అసలుఆళ్ళను జంపేత్తే ఏ పీడా లేదనుకున్నారు దొంగనాయాళ్ళు

దాదా : ఇదంతా చేయించింది ఆ ప్రతాపరెడ్డేగా.

కమల : అవును ఆదుర్మార్గుడే

రామి : ఎవరు ? ఆ లక్షముప్పైవేల ఎకరిమోడా ?

సుభాన్ : వాడే ఊళ్ళకూళ్ళు లేవగొట్టి తోటేసుకున్నాడే.

యల్ల : తల్లి సిగదరిగ ! తోటంటేతోటా ! ఒకసారి దారి పయాణం బోతా, తోటకీదరిని సద్దిదాగి బయల్దేరితే మళ్ళి ఆదరికెల్లేటప్పటికి ఏనుగూకిందంటే నమ్ము.

కమల : నిజమే. అలాంటి పెద్దతోట మొత్తం మన భారతదేశంలోనే లేదంట !

సుభాన్ : వాడిముల్లేం బోయింది. ఎంతతోపైనా వేయిస్తాడు. చుట్టు పక్కల ఊళ్ళవాళ్ళందరిచేత వెట్టి జేయించి.

కమల : వేయించి నన్నాళ్ళు వేయించాడు. ఇక ఆ పప్పులేమీ ఉడకవ్. ఆ ఊళ్ళన్నీ ఇప్పుడు సంఘంలో జేరాయి.

యల్ల : (హుషారుగా చంకలు గొడుతూ) చేరినయ్! ఇక కూసోని ఏడవమను.

సీత : సంగంలో జేరినందుకు మన్ని వీడే ఇన్ని ఇబ్బందులు పెడతన్నాడు. ఇక వాడెన్ని చెరలు పెడతన్నాడో వాళ్ళని.

సుభాన్ : ఎందుకు బెట్టడు పోలీసుల్ని తీసుకొచ్చాడు. పట్టపగలే కొంపలు దోయిస్తున్నాడు. ఆడోళ్ళ పరువు దీయిస్తున్నాడు. వాడు చేయ గలిగినదంతా చేస్తూనే ఉన్నాడు. చివరికిప్పుడు మిలటరీ వాళ్ళని కూడా ఊళ్ళల్లో దింపాడు.

యల్ల : ఎవళ్ళని సిపాయోళ్ళనా ? అళ్ళు మరీ కటికోళ్ళంటగా.

కమల : అయితేం ? ఎలికటోను ఎలికేక్కా ఉంటుంది. పులిబోను పులికే ఉంటుంది. వాళ్ళేలికేస్తే మనాళ్ళు కాలికేస్తున్నారు.

దాదా : ఏం వేస్తే ఏంలాభం ? వాళ్ళకి తుపాకులున్నాయ్. మనకిలేవు.

యల్ల : అదేనే సిన్నయ్యా. అసలొచ్చిన సిక్కు. నాకుమల్లె ఆణ్ణికర్ర బట్టుకొని బర్రిమీదికి రమ్మను. కనపడద్దీ–దెబ్బకి నాయాల టుర్ర్. కీ ...

సుభాన్ : అందుకనే వీలున్నప్పుడు దెబ్బకి దెబ్బ తీస్తాం. వీలుతప్పితే తప్పుకొని ఆత్మరక్షణ జేసుకుంటాం

యల్ల : ఆత్మరచ్చన ! అదేందయ్యా సుబానయ్యా !

కమల : 'ఆత్మరక్షణ' అంటే ఏంలేదు యల్లమందా. మన్ని మనం కాపాడుకోవడమే.

యల్ల : (పకపక నవ్వుతూ) ఏంది ? మన్ని మనం కాపాడుకోటం ? ఓయ్! మరి మన్ని మనం గాపాడుకోపోతే మర్తానయ్య గాపాడ తడా ? ఇకరెండు చేతుల్తో బువ్వదిన్నట్టే

సుభాన్ : అందుకనే మనంకూడా నేర్చుకుంటున్నాంగా !

రామి : ఏమిటి నేర్చుకునేది కబుర్లు. ఒకేపు పోలీసు వొచ్చి ఊళ్ళో గూచుంటేను.

సుభాన్ : గిర్తో గిర్తో అంటూనిన్నటినుంచి ఎక్కడా అంతులేదు. ఇప్పు డొచ్చి నన్ను దబాయిస్తున్నాడు నేర్పలేదని.

దాదా : అయిపోయిన పెండ్లికి బాజా ఎందుకు ? ఇప్పుడన్నా మొద లెట్టండి తొందరగా.

(అంతా లేచి నుంచుంటారు ; ఇంతలో రాముడు ప్రవేశం)

రాముడు : (వస్తూనే) సుబానయ్యా, సుబానయ్యా !

సీత : ఏమిటీ రాముడూ ?

రాముడు : బాబయ్యగారిని పోలీసోళ్ళు పట్టుకొని దొరవారి కొట్లో పెట్టిన్రు.

కమల : ఎవరిని ! మన్నయ్యనా ?

[ఔనని రాముడు తల ఊపుతాడు]

రామి : పదండహ ! ఇంకా జూస్తారేమిటి ?

రాముడు : ఆడకొద్దుబాబూ ఆడ చానామంది పోలీసులుండారు.

రామి : ఏం ఉంచే తేలేదేమిటో ఇప్పుడే తేలద్ది.

యల్ల : అంతే. ఇయ్యాల అటో ఇటో తేలాలిసిందే; లేకపోతే ఏంది ?

దాదా : ఎప్పటికిమల్లే ఏదో మాటాడ్డానికి పిల్చారనుకున్నాగాని. ఇంతకాడికి వస్తుందనుకోలేదు

కమల : అన్నయ్యా అంతే అనుకున్నాడు లేకపోతే అసలు వెళ్ళే వాడే కాదు

సీత : నాకు మొదటినుంచీ బయంగానే ఉంది. తీరా వెళ్ళేటప్పు డన్నా కూడా, "రామయ్యనన్నా వెంట తీసుకెళ్ళరాదా" అని.

సుభాన్ : మేంకూడా అక్కడే ఉంటాం అనుకొని వచ్చి ఉంటాడు ఏం రాములూ ఆయన్ని అక్కడే ఉంచారా ? నాకా (స్టేషన్) కి తీసికెళ్తన్నారా ?

రాములు . అప్పుడే ఏడ తీసికెళ్తారు బాబూ. ఊరుమీద పడ్డానికి అంతా తయారవుతున్రు.

దాదా : ఊరుమీద పట్టానికా ?

రాములు : ఇంకా పడ్డానికా ఏంది ! ఈ పాటికి ఆళ్లు బయలుదేరి వత్తానే ఉండాలి. (సీతమ్మతో) నే నెల్తానమ్మగారూ !

సీత : సరే వెళ్లు రాములూ

(రాముడు వెళ్ళిపోతాడు)

సుభాన్ : ఏం యల్లమంద ! సమయం వచ్చింది; మన్ని మనం కాపాడు కోవాలి.

సీత : పదండయ్యా తొందరగా పదండి. ఆ పాపిష్టోళ్లు ఎవళ్ళింటి మీద పచ్చిపడతారో ;

యల్ల : ఎల్తాని కేంలే అమ్మా! మరి ఇక్కడో ?

దాదా : నేనుంటానులే యల్లమందా, పదండి మీరు,

సీత : నీ విక్కడుంటే ఎట్టా దాదా ! పిన్ని అసలే భయస్తురాలు. మాకేం ఫర్వాలేదులే.

దాదా : మీకు తెలవదులే అమ్మా. పెద్దోణ్ణి నేనుండికూడా మిమ్మల్ని ఒంటరిగా వదిలిపెడ్తే రేపు అబ్బాయి వచ్చి ఏం అనుకుంటాడు ? మా ఇండ్ల దగ్గిర సుభాన్ ఉంటేచాల్లే.

కమల : మాకేం భయంలేదులే దాదా. మమ్మల్ని మేం రక్షించుకోగలం, మీబోటి ముఖ్యులే ఇక్కడ గూచుంటే ఎలా ? వెళ్లి ఇంటింటికి తిరిగి ముందు గ్రామాన్ని అంతా కట్టుదిట్టం చేయండి. పదండి.

రామి : సుభాన్, ముందు మనమిద్దరం గూడెం వెళ్ళివద్దాం పద.

సుభాన్ : దాదా, నీవవెళ్ళి మనవెంకయ్యగారికి సుబ్బయ్యగారికి జెప్పిరా. యల్లమందా. నీవెళ్ళి మీ పదిండ్లోళ్ళకి జెప్పు.

దాదా : సరే పదండి. చావో బతుకో ఇయ్యాల తేలిపోవాలి.

సీత : పదండి నాయనా, పదండి. ఎన్నాళ్ళు బతుకుతాం ఈ పాడు బతుకు ఎప్పుడైనా చావాలిసిందే.

సుభాన్ : మనం జేసిన ప్రమాణం మళ్ళీ ఒకసారి జ్ఞాపకం తెచ్చుకోండి బొందిలో ఊపిరి ఉండగా ఈ దేశముఖ్‌కి లొంగిపోగూడదు. మన జన్మహక్కులకోసం మనం తెగించి పోరాడుదాం ఈ పోరాటంలో ఎప్పటికైనా విజయంమనదే.

బోలో ఆంధ్రమహాసభకీజై.

[కమల పాట అందుకుంటుంది. అందరూ కలిసి పాడుతూ బయల్దేరి వెళ్ళుతూ ఉంటారు]

ఆంధ్రుడా లేవరా
ఆంధ్రుడా వీరాన లేవరా ॥ఆంధ్రుడ॥
ఆంధ్రమాత వీరమాత అనెడి పేరునిల్పరా
కూలి-రైతు విప్లవాగ్ని జ్వాల లేపి నిలిచినా
నేలమట్టమౌను ధనిక పాలనంబు నేడెరా ॥ఆంధ్రుడ॥

నెత్తురోటికి పారినా నీదు శిరసు రాలినా
కత్తిదూసి శత్రువులను గదిమి గదిమి కూల్చరా
ఆంధ్ర ప్రజలు మూడుకోట్లు లైక్యమై ఎదిర్చినా
బంధములను త్రెంచి విశాలాంధ్ర నిల్పగలమురా
ఆంధ్రుడా.

(కమల, సీత మినహా అందరూ వెళతారు.)

కమల : వదినా, అన్నయ్యలేరని వాళ్లు గబగబా మన ఇంటికే వస్తారేమో. గడపదాటి లోపల అడుగు బెట్టనివ్వ గూడదు.

సీత : నా ఇంట్లోనే అడుగు బెట్టనిస్తానుగా. సరేగాని నీవు మాత్రం కాస్త జాగ్రత్తగా ఉండమ్మా వాళ్ళసలే కోతిముండా కొడుకులు

కమల : అయితే ఏం? మనమే అంతచేతులు జచ్చి ఉన్నామా ?

సీత : అంతేలే. మన చేతనైనంత మట్టుకు మనం పోట్లాడతాం. నీవు మాత్రం తొందరపడక నేను జెప్పినమాటిను.

కమల : ఏమిటి వదినా, అలా అంటావ్ ?

సీత : ఏం లేదులే అమ్మా. నీవసలే చిన్నపిల్లవి. నీవిక్కడేఉండు నేను గడపలో నుంచుంటా.

కమల : అదేమిటి ? నేనుకూడా నీతోపాటే నుంచుంటాను.

సీత : కాదులే, నీకు తెలియదులే, నేనే వుండాలి గడపలో. వాళ్ళసలే తాగుబోతు ముండాకొడుకులు. నాప్రాణం వుండగా నీవంటి మీద చేయి బడనివ్వను.

కమల : లోపలికి (పరుగెత్తికెళ్ళి వడిశాల తీసుకొస్తూ) మన చేతిలో ఈ ఆయుధం ఉండగా ఇంకా మనజోలికి రావడమే. (అంటూ బల్ల పైకెక్కి వడిశాల తిప్పుతూ ఉంటుంది)!

సీత : (నవ్వుతూ) ఏం. కిందుండి నేను రాళ్ళందించనా ?

[తెరలో పెద్ద కోలాహలం. సీతమ్మ గబగబా గడపదగ్గరకు పరుగెత్తు కొస్తుంది. పోలీసులు తలుపుతోసుకొని లోనికి వస్తూ ఉంటారు.]

సీత : ఎవళ్ళురా మీరు మా ఇంట్లోకి వస్తారు ?

పోలీసు : లే. అడ్డంలే. ముందు ఇల్లు సోదాజేయాలి.

సీత : ఎందుకు ?

పోలీసు : 'లెవీ' ఎగ్గొడితే ఊరికే పోతుందనుకున్నావేం ?

సీత : అదంతా నాకుతెలియదు ఇంట్లోమగాళ్ళులేరు. తర్వాత రండి.

అమీన్ : (ప్రవేశించి పోలీసుతో) అరే హేస్టి చూస్తావ్ గధా: జల్దీ జల్దీ సామాన్ బైటికిలాగేయ్‌జే.

[పోలీసులు లోపలికెళ్ళబోతారు. సీతమ్మ అడ్డం వస్తుంది. కమల లోపలికి పరుగెత్తుతుంది. "ఏయ్. జావ్. హటో" అంటూ అమీన్ సీతమ్మను బైటికి లాగుతాడు. సీతమ్మ పడిపోతుంది. పోలీసులు, రౌడీలు, అమీన్, మస్తాన్, దేశముఖు, పట్వారీలు లోపల ప్రవేశిస్తారు. గాంధీ నెహ్రూ వగైరా నాయకుల ఫొటోల దగ్గిరనుంచి చేతి కందిన ప్రతి సామాను బైటికి గిరాటువేస్తూ ఉంటారు. కమల కారపు ముంత తీసుకొని లోపలినుంచి వస్తుంది. కమలను చూచి దేశముఖు వికటంగా నవ్వుతూ "చిక్కాక ఎక్కడికి పోతావులే పిల్లా" అంటూ చేతులు జాచుకొని గుర్రుమంటూ కమలమీదికెళుతూ ఉంటాడు. సీతమ్మ త్వరత్వరగా లేచి పక్కనున్న రోకలిబండ అందుకొని వెనగ్గా వచ్చి దేశముఖు తలమీదబెట్టి బాదుతుంది. దేశముఖు కెవ్వున ఒక పిచ్చి కేకవేసి కింద బడతాడు. పోలీసులు, రౌడీలు, సీతమ్మమీద పడబోతారు కమల కారపుముంతలోంచి రెండు గుప్పెళ్ళకారం దీసి అందరికళ్ళల్లో కొడుతుంది. అందరూ కళ్ళు నలుపుకుంటూ ఉంటారు. ఇంతలో వెనక

నుంచి ప్రజల జయజయధ్వానాలు వినపడుతూ ఉంటాయి. అందరికంటె ముందు దాదా పరుగెత్తుకుంటూ వస్తాడు.]

దాదా : ఆడోళ్ళమీద కెళ్ళడానికి మనుషులు గాదటరా మీరు. గాడ్దెకొడుకుల్లారా. (అంటూ సింహంలాగ గర్జిస్తూ వచ్చి పారిపోడానికి తారాడుతూ ఉన్న పట్వారీని లాగి ఒక తన్ను తంతాడు. పట్వారీ ఆ దెబ్బకి గింగరాలు తిరిగి కిందబడతాడు. ఇంతలో అమీన్ తన చేతిలో ఉన్న రివాల్వర్‌ని దాదావైపు గురిబెట్టి కాలుస్తాడు. దాదా పొత్తికడుపులోనుంచి గుండు దూసుకుపోతుంది. "అల్లా! అల్లా! అంటూ దాదా నేలమీదపడి తన్నుకుంటూ ఉంటాడు. పట్వారీ-దేశముఖులు లేచి మెల్లగా తప్పించుకొని పారిపోతారు. సీతమ్మ "దాదా, దాదా" అంటూ పరుగెత్తుకొచ్చి దాదా తలను బట్టుకుంటుంది. అమీన్ మళ్ళీ రివాల్వర్ కాలుస్తాడు. గుండు తగిలి సీతమ్మ పడిపోతుంది. సుభాన్, రామిరెడ్డి యల్లమందలతో సహా ఇంకా కొందరు ప్రజలు పరుగెత్తుకుంటూ వస్తారు. అమీన్‌తో సహా పోలీసులు కూడా పికర్ బలం జూపి పరుగుబుచ్చుకుంటారు "వదినా, వదినా" అంటూ కమల సీతమ్మ దగ్గరకు వస్తుంది ఇంతలో మరోవైపునుంచి చెమట గారుతూ రొప్పుతూ వీరారెడ్డి మంగలి రాముడు ప్రవేశిస్తారు)

వీరా : (దాదాను జూచి) దాదా దాదా (అంటూ గుండెమీద చేయివేసి ముక్కుదగ్గిర వేలుబెట్టి చూస్తూ ఉంటాడు మంగలి రాముడు లోపలికి పరుగెత్తి నీళ్ళు తీసుకొస్తాడు. వీరారెడ్డివైపు జూచి కమల అన్నయ్యా. అంటూ కెకవేస్తుంది వీరారెడ్డి సీతమ్మ దగ్గిరకు పరుగెత్తుకుంటూ వస్తాడు)

సీతమ్మ : (వీరారెడ్డి వైపుజూచి క్షీణస్వరంతో) దాదా. దాదా.

వీరా. ఇంకెక్కడి దాదా (మంగలి రాముడు దగ్గిర నీళ్ళు తీసుకొని సీతమ్మ చేత రెండు గుక్కలు తాగిస్తాడు)

సీత : దాదా పొయ్యాడా. పొయ్యాడా; పాపం మనకోసం....చచ్చిపొయ్యాడా. (కొంచెంసేపు ఆగి. కమలవైపుచూచి) ఏడవకమ్మా ఏడవకు; అబ్బాయేడీ!

(కన్నీరు తుడుచుకుంటూ కమల లోపలికెళుతుంది)

(వీరారెడ్డితో) మీరెట్టా.........వచ్చారు?

వీరా: (కన్నీరుతుడుచుకుంటూ) రాముడు తప్పించాడు.

సీతమ్మ: రాముడా? (రాముడువైపు జూస్తుంది)

రాముడు: (కండ్ల నీళ్ళుతుడుచుకుంటూ) ఏం తప్పిస్తే ఏం లాభమమ్మా.

[అబ్బాయి నెత్తుకొని కమల ప్రవేశిస్తుంది సీతమ్మ చేతుల జాచుతుంది. అబ్బాయిని కమల సీతమ్మ చేతుల్లోకి ఇస్తుంది

సీత. (అబ్బాయిని ముద్దాడి మళ్ళీ కమల చేతికిస్తూ) బిడ్డని నీచేతుల్లో పెడతన్నా, వీడికిక....నీవే....నమ్మా....తల్లివి.

(కమల అబ్బాయిని తీసుకుంటూ ఉంటుంది)

(తెర)

VI

సమాధులు

[సీతమ్మ దాదే సాహేబుల సమాధులు కమల, వీరారెడ్డి, సుభాన్, రాముడు చేతులు జోడించి పాడుతూ ఉంటారు. వీరారెడ్డి చేతిలో బేబీ ఉంటుంది. సమాధులపై అగరువత్తులు వెలిగించి కమల వీరారెడ్డిచేతిలో నుంచి బేబీని తీసుకుంటుంది]

దేశసేవకులార తెలుగు జోదుల్లార
దేశానికై మీరు దేహ మర్పించార। ॥దేశ॥

మీకీర్తి చంద్రికలు మీధైర్య శౌర్యములు
లోకాన వ్యాపించి చీకటుల పోదోలె ॥దేశ॥

హిందువులు ముస్లిములు ఏకమై ఈనాడు
మీరక్త వాహినులు పారి తడిసిన చోట
స్వాతంత్ర్య ధ్వజమెత్తి జయగీతి పాడెదము ॥దేశ॥

రాముడు: ఇద్దరూ ఇద్దరే దేవతలు. ఇట్టాంటోళ్ళమీద తుపాకులు కాల్చిన్రు, రాచ్చసముండాకొడుకులు.

సుభాన్: అవును ఇద్దరూ ఇద్దరే నివురుగప్పిన నిప్పులాగా ఉండేవారు; ఏమాట మాట్లాడినా తూచినట్లు మాట్లాడేవాళ్లు.

కమల: "నా బొందిలో ప్రాణం ఉండగా నీ వంటిమీద చేయబడనిస్తానా అమ్మాయీ" అంది. కంటిరెప్పలాగా ఎప్పుడూ నన్ను కనిపెట్టి ఉండేది.

రాముడు: కోప మెట్టాంటిదో ఎరగదు మాతల్లి. మాబోటి పనివాగు ళ్లనికూడ తూలి ఎప్పుడూ ఒక మాట అని ఎరగదు.

సుభాన్: అదేమిటో। వాళ్లిద్దరూ తండ్రీ బిడ్డలులాగా ఉండేవాళ్లు. నవ్వులాటకైనా సరే, దాదాని మనం ఏమన్నా అంటే ఆమె ఊరుకోనేదిగాదు.

కమల : దాదా మాత్రం వేళాకోళానికయినా వదినమీద మాట పడనిచ్చే వాడా! మమ్మల్ని మరీ తన కన్న బిడ్డల్లాగా చూసుకునేవాడు.

వీరా : మమ్మల్నే కాదు. అందర్నీ అలాగే చూసుకునేవాడు. మనలో ఎవరికి ఏకాస్త కష్టం కలిగినా ఆయనెంతో బాధపడేవాడు.

సుభాన్ : మనలో ఈ యిద్దరే ప్రతి దానికీ వెనక్కు లాగుతారని అనుకునేవాణ్ణి. తీరా సమయం వచ్చేటప్పటికి మనందరి కోసం ముందు వాళ్ళే బలిఅయ్యారు.

వీరా : మనతోపాటు ముందు ఆవేశంగా మాట్లాడకపోయినా ఏ పనిలో వాళ్లు మనకంటె వెనకబడ్డారు? సమయం వచ్చినపుడు ఎప్పుడూ ముందే నుంచునే వాళ్ళు.

రాముడు : ఇట్టాంటోళ్ళని పొట్టన బెట్టుకొని గాదిదకొడుకులు పారిపోయిన్రు. చిక్కినట్టయితేనా? బతికుండగా గొయ్యితీసి పాతిపెట్టే వాళ్ళం.

సుభాన్ : పాతిపెట్టక అప్పుడే ఏమయింది? మనలో ఒక్కడు బతికున్నా సరే, ఈ దేశముఖు అంతుకనుక్కోకుండా వదిలిపెడతామా?

[పట్వారీ వెంకట్రావును రామిరెడ్డి వగైరా రైతులు మెడబట్టి నెట్టుకుంటూ ప్రవేశిస్తారు. వెంకట్రావు అమాంతంగా వచ్చి వీరారెడ్డి కాళ్ళమీద పడతాడు.]

వెంక : (ఏడ్చుకుంటూ) రక్షించాలి బాబో రక్షించాలి.

రామి : ఏమిట్రా? నిన్ను రక్షించాలా? పగలగొయ్యాలా?

[అంటూ వెంకట్రావుమీదికెళతాడు]

వెంక : బాబో శరణాగతుణ్ణి. ఈ దీనుడికి ఇక మీరేదిక్కు; బుద్ధి వచ్చింది.

కమల : (కోపంగా) మొన్న ఎక్కడబోయింది ఈ బుద్ధి. సిగ్గులేదూ! వేలు బెట్టినన్ను జూపించావే మొన్న దేశముఖుకి నాబోటి పిల్లలు నీకులేరూ, దుర్మార్గుడా.

రామి : ఏంటి? వీడేనా నీమీదికి దేశముఖుని ఉసికొల్పింది? ఏంరాగాడిద. (లాగి ఒకతన్ను తంతాడు)

వెంక: (క్రిందబడి చేతులు జోడించి) అపరాధిని బాబో. బుద్ధిగడ్డితింది. పిల్లలు గలాణ్ణి.

వీరా: ఎవళ్ళకి లేదు పిల్లలు?

సుభాన్: (కమల చేతిలోంనుంచి బేబీని తీసుకుంటూ) ఎంతమంది ఇలాంటి పిల్లల ఉసురుగట్టుకున్నావురా నీవు. ఈ బిడ్డ తల్లిరక్తం తాగింది నీవుకాదూ?

వెంక: ఈపాపం నేను జేయలేదు బాబూ. దైవసాక్షిగా జెప్పుతున్నాను. ఈ కాల్పులతో నాకేం సంబంధం లేదు

రాముడు: నోట్లో పురుగులు పడ్తయ్. ఆ మాతల్లిని చంపించింది గాక ఇప్పుడుకూడా అబద్దాలెందుకు? గదిలో కూసోని అమీన్‌తో గుసగుస లాడింది నీవుగాదూ? (వీరారెడ్డిని జూపించి) ఈబాబయ్యని కొట్టోబెట్టి "పోలీసు వచ్చిందాకా జాగర్తగా కావలా గాయమని నాతో జెప్పలా."

వెంక: దుర్మార్గుణ్ణి బాబో. ఇకమీరేమన్నా జేయండి మీకాళ్ళమీద బడుతున్నా. ఉద్యోగధర్మంగాబట్టి అలా ఏడవాలిసి వచ్చింది. గుమాస్తా ముండాకొడుకుని, నాదేముంది బాబు ఆ దేశముఖ్ చెప్పినట్లల్లా చేశాను

రాము: మాదగ్గరకంటరా నీ దొంగవేద్పులు. అమ్మ పుట్టిల్లు మేనమామకి తెలియదటరా? అసలీ ఊరికి తిప్పలు దెచ్చిందీ మాకొంపలన్నీ తీపించింది నీవుగాదటరా గాడిద. (మళ్ళీ తన్నబోతాడు)

వెంక: చేశాను బాబో చేశాను. బుద్ధివచ్చిందని లెంపలు వేసుకుంటున్నా. క్షమించండి. ఇక ఈలాటి బుద్ధితక్కువ పను లెప్పుడూ జేయను.

కమల: ఛీ నీచుడా! నీకాబుద్ధి? ఇక నిన్ను తగలేసినాడే నీకు బుద్ధి వచ్చేది.

వెంక: (లెంపలేసుకుంటూ) లెంపలేసుకుంటున్నా తల్లీ. ఇక మీరు చెప్పినట్లే నడుచుకుంటా. మీరు దూకమన్న గోతిలో దూకడానికి సిద్ధంగా ఉన్నా. (చేతులుజోడిస్తూ) హరేందాసుణ్ణి. మీరే జరీమానా విధించినా చెల్లించుకుంటా. మీరే శిక్షవేసినా అనుభవిస్తా.

రామి : కిచ్చు, ఇంకా కిచ్చేమిటి? ఈ గోరీలతోపాటు నీకూ ఒకగోరీ కట్టడమే.

కమల : ఈ దేవతల గోరీలపక్కనా ఈనీచుడికి గోరీ కట్టేది?

రాముడు : నిజమేనమ్మా, మంచిమాటసెప్పావు.

వీరా : (పట్వారీతో) నీవుజేసిన దుర్మార్గాలకి నిన్ను ఉరిదీసినా పాపం లేదు. నీకల్లబొల్లి కబుర్లునమ్మి నిన్నింకా ఊళ్ళో ఉండనివ్వడం, మళ్ళీ మా గొంతుకలకుచ్చు బిగించుకోడమే. ఛీ నీమొఖం చూసినాపాపం. ఫో అవతలకి

రామి: జాగ్రత్త. మళ్ళీ ఈ ఊళ్ళో అడుగు బెట్టావా అంటే బతికి బైట బడవు.

వెంక : (వీరారెడ్డితో) నా పెండ్లాం బిడ్డల్ని వదలి ఎక్కడికి పోన బాబూ?

వీరా : ఎక్కడకన్నాబో ఏట్లోకి, నీతోపాటే తీసికెళ్ళు నీ పెండ్లాం బిడ్డల్ని.

వెంక : ఈగడ్డవదలి పెండ్లాం బిడ్డలతో ఎక్కడికిపోయి, ఏందిని బతకను? అన్యాయంగా జచ్చిపోతాబాబూ

రామి : ఏం చచ్చిపోతే. అసలు నీవు చావాలిసిందే.

సుభాన్ : ఈగడ్డంతా నీతాతగాడి ముల్లే? నీవుకష్టపడి సంపాదించి చచ్చావా? ఇదంతా మాపొట్టగొట్టి కాజేసిందేగా.

వీరా : వేలకువేలు మాదగ్గిర లంచాలుకాజేసి మేడ, గట్టించుకొని అందులో కులుకుతూ కూర్చుందామను కున్నావా? పద; నడువు ముందు బైటకి

వెంక : నేను దీసుకున్న లంచాలన్నీ ఇచ్చేస్తాబాబూ, నాపొలం మాత్రం నాకువదలి పెట్టండి.

వీరా : నీవుతీసుకున్న లంచాలన్నీ లెక్కకడితే, నీ ఆస్తి మిగలదు, నీవూ మిగలవు. బకదల్చుకుంటే నడువు ముందు బైటికి.

(యల్లమంద మస్తాన్‌ను లాక్కొస్తూ ఉంటాడు)

యల్ల : నడువ్, నడువ్ (మస్తాన్‌ను తోసుకొస్తూ పట్వారీనిచూచి) వోయ్, చిక్కిందే పిలకోడు (పట్వారీమెడ బట్టుకొని ఊపుతూ) నాయాల. కొట్టి ఏలుముద్దర ఏయిత్తావ్.

[మస్తాన్ తలవంచుకొని నుంచుంటాడు]

సుభాన్ : థూ. నీజన్మ తగలెయ్య. సిగ్గులేక ఇంకా బతికుండావ్. ఎందులోఅన్నా దూకి చావకపోయ్యావా ? దావాని, సీతమ్మగారిని పొట్టన బెట్టుకున్నావు చాల్లా ?

యల్లి : తేరగా వచ్చిందని దేవరపోతు మాంసం తెగదిని చూడు ఎట్ట బలిసిండో

సుభాన్ : ఛీ. ఈ దుర్మార్గుడిక్కడెందుకు ? మెడబట్టిగెంటక వాడితో పాటు (మెడబట్టి గెంటుతాడు)

రామి : (పట్వారీనిచూచి) ఇంకా నీవిక్కడేచచ్చావెందుకు. పో, వాడితో పాటు నీవుకూడా. (జుట్టుబట్టుకొని బైటికిలాగుతాడు)

కమల : ఈ గాడిదలిద్దరూ చిక్కారుగాని అసలోడు చిక్కలేదే !

యల్లి : వోడు ? దేశముఖా ? ఆడు అమీన్‌తోగలిసి నల్లగొండ పారి పోయిండు. ఎంటబడితే దొరకల నాయాళ్ళు. గుఱ్ఱాలేసుకొని ఉరికిన్రు

[రామిరెడ్డి సుభాన్లు మళ్ళీ ప్రవేశిస్తారు)

రాముడు : పీడ వదిలింది

వీరా : పదండి పోదాం. మన పొలాలు మనం ఆక్రమించుకుందాం.

కమల : ఎన్నాళ్ళనుంచో మన తల్లి భూదేవి ఈ పాపాత్ముడి చెరలో ఉంది. పదండి. మనభూమిని మనం విడిలించుకు దాం.

రామి : ఇక నా గిత్తలకి మేత కరువులేదు. మళ్ళీ నాబీడు నా కొచ్చింది.

రాముడు. (సంతోషంగా వీరారెడ్డితో) ఏం బాబూ. మళ్ళీ మా మంగలి. మాన్యం మా కొచ్చినట్టేగా !

సుభాన్ : ఇంకా వచ్చినట్టేనా ఏంటి ? వెళ్ళి అరకకట్టక !

వీరా : ఈనాటికి తిరిగి మళ్ళీ మన భూములు మన కొచ్చాయి కాని ముందు మరో ప్రమాదం రాబోతూఉంది మనమంతా తగిన జాగ్రత్తగా ఉండాలి.

యల్లి : ఇంకేం బయముందిబాబూ. ఆ ముదనష్టపోడు ఆడివారిన అను బోయిండుగా !

వీరా : అప్పుడే ఎక్కడబోయాడు ? వాడు జేయాలిసిన కుట్ర అంతా చేస్తూనే ఉంటాడు. పట్నంకూడాపోయి ఈసారి మిలటరీనే తీసుకొస్తాడు. అవసరమైతే ఇంకాతెల్లసైన్యాన్నికూడా దింపుతాడు.

రామి : ఏం దింపితే ? మా బొందిలో ఊపిరి ఉండగా మళ్ళీ మాపొలాలు వదిలిపెడతామా ?

సుభాన్ : సంఘ బలంతోనే ఇప్పుడు దేశముఖ్‌ని ఎదిరించాం. రేపు నవాబు వచ్చినా, తెల్లోళ్ళువచ్చినా ఈ సంఘ బలంతోనే ఎదిరించుదాం. మనగడ్డని మనం కాపాడుకుందాం.

కమల : అంతే. మనమంతా ఇలాగే కట్టుగా ఉంటే తెల్లోళ్ళుకాదు, వాళ్ళ తాతలొచ్చినా మన్ని ఏమీ చేయలేరు.

యల్లి : ఈజాతోళ్ళు, కోతోళ్ళు ఏం జేత్తారేం పదండర. ఎవడి పొలంలో ఆడు ఇల్లేసుకుందాం ఏం రాములూ ?

రాముడు : అంతేనయ్యా. యల్లమందయ్యా. నాపాణంబోయివా సరే. ఇంకా నా మాన్నెం వదిలిపెడతానా ?

వీరా : అలా ఉండాలి. అవసరమయితే ఇంటికొకడు బలి అయిపోవాలి. పొలంమీద హక్కు మనదే; ఈ హక్కు కోసమే సీత తన ప్రాణాన్ని ఇచ్చింది. దాదా బలి అయిపొయ్యాడు. మళ్ళీమన పొలాల్ని మనం వదలిపెట్టడమంటే దాదాకి, సీతకి ద్రోహం చేసినవాళ్ళం అవుతాం.

సుభాన్ : నిజమే. బందగీ సమాధిదగ్గిర మొదట మనం సంఘంబెట్టుకుంటాం అని ప్రమాణం చేశాం. మళ్ళీ ఈ సమాధులదగ్గిర ప్రమాణం చేయండి.

"ప్రాణంబోయినా మాభూమి వదలం"

అందరూ : "ప్రాణంబోయినా మాభూమి వదలం"

వీరా : దున్నేవారిదే భూమిహక్కు !

అందరూ : దున్నేవారిదే భూమిహక్కు !

కమల : బోలో, ఆంధ్రమహాసభకీ జై !

అందరూ : బోలో ఆంధ్రమహాసభకీ జై !

మనసు ఫౌండేషన్ పుస్తకాల పరిశీలనాపట్టిక

పుస్తకం సంఖ్య	TPLA116B146
పుస్తకం పేరు	మా భూమి
తారీఖు	26/10/24
ముందు అట్ట	no
వెనుక అట్ట	no
మొత్తం పేజీలు	89
పెద్ద సైజు పేజీలు	NO
ఖాళీ పేజీలు	no
లేని పేజీలు	NO
తయారు చేసినది	Aswini
పేజీలు విడదీసినది	thasin
స్కాన్ చేసినది	thasin
పరీక్ష చేసినది	pragathi
పేజీలు సరిచూసినది	
బైండింగు చేసినది	
ప్యాకింగు చేసినది	
పరిస్థితి	Good